

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HOLBO-historier

2009

Forsiden:

Skytter fra Helsingør Skyttekreds på Hanebjerg Skyttecenter cirka 1985.

Skytterne er fra venstre: Klaus Nielsen, Bjarne Beckersdahl, Bjørn Nielsen og Ove Petersen. (Foto: Birger Munch. Helsingør-Gilleleje Lokalarkiv)

Riffel- og Skytteforeningerne opstod overalt i Danmark i årene efter 1861.

Tanken bag foreningerne var, at man skulle være kampberedt og nationale. Samtidig blev foreningerne begyndelsen til mange af nutidens idrætsforeninger og det idrætsliv, vi kender i dag.

Se artiklen: For Fædreland og Folkesundhed. Side20.

Holbo Historier

Holbo Historier

Nyt om gammelt
fra
Gribskov kommune
HOLBO HERRED

Årbog 2009

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv og Museumsforeningen for Helsingør
og Omegn

Årbog 2009

Udgivet af Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv- og Museumsforeningen for Helsingø og Omegn

Pris: kr. 150.-

Oplag: 1400 eksemplarer

ISBN: 978-87-91492-051
ISSN: 1600-7867

Redaktion: Søren Frandsen, Simon Steinfeldt Laursen, Liv Appel og Peter Kalko
Grafisk tilrettelæggelse: Lars Thomas Thomsen
Tryk: Nordkystens Bogtrykkeri Aps - tlf. 48300300

Aftryk og referat fra årbogen er tilladt, når årbogen angives som kilde.

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre - HHKC - er en statsanerkendt selvejende institution, som driver museer og arkiver i Holbo Herred, der stort set svarer til nutidens Gribskov kommune:

Museer:

Gilleleje Museum
Skibshallerne og Det Gamle Hus i Gilleleje
Fyrhistorisk Museum på Nakkehoved
Kongensgave - Helsingø Bymuseum

Arbejdende udstillinger:

Pibe Mølle
Ramløse Mølle
Veteranfiskekutteren Vilhelm
Laugø Smedie

Helsingø-Gilleleje Lokalarkiv

HHKCs Administration:

Gilleleje Museum, Pyramiden, Vesterbrogade 56, 3250 Gilleleje - tlf: 48 30 16 31 - fax: 48 30 16 71
- email: museum@hhkc.dk

HHKCs hjemmeside: www.hhkc.dk

Helsingø-Gilleleje Lokalarkiv, Skolegade 43D, 3200 Helsingø
tlf: 48 79 79 00 - fax: 48 79 79 41 - email: arkiv@holbo.dk

Lokalarkivets hjemmeside: www.arkiv.holbo.dk

Helsingø-Gilleleje Lokalarkiv

Indholdsfortegnelse

Lyde fra den glemte købstad Søborg	side	6
For Fædreland og Folkesundhed		
Helsinges Skytte- og Idrætsforening 125 år	side	20
Barndomserindringer fra krigens tid		
i Gilleleje	side	64
Helsinges-Gilleleje Lokalarkiv		
- et dokumentationscenter	side	80
Hvad arkivet gemte:	side	92
Fra Maarum Skovridergaard 1860	side	93
Maarum Skovridergaard og livet,		
som det var dengang	side	96
33 år i Mårums Præstegård	side	108
Mårums Præstegård og		
præsteembedet	side	110
Billeder Før og Nu i Holbo Herred	side	18
		62, 78, 90 og 120

Lyde fra den glemte købstad

Arkæologisk detektorprojekt fortæller nyt om Søborgs storhedstid som købstad og kongeby

**Tekst, fotos og illustrationer:
Brian Wellbelove, Tim
Grønnegaard og Kjartan Langsted**

“Den har fanden skabt”- Sådan skrev en arkæolog 1983 i tidsskriftet SKALK om metaldetektoren og dens brug og misbrug, der i vore nordiske nabolande havde ført til en meget restriktiv lovgivning som følge af skræmmende eksempler på skrupelløse skattejægere. Meget vand er løbet i stranden siden da, og mange museer har i dag et frugtbart samarbejde med dygtige detektoramatører. Museernes personale har ikke ressourcer og ekspertise til den ofte meget tidskrævende afsøgning af markerne, mens detektorbrugerne har det som deres fritidsinteresse, så det er også en meget billig undersøgelsesform.

Metalfundene ligger typisk i pløjelaget og vil derfor blive gravet væk med maskine på en udgravning, ligesom mange af de mest spændende fund i felten vil ligne små jordklumper og derfor ikke vil blive erkendt. Detektorerne er med andre ord vores eneste kilde til en række vigtige fundgrupper.

Gilleleje Museum har en gruppe dygtige detektorbrugere tilknyttet, som er organiseret i foreningen ”Holbo Herreds Amatørarkæologiske Gruppe” (HAG). Gruppens medlemmer har et identitetskort, der viser, at de samarbejder med museet og ikke bare er tilfældige skattejægere. Detektorbrugerne har et netværk¹ på internettet (Nordisk Detektor Forum), hvor de kan lægge billeder af deres fund ud og hurtigt få mange

reaktioner og feedback. Via en hjemmeside kan alle mønter hurtigt bestemmes og dateres². Den endelige bestemmelse af mønterne foretages på Nationalmuseets Mønt- og Medaljesamling, når de indleveres som danefæ.

Detektorgruppen har en GPS med i felten, så alle fund bliver nøjagtigt indmålt. Det er vigtigt for at kunne tolke aktiviteterne på en lokalitet – fundenes udbredelse kan have lige så stor betydning som fundene selv.

Detektorfolkene går ud på eget initiativ eller får ”opgaver” af museet – steder, hvor museet af andre grunde (f.eks. fra skriftlige kilder, luftfotos eller gamle kort) formoder, at der kan være noget af interesse. En af detektorbrugerne, Brian Wellbelove, henvendte sig en dag til Gilleleje Museum og spurgte, om han ikke kunne gå omkring Søborg. Der havde ganske vist været detektorfolk der før, men det var da forsøget værd. Det viste sig at give pote: han var overras-

ket over, hvor meget der var at finde. Mulighederne tegnede sig for et større detektorprojekt, ”Søborg Middelalderby”, der begyndte efteråret 2006, hvor Brian Wellbelove og Tobias Bondesson havde søgetilladelsen. I samarbejde med Gilleleje Museum blev projektet mere struktureret, bl.a. med det formål at finde ud af Søborgs størrelse i middelalderen. For at danne et helhedsoverblik, blev det tilstræbt at få alle matriklerne med – en stor del af disse ligger i dag hen som hestefolde o.lign. Der skal fra forfatternes side lyde en stor ros til lodsejerne i Søborg for deres store velvilje, samarbejde og interesse for projektet, uden hvilken vi, bortset fra Melleholm, intet havde haft, idet al detektorbrug kræver ejerens tilladelse.

Det er ikke muligt inden for denne artikels rammer at berette om alle de spændende fund fra Søborg, men vi vil prøve at give nogle smagsprøver på de gode historier, detektoren kan ”bippe” frem.

Fig. 1. Sværdhjalte fra yngre germansk jernalder (ca. 600 e.kr.). På billedet ved siden af kan man se, hvor på sværdet det har siddet.

Søborgs forhistoriske rødder

Når man i dag kører gennem Søborg, ser man en idyllisk landsby med en romansk kirke og en middelalderlig borgruin på spidsen af en halvø ud i de flade afvandede marker, der engang var Søborg Sø. Dette er dog kun en afglans af fordums storhed: Søborg var frem til 1164 kongelev (kronens jordegods) og blev nævnt som købstad 1240 i Valdemar Sejrs Jordebog. Det vides dog ikke, hvornår den opnåede denne status, men allerede i løbet af 1500-tallet var Søborgs tid som købstad til ende. Som navnet antyder, har byen taget navn efter den søomkransede borg, der blev bygget i midten af 1100-tallet. Kirken blev opført i starten af 1200-tallet – dens for en landsbykirkes usædvanlige størrelse viser, at den er anlagt til at betjene en købstad og tjente måske tillige som kongelig kirke for Søborg Slot. Der begynder imidlertid at tegne sig et billede af, at Søborgs historie kan føres længere tilbage: I søen er der under opgravningen af kanalen fundet et sværdfæste fra vikingetid og en kniv fra jernalderen og det er foreslået, at det kunne afspejle en form for våbenofre i forbindelse med centralpladser som det er kendt fra f.eks. Tissø i Vestsjælland og Uppåkra i Skåne. Detektorprojektet har givet ny næring til disse spekulationer: neden for dobbeltvolden fandtes et sværdhjalte af bronze (se fig. 1), der iflg. pHd Martin Rundkvist skal dateres til perioden omkring år 600, dvs. yngre germansk jernalder, en periode, som kun sjældent viser sig i det arkæologiske materiale.

Dette spor kunne følges et skridt videre gennem to fund fra et andet sted i Søborg:

en dragtnål, en såkaldt ligearmet fibula, af bronze sammen med en karakteristisk spidsoval ildslagningssten af kvartsit (fundet med "øje-detektoren") (se fig. 2-3), der ligesom sværdhjalten kan dateres til tiden omkring år 600. Her kan der være tale om en gravplads, der er under opløsning, idet fiblen og ildslagningsstenen meget vel kan have været gravgods. Sværdhjalten antyder på sin side sammen med våbenfundene fra søen, at Søborg på den tid ikke blot var et almindeligt bondesamfund, men havde et islæt af militær, som middelalderborgen har videreført.

Militærvæsen

Metalfundene vidner også tydeligt om middelalderborgens militære funktion: kanonkugler, armbrøstbolte, økser samt en knoppet jernkugle fra en morgenstjerne – et drabeligt slagvåben, kendt fra enhver ridderfilm. Musketkugler af bly er fundet i stort tal foran borgen. Musketten er en forløber for geværet og har givet navn til de bekendte musketerer. Kuglerne tilhører den ældste type, den uriflede; udbredelsen af dem i en vifte syd for borgen (se fig. 4) tyder på, at de er afskudt i forbindelse med et slag, måske som led i Grevens Fejde i 1534-36?

Knoglekast og kuglespil

Detektorfundene vidner dog også om mere fornøjelige sysler i Søborg. Nogle små kileformede blystykker med nopret yderside havde længe vakt undren, lige til en af dem en dag blev fundet indstøbt i en mellemfodsknogle fra kvæg. Så begyndte brikkerne at falde på plads: man havde boret knoglen hul forneden og støbt bly i den for at den skulle

Fig. 2. Ligearmet fibula (dragtspænde) fra ca. 500 e.kr.

Fig. 3. Ildslagningssten af kvartsit fra ca. 500 e.kr. Stenen har siddet som personligt udstyr i bæltet.

Fig. 4: Herunder. Udbredelse af musketkugler af bly fra senmiddelalderen. Som man ser, ligger de som en vifte ud fra borgen - og stammer måske fra et slag på stedet.

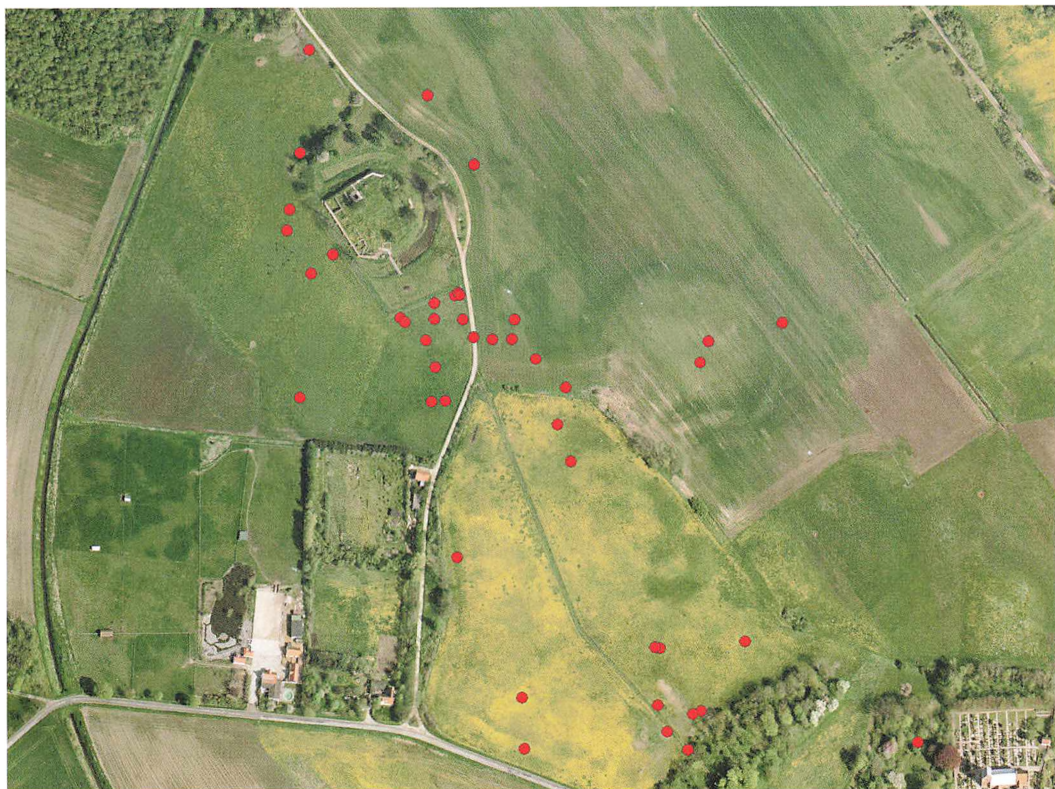

Fig. 5. Tåknogle fra ko, hvor der er støbt bly i midten, så knoglen bliver tungere og kan bruges som "kasteknogle" i et keglespil. Til højre ses en rekonstruktion af keglespillet "kaste knogle".

blive tungere. Den ru overflade på blyet var et aftryk af knoglens inderside. En søgning på nettet ledte til et hollandsk "kootspel", altså "kodespil" opkaldt efter kodebenet (mellemfødsknoglen). Disse knogler med flad underside har siden tidlig middelalder været brugt til at spille et keglespil, hvis navn i dag er udgået af det danske sprog på trods af, at det har været spillet herhjemme fra omkring 1300-tallet til måske så sent som starten af 1800-tallet. I spillet er kasteknoglen lavet af blyfyldte mellemfødsknogler fra kloddyr. Det er samme slags knogler, der benyttes til kegler, bare uden bly i. Keglerne er ofte fileet lidt flade i bunden, så de bedre kan stå oprejst. Spillet går ud på at vælte flest mulige kegler med den blyfyldte kasteknogle, som i mangel af bly i stedet kunne være fyldt med ler. Børnene fik knoglerne fra slagteren, hvor den slags knogler var almindeligt affald. Ifølge de hollandske tekster var "kaste kode" et spil for drengene. Kaste kode spilles op ad husmure eller ned for trapper og generede byens fine borgere, der skulle gå på trapperne.

Fund af små blykors leder umiddelbart tankerne hen på den kirkelige sfære, men også her er vi i legens verden. Korsene har været støbt ind i trækugler for at give dem større vægt (se fig. 6). Kuglerne har været brugt som små bowling-kugler i et keglespil, som stadig spilles i Holland.

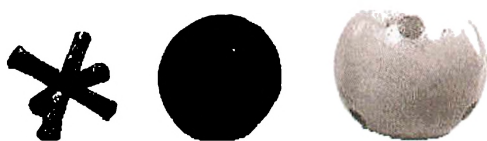

Fig. 6 Blykors, der har været støbt ind i en trækugle og anvendt til en art bowling-spil. Nederst ses en rekonstruktion af spillekuglerne.

Mini messing-hest er et vægtlod

Da en lille hestefigur af messing dukkede frem af jorden (fig. 7), virkede det også som om vi havde med legetøj at gøre, men nærmere studier viste, at den tilhørte handelslivet. Hesten stammer formentlig fra

Norge, hvor de har en vis udbredelse. Deres funktion var længe meget omdiskuteret: nogle mente, de blev brugt til trolddomskunster, andre at det mere jordnært var legetøj. Den norske forsker C. A. Holmboe fandt ud af, at hestefigurene lod sig opdele efter vægt svarende til gamle norske vægtenheder mark, halvmark, kvart mark (to øre) og ottendedels mark (en øre). 1 mark er lig med 8 ører = 24 ørtug = 214,32 gram. Hesten fra Søborg har vægten en ottendedels mark. Hestefigurene er kaldt "kong Håkons messingheste", fordi de almindeligvis dateres til Norges gode dage under den energiske kong Håkon 5. i de første tiår af 1300-tallet. I løbet af 1300-tallet, hvor det norske møntvæsen var næsten brudt sammen og naturalieøkonomien florerede, kunne der være god grund til at etablere et kongeligt garanteret vægtsystem. Umiddelbart virker det besynderligt at forme et

vægtlod som en hest (eller en okse, som det også er set), men formen gør det sværere at snyde på vægten, idet enhver kan se, hvis hesten mangler et øre eller et ben!

Mønter

En købstads primære raison d'être er handelen og et af handelens tydeligste efterlandskaber er mønterne, som da også er dukket op i hundredvis under detektorafsøgningen af Søborg. Mønterne giver et godt

Fig. 7:
Hestefigur. Vægtlod
af form som
en hest.
Vægt: 1/8 mark
lig 1 øre.
Figuren er
4,5 centimeter lang
og 3,5 centimeter høj.

billede af hvor, hvornår og i hvilket omfang handelen har fundet sted i og med at de dels er nemme at datere præcist og dels let tabes under brugen. Langt hovedparten af mønterne stammer fra byens glansperiode 1220 frem til 1535, hvor borgen nedlægges.

Blandt de ældste mønter er de såkaldte ”borgerkrigsmønter” af devalueret sølv, dvs. hvor mønternes sølvindhold gradvist blev mindre og mindre til de til sidst næsten kun bestod af kobber. Det er påfaldende, at der ikke er en eneste mønt fra de første

Figur 8: Pengetegn: Indstemplede blyskiver, der blev anvendt som en slags skillemønt.

Fig. 9 : Kontroltegn af bly fra sildemarkedet i Skanør som kvittering for betalt afgift.

70 år af borgens levealder, til trods for, at der må have været mange soldater på borgen i hele perioden. Det kan måske delvis forklares med, at det er selve købstadens eksistens, der har genereret den store mængde mønter.

Det store fald i mønter efter 1535, kan illustreres med at der fra hele 1600-tallet kun er fundet 4 mønter og fra 1700-tallet kun 3 – et rent vakuum i forhold til, at der fra middelalderen er fundet flere hundrede mønter.

Pengetegn

I middelalderens handelsliv havde man andre værditegn end egentlige mønter, bl.a. de såkaldte ”pengetegn”, der er små blyskiver med indstemplede mærke. Dem har vi også fundet et par stykker af i Søborg (se fig. 8). De er nemme at kende fra almindelige mønter ved kun at være præget på den ene side. Tegnene blev anvendt som en art skillemønt og var mindre værd end den mindste møntenhed. De blev anvendt ved forskellige typer udført arbejde, f.eks. kørsel. Tegnene var lige så gode som rede penge, og kunne betale for en tjeneste, hvis man ikke havde egentlige mønter.

Fig. 11: Klædeplombe af bly fra den hollandske by Deventer.

Fig. 10 Malmgrydeskår fra Lübeck samt rekonstruktion. Man ser på randskåret støbemestermærket A (hjul) og et mærke fra Lübeck (skjold), hvis øverste del ses ved B.

Kontroltegn

Kontroltegn var også skiver af bly med indstemplet mærke. De blev anvendt i 1200-1400-tallet som bevis på erlagte skatter og afgifter – en slags poletter. Man talte f.eks. om markedstegn, fisketegn og vogntegn. Et af tegnene fra Søborg stammer fra sildemarkedet i Skanør (se fig. 9). Mærket er en kvittering for betalt afgift og skulle tilbageleveres ved markedets ophør. De enorme sildeforekomster i Øresund gav grobund for store sildemarkeder i Dragør på Amager og Skanør og Falsterbo i det sydlige Skåne. Markederne tiltrak handelsfolk langvejs fra. Af ukendte årsager forsvandt de store sildestimer i 1500-tallet og markedsbyerne stagnerede.

Plomber og stempler - middelalderens copyright

I middelalderens handelsliv har man, som nu, haft et behov for kvalitetssikring, ejendomsret, sikring mod snyd på vægten og mod plagiat og ulovlig kopiering. Man har haft et utal af forskellige mærker, stempler og plomber, der skulle sikre varerne fra producent til køber. Man brugte dels bomærket, der er håndværkerens mestermærke/ejermærke, dels kontroltegn, som er en offentlig myndigheds godkendelse af, at en vare lever op til en bestemt standard i kvalitet, kvantitet eller oprindelse. Det gjaldt navnlig relativt dyre varer som kirkeklokker

og sværd, men også mere dagligdags genstande som keramik, vinfade, øltønder og sildetønder. Fra Søborg har vi et stykke fra en malmgryde med den rige hansestad Lübecks stempel (fig. 10). Malmgryderne er trebenede kobbergryder, der dukkede op i Nordtyskland i slutningen af 1100-tallet og hurtigt blev et meget populært stykke hushusholdningsgeråd også i de danske husholdninger lige indtil brændekomfuret udkonkurrerer det århundreder senere.

Klæde var en af Nordens vigtigste importvarer i middelalderen. Hovedparten af befolkningen bar langt op i tiden dragter af vadmel (groftvævet uld) produceret af bønderne selv. Det importerede stof var fint vævet med komplicerede mønstre indvævet i klædet. Danmark fik aldrig for alvor startet en egenproduktion af det finere klæde og var derfor nødt til at importere det til den bedrestillede borgerstand. Importeret klæde har i særdeleshed været underlagt streng kontrol. Efter vævningen fik klædet en kontrolplombe, herefter en vurderingsplombe. Efter presningen af klædet fik det endnu en plombe og en overskæringsplombe og til sidst den officielle plombe. En af disse plomber fra den hollandske by Deventer er dukket op i Søborg (se fig. 11). Vi kender stadig problematikken i mindre målestok i vore dage med billige kopiprodukter fra Østen af vesterlandske mærkevarer.

Et usædvanligt fund fra Søborg skal muligvis også henføres til denne kategori: en

Fig. 12:
Den driftige engelske kong Edward 1. (1272-1307) har levnet flere spor i Søborg.
Herover ses kongens kontrafej med de karakteristiske "flyveører" indstemplet i en art plombe, som siden er genbrugt.
Til venstre en Edward 1.-penny.

firkantet bronzeskive med riller i siderne, måske til fastspænding med snor. På stykket er påstemplet det karakteristiske kontrafej med "flyveører" af den navnkundige engelske kong Edward I. (1272-1307) (se fig. 12).

Stykket har muligvis været en art segl eller plombe og er siden genbrugt til noget andet.

Det må bemærkes, at vi i Søborg har fundet to penny-mønter fra samme konge (se fig. 12).

Håndværk og fiskeri

Det er muligt med metaldetektoren at indkredse områder med metalproduktion i middelalderens Søborg. Metalproduktion

Fig. 13: Søborg havde handelskontakter viden om.

efterlader sig spor i form af koncentrationer af affald og slagter af forskellig art. Der er påvist to områder med bronzeslagger, hvilket må afspejle bronzestøberi, et andet område med jernslagter samt i nærheden en koncentration af blysmelte.

Der er fundet en del tenvægte af bly i Søborg. Tenvægte er en slags lodder, der holder tenen lodret og fundene af dem fortæller således om produktion af tekstiler. Et fund af en ufærdig tenvægt, hvor støbetappene ikke er fjernet, viser at også selve tenvægtene blev produceret lokalt i Søborg (fig. 14).

Fisketegnet fra Skanør viste, at Søborg havde kontakt med sildemarkedet der, men

folkene i Søborg drev også eget fiskeri. Det viser fundene af nogle uanselige foldede blystykker, der ud fra engelske paralleller skal tolkes som netsynk. Byens borgere havde jo også en stor sø til rådighed. Fund af fiskeknogler fra en arkæologisk udgravning i Søborg Bygade viser dog, at de fortærede fisk i Søborgs middelalder primært har været fra havet³.

Guldring

”Finder I noget guld?” er et gennemgående spørgsmål til detektorfolk og arkæologer – og ja: det er sket en enkelt gang. En guldring, tilsyneladende af barnestørrelse, med en dyb indfatning med ti små ”knopper”

Fig. 14: Tenvægte af bly, der har fungeret som lod for tenen (rekonstruktionen til venstre). En af tenvægtene (tv) er ufærdig og viser, at man har fremstillet dem på stedet.

omkring (fig. 15). Der kendes umiddelbart ingen paralleller til ringen, men den engelske forsker James Robinson fra British Museum mener, det kan være en bedering fra 1500-tallet, hvor de ti knopper kan have hjulpet med at holde styr på bønnerne ligesom en bedekrans. Den dybe indfatning kan måske have indeholdt et relikvie. James Robinson mener, at ringen muligvis kan stamme fra det østlige middelhavsområde.

Søborgs størrelse i middelalderen

Ud over gennem enkeltfundene at give en række spændende indblik i Søborgs købstadsperiode giver detektor-undersøgelserne også en idé om byens aktivitetssområde i middelalderen ud fra udbredelsen af fund. Kortet fig. 16 viser de områder, hvor der er koncentrationer af fund. Af kortet kan man bl.a. se at den gamle hulvej syd for Søborg, kaldet "Kærlighedsstien", tilsyneladende eksisterede allerede i middelalderen, idet der på den ene side af vejen var et værk-stedsområde, mens der på den anden side heraf ikke var nogen fund overhovedet.

Perspektiver

Disse smagsprøver fra Søborg-projektet

giver et billede af det store potentiale i detektorfundene. Kortlægningen af det middelalderlige Søborg er begunstiget af, at den moderne bebyggelse, i modsætning til de fleste andre købstæder, ikke har oversvømmet den middelalderlige bys område. Målet med projektet er på længere sigt at stykke byens middelalderlige geografi mere detaljeret sammen ud fra udbredelsen og arten af fundene. Undersøgelserne kan eventuelt med tiden suppleres og nuanceres af georadarundersøgelser af udvalgte arealer, som har givet spændende resultater andre steder i landet. Arkæologiske udgravninger er også en god metode til at efterprøve de hypote-

Fig. 15: Guldring fra 1500-tallet – muligvis bedering.

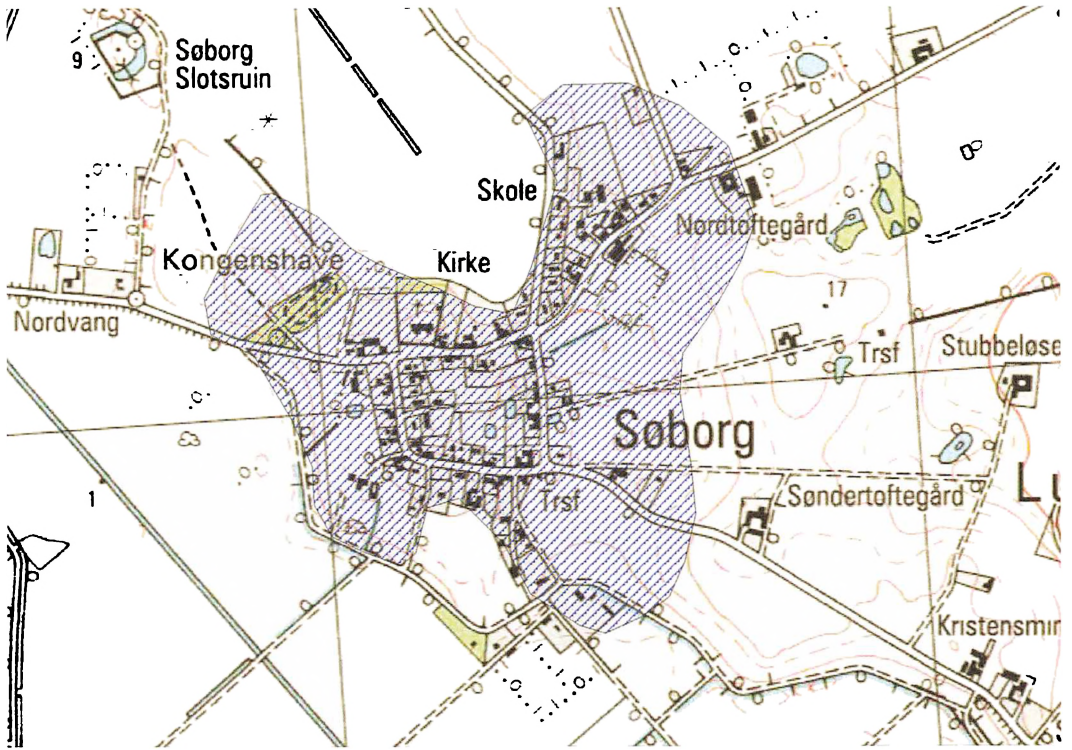

Fig. 16. Udbredelsen af detektorfund giver et billede af Søborgs størrelse i middelalderen.

ser, der kan stilles op ved detektorundersøgelserne. Udgravning af middelalderbyer er imidlertid, i modsætning til detektorbrug, en bekostelig affære, der, bortset fra mindre sonderinger, kræver støtte fra forskningsmidler. Indtil da vil detektoren fortsat bringe lyde fra den glemte købstad.

i www.detekt.dk

ii www.gladsaxe.gymnasium.dk/2/

iii GIM 3858 Søborg Bygade

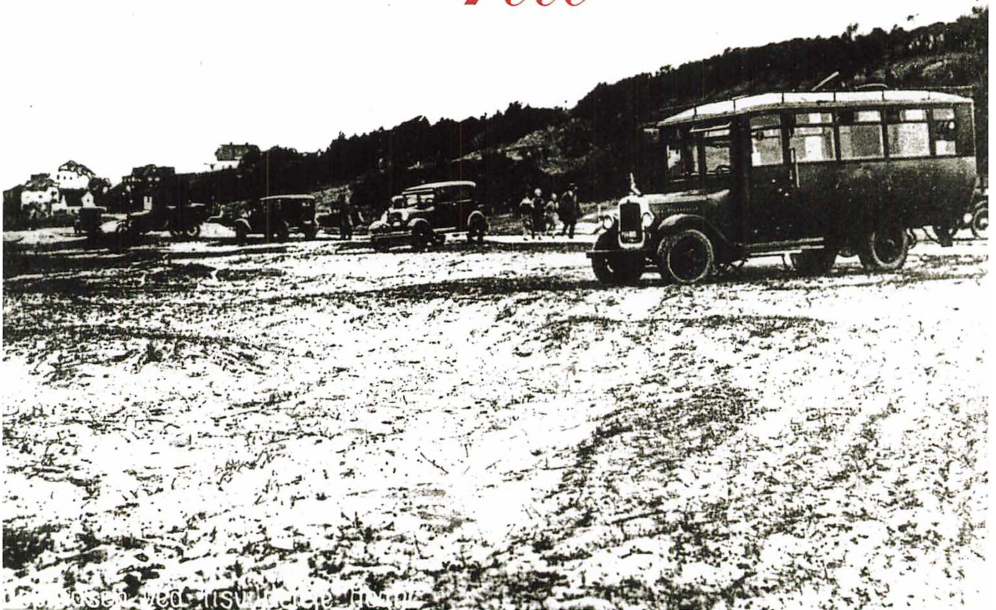
Litteratur:

- Bitsch, Birka R. 1998: Malmgryder i Danmark. Speciale i middelalder-arkæologi.
- Nationalmuseet 1996: Margrete 1. Kalmarunionen 600 år. Essays og Udstillingskatalog. Nationalmuseet 1996. Århus 1998.
- Orduna, Jette R. 1995: Middelalderlige klædeplomber. Speciale i middelalder-arkæologi. Århus 1995.
- Rydbeck, Otto 1928: Medeltida kontrollmärken i bly. Fornvännen 1928.

Gros tournois (sølv mønt) fra den franske konge Philippe IV le Bel ("Den Skønne" -1285-1314). Mønten er omdannet til et ringspænde forgyldt på siden med regentens navn. Foto: Tobias Bondesson.

Før og nu

*Den store par-
keringsplads i
Tisvildeleje i
1920-erne. Bussen
kørte mellem
Tisvildeleje og
Helsingør for jern-
banen kom i 1924.
Til venstre p-
pladsen i 2009.
Bussen, der har
sat en gruppe
pensionister af, er
fra Prebens Mini-
busser.*

Nu og før

TATOL på Stationsvej 23 i Vejby ca. 1935. Læg mærke til søjlerne! I TATOL kunne man købe trikotage og sæber. Huset er oprindeligt opført som jernbanehotel, men kom aldrig i brug. I juni 2009 er der frisørsalon New Hair, og søjlerne er væk.

Tv: Helsingør Valby Skyttekreds gamle fane med Kong Chr. d. IXs monogram midt i korset og de mange skydeplader sømmet til fanestangen. Fanen indgår i Holbo Herreds Kulturhistoriske Centres samlinger.

Th: Fra en skydning på Hanebjerg Skyttecenter cirka 1985.

Skytterne er fra venstre: Klaus Nielsen, Bjarne Beckersdahl, den mangeårige formand Bjørn Nielsen og Ove Petersen.

(Foto: Birger Munch, Helsingør-Gilleleje Lokalarkiv).

Riffel- og Skytteforeningerne opstod overalt i Danmark i årene fra 1861.

Tre-årskrigen var en borgerkrig og en dansk-tysk krig, der havde sin årsag i det forhold at mange indbyggere i Slevig og Holsten ønskede at være en del af en tysk stat. De storpolitiske interesser og Preussens indblanding gjorde krigen til et internationalt spørgsmål.

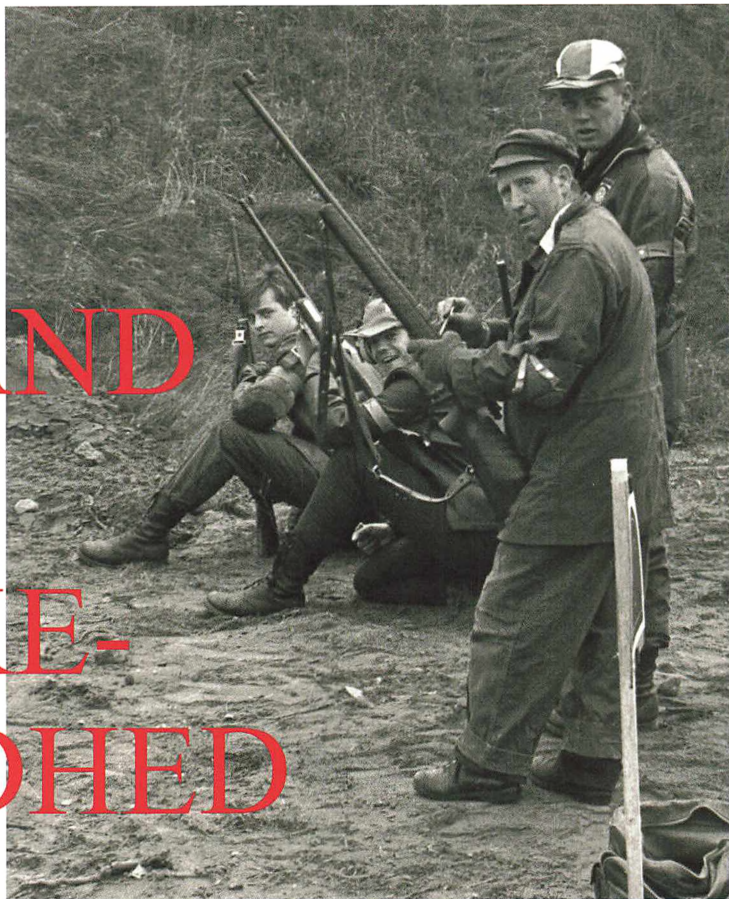
Tanken bag Riffel- og Skytteforeningerne var, at man skulle være kampberedt og national.

Samtidig blev foreningerne begyndelsen til mange af nutidens idrætsforeninger og det idrætsliv, vi kender i dag.

Helt fra starten indså man i foreningerne, at gymnastik havde stor betydning for træningen af skytternes færdigheder, der jo var hovedformålet.

På den måde blev gymnastikken den første aktivitet i det, vi i mere nutidig forstand kan opfatte som en idrætsgren, der ganske vist var kommet ind ad bagvejen, for at fremme et andet formål.

FOR FÆD- RELAND OG FOLKE- SUNDHED

Helsinge Skytte- og Idrætsforening 125 år

Af
museumsinspektør
Søren Frandsen

Foreningsjubilæer har noget enkelt og let forståeligt over sig. To årstal markerer stiftelsen og det år, hvor foreningen fejrer sit jubilæum. For Helsinge Skytte og Idrætsforenings vedkommende er det den 27. december 2009 125 år siden, der første gang blev skrevet i den ældste af de protokoller, som i 1978 blev afleveret på Helsinge lokalhistoriske Arkiv i dag Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv.

Stiftelsen af en forening er gerne en konsekvens af begivenheder styret af tendenser i tiden. Det gælder også for Helsinge Skytte- og Idrætsforening. Den benævnes i dag HSI

og er med sine 3328 medlemmer i 2008 den største forening i nutidens Helsinge, hvor den er med til at skabe en lokal identitet for mange borgere i byen og dens omegn. Legemlig sundhed og socialt samvær er nøgleord i HSI's virksomhed.

Samling om forsvaret af Danmark

I 1850 afsluttedes 3-årskrigen med slaget ved Isted den 25. juli. Den danske hær sejrede over slesvigholstenerne, men det blev det blodigste slag, der hidtil havde været udkæmpet på dansk grund. Slesvig forblev en del af det danske rige. Tilknytningen blev dog en af brikkerne i det storpolitiske spil op gennem 1850'erne og efterhånden

stod det klart, at risikoen for en ny krig med preusserne og Tyskland absolut var til stede.

Indførelsen af Juni-Grundloven i 1849 og sejren i Treårskrigen havde styrket folkets selvbevidsthed og nationalfølelse. En naturlig følge var trangen til en mere personlig deltagelse i forsvaret af fædrelandet. Den 19. januar 1861 opfordrede artillerikaptajn H. P. V. Mønster i bladet "Fædrelandet" til dannelsen af skytteforeninger og allerede i løbet af foråret var der oprettet 30 over hele landet.

I Frederiksborg Amts Tidende blev den 26. april 1862 indrykket en bekendtgørelse henvendt til sogneforstanderskaberne i Frederikssund og Omegn om oprettelsen af en skydeskole eller skytteforening for unge mennesker fra konfirmationsalderen indtil 23 år. Formålet beskrives således:

"... og ville de Ærede Sogneforstandere godhedsfuldt lægge Vedkommende paa Hjerte at den Opgave saavel denne som alle de øvrige trindt om heri Landet allerede dannede Foreninger maa stille for deres Virksomhed, hovedsagelig bestaaer i at udvikle Folkets Kampkraft og saaledes baade i Henseende til Lysten og til Evnen at dygtiggøre det til paa Farens maaske ikke saa fjerne Dag naar Kampraabet lyder at værne om vort dyrebare Fædrelands Frihed og Uafhængighed over for en mægtig og overmodig Fjende..."

Få uger efter den 8. maj 1862 bragte Frederiksborg Amts Tidende en bekendtgørelse, der opfordrede til dannelsen af en Skytteforening for Frederiksborg og Omegn. Heri opfordres alle uberygtede mænd i Frederiksborg Amt til at indtræde i foreningen til styrke for viljen og evnen til at forsvare fædrelandet. I samme avis averterer Asminderød-Grønholts Skytteforening efter medlemmer, idet flere, navnlig i Frederiksborg og Omegn, havde udtrykt ønske om at indtræde i foreningen. - Der var rift om at værgе skytter.

Skytteforeningen for Frederiksborg og

Bekjendtgørelser.

Skytteforening for Frederiksborg og Omegn.

Undertegnede indbøde vore Medborgere af alle Classer i Frederiksborg og Omegn til at indtræde i en Skytteforening, hvis Formaal, som bekjendt, er at forsvare Villien og udvikle Evnen til at forsvare Fædrelandet.

I Foreningen optages som Medlem enhver uberygtet Mand i Frederiksborg Amt, der har opnaaet 18 Aars Alderen, uden Bynhjn til Stand eller Stilling.

Contingentet er 1 Rdlr. aarlig

eller

et Indskud af 10 Rdlr. en Gang for alle. Lister til Baaetegnning henlægges paa flere Steder heri Byen og hos undertegnede Indbydere. Frederiksborg den 1ste Mai 1862.

Praëm,
Telegraphbestyrer.
Løttet.

Ghr. Østergaard,
Snedkermester.
Frederiksborg Skytuse.

Annonce i Frederiksborg Amts Tidende 8. maj 1862.

Omegn havde god søgning. I en bekendtgørelse fra 20. maj 1862 hedder det:

"Da der nu har tegnet sig hen ved 150 Medlemmer, tillade vi os at indbyde til en Generalforsamling, for at den kan vedtage Love og vælge Bestyrelse. Forsamlingen afholdes Søndagen den 25de Mai kl. 5 Eftermiddag i Gjæstgiver Brygmanns Lokale paa Torvet. Et talrigt Møde forventes.

Medlemmer kan fremdeles indtegne sig hos Telegraphbestyrer Praëm og Snedkermester Chr. Østergaard, og der vil ved Indgangen til Forhandlingslocalet paa Søndag være fremlagt Lister, hvor man kan tegne sig."

Foreningens generalforsamling i 1863 blev holdt den 26. april med et lille referat af forløbet gengivet i Frederiksborg Amts Tidende den 30. april. Udover vedtagelsen af, at skydeøvelser kun afholdes om søndagen, siges det:

"Da en saadan Forenings Formaal ikke kan naaes uden Interesse fra Medborgeres Side, tillader man sig at opfordre Byens

Indvaanere, samt Omegnens Befolkning, til at gjøre enhver vaabenfor ung Mand bekendt med de Lettelser, Foreningens Formaal vil kunne skaffe ham i den faste militaire Tjenestetid, - samt, saavidt det staaer i deres Magt, give ham Leilighed til at møde én Gang om Ugen paa Skydebanen.

Generalforsamlingen erkjendte ogsaa Nødvendigheden af, at Befolkningen kom Foreningen i møde med frivillige Bidrag og tillader man sig derfor at opfordre til, hvor Evne og Villie maatte være tilstede, at yde saadanne.

Paa Bestyrelsens Vegne Schulin.”

Skyttesagen blev hurtigt en folkesag, men der var mange problemer der skulle overvindes. En riffel kostede på dette tidspunkt 30 rigsdaler, midler karlene på gårdene normalt ikke kunne skaffe, når årslønningen var et par rigsdaler. Dertil kom ammunition og skiver.¹ Frivillige bidrag blev derfor meget vigtige for skyttesagens fremme.

Udover Skytteforeningen for Frederiksborg og Omegn fandtes i Hillerød Frederiksborg nationale Skytteforening. Den 2. maj 1863 bekendtgjorde foreningen den kommende sæsons skydninger i Frederiksborg Amts Tidende:

”I forventning af Vaabenbrødreselskabets Tilladelse til at skyde fra Anlægget ved Salonen, vil Skydeøvelserne begynde dersteds Søndagen den 3die Mai fra kl. 11 Formiddag til Kl. 3 Eftermiddag for de nye indtraadte, samt de af Foreningens Medlemmer der ikke forestaae Militærtjeneste; hvorimod den saakaldte militaire Afdeling, der ledes af Hr. Guldsmed Jensen, begynder samme Dags Eftermiddag Kl. 3.

Skydeøvelserne vil saaledes, anførte Tid og Sted, fortsættes i indeværende Aars Sommer.

F. J. Willerup, Kredsformand.”

Det er interessant, at Våbenbrødreselskabet i Hillerød tilsyneladende rådede over et skydeanlæg, som Frederiksborg nationale

Skytteforening forventede at kunne låne. Våbenbrødreselskaberne opstod som veteranforeninger for dem, der havde deltaget i krigen 1848-50. Det sociale aspekt spillede her en stor rolle, men medlemmerne holdt tilsyneladende også deres skydefærdigheder ved lige. I 1863 var der sikkert mange, som stadig var i kampdygtig alder og ønskede at være klar, hvis der blev brug for deres indsats. Det skulle snart vise sig at blive tilfældet.

Slaget ved Dybbøl

18. april 1864

Slaget ved Dybbøl står i den danske nationalbevidsthed som en stærk begivenhed, der dybest set afsluttede Danmarks status som betydende militærmagt i Europa. Vi mistede Slesvig-Holsten og Sønderjylland til den preussiske militærmagt under ledelse af Bismarck. I slaget den 18. april var det nordsjællandske såkaldte ”kulsvierregiment” i forreste linie og led store tab, der på hjemegnen satte dybe spor i den lokale bevidsthed. Mange familier havde tragedien helt inde på livet gennem tab af sønner og fædre. De hårrejsende historier fra fronten om lemlæstelse og død gav ny næring til etablering af skytteforeninger til forsvaret af fædrelandet.

Riffelskytteforening i Helsingø

Da krigen rasede i det sydligste Danmark har vi de første efterretninger om en skytteforening i Helsingø. Den 7. maj 1864 er

Riffelskytteforeningen for Helsingø og Omegn.

Søndagen den 5de Mai dette Aar, Eftermiddag Kl. 4, afholdes i Helsingø Kro en Generalforsamling, ved hvilken der vil blive taget Beslutning om Foreningens Virksomhed i den anstundende Sommer m. L. Medlemmerne anmodes om at give Møde. Direktionen.

Announce indrykket i Frederiksborg Amts Tidende den 7. maj 1864, hvor der indkaldes til generalforsamling på Helsingø Kro.

Riffelskytteforeningen for Helsinge og Omegn

afholder Søndagen den 28de April 1867, Eftermiddag Kl. 5, i Helsinge Kro en ekstraordinær Generalforsamling, ved hvilken vil blive fremlagt en Plan for Foreningens Virksomhed i det tilkommende Sommerhalvaar, samt et Forslag til Forandring i Lovene.

Direktionen.

Annonsen i Frederiksborg Amts Tidende den 23. april 1867, hvor der indkaldes til ekstraordinær generalforsamling.

i Frederiksborg Amts Tidende indrykket en bekendtgørelse med overskriften "Riffelskytteforeningen for Helsinge og Omegn". Teksten lyder:

"Søndagen den 8de Mai dette Aar, Eftermiddag Kl. 4, afholdes i Helsinge Kro en Generalforsamling, ved hvilken der vil blive tagen Bestemmelse om foreningens Virksomhed i den anstundende Sommer. Medlemmerne anmodes om at give Møde. Direktionen."

Teksten vidner om, at riffelskytteforeningen i hvert fald ikke er i gang med sin første sæson.

I marts 1866 indkaldte foreningen til ekstraordinær generalforsamling, hvor der skulle træffes bestemmelse om selskabets beståen eller opløsning. Tidligere medlemmer blev indstævnet til at give møde samme dag for at aflevere uddelte skytte-tegn eller fremsende dem til bestyrelsen. I modsat fald ville bestyrelsen indkalde medlemmerne for retten.² Tilsyneladende var foreningen ved at gå i opløsning, men den 23. april 1867 finder vi atter en bekendtgørelse indrykket i avisen fra foreningen. Denne gang er det en indkaldelse til ekstraordinær generalforsamling 28. april "... ved hvilken vil blive fremlagt en Plan for Foreningens Virksomhed i det tilkommende Sommerhalvaar, samt et Forslag til Forandring i Lovene." Samme dag er foreningen blandt de syv, der er medstifter af Frederiksborg Amtskreds for Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger³ Det tyder således på, at Riffelskytteforeningen for Helsinge og Omegn på dette tids-

De Beboere af Helsinge og Omegn, saavel Ældre som Yngre, som maatte interessere sig for Oprettelse af en Skyttekreds i Helsinge, indbydes til et Møde hos Gjæstgiver Hansen i Helsinge Søndagen den 21de December forstk., Eftermd. Kl. 4.

Annonsen indrykket i Frederiksborg Amts Tidende 17.12.1884, som førte til dannelsen af skyttekredsen den 21. 12.1884.

punkt er veletableret og handlekraftig.

En gennemgang af Frederiksborg Amts Tidende for de følgende år har ikke givet yderligere oplysninger om foreningens virksomhed, så det er vanskeligt at udtale sig om, hvad der skete i tiden efter 1867. Generelt opfattes perioden frem til 1870 som skyttesagens guldalder, fordi interessen kølnedes noget efter den fransk-tyske krigs afslutning dette år. Årsagen var Frankrigs nederlag til den stærke tyske militærmagt, der gjorde en revanche og en tilbageerobring af de tabte landsdele urealistisk.⁴

Interessen for skyttesagen i Holbo Herred var dog stadig til stede. Blandt de foreninger, vi har kendskab til frem mod vor egen tid, er den ældste Højbjerg, der blev stiftet i 1874. Siden fulgte Ramløse i 1879 og Blistrup fire år senere i 1883⁵.

En skyttekreds i Helsinge 1884

Den 17. december 1884 kunne man i Frederiksborg Amts Tidende læse følgende bekendtgørelse:

"De Beboere af Helsinge og Omegn, saavel Ældre som Yngre, som maatte interessere sig for Oprettelse af en Skyttekreds i Helsinge, indbydes til et Møde hos Gjæstgiver Hansen i Helsinge Søndagen den 21de December forstk., Eftermd. Kl. 4."

Hvad der foregik på mødet har vi ingen efterretninger om, men i foreningens første protokol⁶ kan vi indirekte se, hvad der skete. Den

Helsingø-Valby Skyttekreds gamle fane med Kong Chr. d. IXs monogram. Den er i Holbo Herreds Kulturhistoriske Centres samling.

Helsingø Skyttekreds logo som det ser ud i dag i en syet udgave til at placere på en jakke eller lignende.

begynder således med følgende konstatering:

”Aar 1884 den 27. December holdt Bestyrelsen Møde. ...”.

Sammenkomsten den 21. december må have haft karakter af stiftende generalforsamling, hvor der blev valgt en bestyrelse. Ifølge protokollen konstituerede den sig den 27. december med følgende sammensætning: Gårdejer Niels Sørensen, Helsingø (formand), farver Anthon Nielsen ligeledes Helsingø (næstformand), N. C. Glædesdahl, Valby, og Lars Hansen. Hidtil har man fejret foreningens jubilæer den 27. december, men fremover bør det ske den 21. december.

Det er interessant at se, hvad det var for sager, der blev behandlet på det første bestyrelsesmøde:

Efter konstitueringen under punkt 1 vedtog man under punkt 2 at indmelde foreningen i amtets skyttekreds, ”i hvilken Anledning en Skrivelse til forretningsudvalget i Hillerød blev affattet og underskrevet, hvori man tillige forespurgte om hvorledes man nærmere havde at forholde sig.”

Under punkt 3) blev det besluttet ”at

lade forfærdige en Voltigerhest med tilhørende Madretser og Springbræt og overlade det til Formanden at besorge det i den Henseende Fornødne.” - Udover skydningen havde foreningen således helt fra starten focus på gymnastikken som nødvendigt supplement til at bringe skytterne i en god legemlig form til gavn for skydefærdigheden.

I punkt 4) blev det overladt til formanden at fastsætte næste bestyrelsesmøde, når der var modtaget svar fra amtskredsens forretningsudvalg.

Den stiftende generalforsamling 21. december 1884 fandt sted i den travle tid få dage før jul, mens det konstituerende bestyrelsesmøde blev afholdt den første hverdag efter helligdagene. Det vidner om stor interesse for sagen, at det åbenbart ikke kunne vente til det nye år. Helsingø og omegn havde fået en skytteforening igen.

Frederiksborg Amts Skyttekreds svarede hurtigt for allerede den 11. januar 1885 holdt bestyrelsen atter møde. Her blev det

overdraget formand Niels Sørensen og Lars Nielsen at gå i nærmere forhandling med amtskredsens forretningsudvalg om de genstande, foreningen havde brug for. Vi får ikke at vide, hvordan forhandlingerne gik.

Den 29. marts 1885 holdt foreningen eller nu rettere 35`te Skyttekreds generalforsamling. Det første punkt var valg af fem delegerede til amtskredsens generalforsamling. De valgte var alle nye navne i forhold til den siddende bestyrelse. Man ønskede åbenbart at brede arbejdet ud til medlemmerne, der for første gang foretog en afstemning, hvor vi får et indtryk af medlemstallet. Hvis vi kan gå ud fra, at hver stemmeberettiget kun afgav en stemme, har der været 105 personer til stede. Snedker Andersen Helsing fik 19 stemmer, N. P. Petersen Laugø 18, A. Andersen Valby 14, Hans Jørgensen Laugø 14 og F. Hoffmann Helsing 14 stemmer. Johan Jensen Helsing og J. P. Hansen fik hver 13 stemmer og blev suppleanter. Den geografiske fordeling af stemmerne siger lidt om foreningens dækningsområde.

Efter valg af to revisorer og revisorsuppleant foretog forsamlingen valg af fem delingsførere, der tyder på en militæragtig struktur i foreningen. De fem valgte var maler Jensen, snedker Andersen, møller Hansen og politibetjent Larsen alle Helsing samt Niels P. Petersen fra Laugø.

Det kneb tilsyneladende med våben for generalforsamlingen vedtog at rette en forespørgsel til amtskredsens forretningsudvalg, "om at faa overladt en af 16`Skyttekreds Rifler (Højbjerg Kredsen) eller ogsaa at

faa udleveret en paa Afbetaling til næste Aar." At kontakten til nabokredsen i Højbjerg skulle gå over amtskredsens forretningsudvalg tyder ikke på, at samarbejdet mellem de to skytteforeninger har været det bedste.

På generalforsamlingen blev det også vedtaget "at overlade til Bestyrelsen at foranstalte en Skyttefest afholdt i Løbet af Forsommeren og træffe Akkord med Gjæstgiver Madsen."

Trods den alvorlige baggrund bag foreningens stiftelse, blev der helt fra starten tænkt på det sociale og underholdende.

35`te Skyttekreds Helsing-Valby i året 1886

Den 28. marts 1886 blev der holdt generalforsamling, hvor vi i referatet får oplysninger om foreningens forhold. Til valget af bestyrelsesmedlemmer blev der afgivet 151 stemmer, hvilket må betyde, at medlemstallet har været stigende gennem året set i forhold til de 105 afgivne stemmer ved valget af amtsdelegerede den 29. marts 1885.

Det blev på generalforsamlingen vedtaget, at skuddene i den kommende sæson skulle betales ved modtagelsen på skydebanen. Der har åbenbart været problemer med at inddrive betalingen efter skydningen. Ole Olsen i Helsing blev bevilget 2 kr. for husleje, fordi han opbevarede foreningens materiel. Endvidere blev det besluttet, at Jens Olsens enke i Laugø årligt skulle have 10 kr., fordi der skydes hen over hendes jord. Det giver et fingerpeg om, hvor den ældste skydebane i Helsing lå, men det er ikke lykkedes at lokalisere stedet nærmere. I 1891 oplyser protokollen, at Helsing Skydebane var beliggende på gårdejerne Lars Nielsen og Peter Nielsens jorder i Laugø. (note 7) På generalforsamlingen 28. marts 1886 vedtog bestyrelsen også "at anlægge en Skydebane i Valdbyy og i den Anledning at anskaffe en Riffel." Banen kom til at ligge ved Lundbjerg⁸, mens der i annoncen til præmies-

35te Skyttekreds

(Helsing og Valdbyy)

afholder Generalforsamling Søndagen den 28de Marts, Efterm. Kl. 4, hos Gjæstgiver N. Hansen i Helsing. Det aarlige Regnskab vil blive fremlagt og Valg af en ny Bestyrelse samt Delegerede.

Indkaldelsen i Frederiksborg Amts Tidende til generalforsamlingen den 21. marts 1886.

35te Skyttefreds

(Helsinge-Valdby),

afholder Præmieskydning og Folkefest den 18de Juli 1886, hvortil Skytter i Frederiksborg Amt indbydes. Skytterne bedes om at møde paa Fjestspladsen i Helsinge Kl. 7 Morg. Skydningen begynder Kl. 8 paa Kredsens Skydebane ved Helsinge, der skydes paa 300 Alens Afstand. Skydefortet, som giver fri Udgang til Fjestspladsen, betales med 1 Kr. 50 Ore, og kan løses til Kl. 12. Præmierne vil hovedsagelig komme til at bestaa af Prøve-sølv. Bletskydning til flere Skiver forefindes. Efter endt Skydning marscheres med Musik tilbage til Fjestspladsen, hvor

Folkfesten

begynder Kl. 4 med Præmieuddeling, Taler og Sang. Kl. 5 $\frac{1}{2}$ Fjestsmaaltid i et stort paa Fjestspladsen opført Telt. Efter at den alvorlige Del af Fjesten er sluttet, begynder Dandsen. Der er Løret for udmærket Musik. Til Dandsen betales 1 Kr. 25 Ore for en Herre og 50 Ore for en Dame. Paa den smukt beforsede Fjestsplads vil der blive afholdt Sællevæddeløb og andre Forlystelser, Kræftprøve, Rasteqyng, Kuglebane, Fugleskydning m. m., Kage-, Chokolade- og Bøddertningsteite, samt Garderobe forefindes. Fjestspladsen vil om Aftenen blive oplyst af mange fulørte Lamber.

Udgangsteegn til Fjestspladsen betales med 30 Ore for Vognen og 15 Ø. for Vøren.

Bestyrelsen.

Annoncen i Frederiksborg Amts Tidende 11.6.1886 med indkaldelse til "Folkfesten".

kydningen og folkefesten 31. juli 1892 tales om, at arrangementet foregår i og ved Valby Hegn. Når banen i Valby først anlægges i 1886, havde skyttekredsen fra starten kun skydning i Helsinge.

På det konstituerende bestyrelsesmøde den 11. april 1886 fik foreningen ny formand, idet urmager Albek, Helsinge, blev valgt til posten. På mødet traf bestyrelsen beslutninger, der er med til at udbyde kendskabet til virksomheden i de første år.

Til delingsførere for Helsinge valgtes snedker Peter Jensen, Laugø, tjenestekarl Hans Larsen, Laugø, og maler Jensen, Helsinge; og for Valby valgtes Niels Peter Petersen, Laugø, ungkarl Hans Larsen, Valby, og Rasmus Jensen, Valby. Opdelingen med delingsførere specielt for Helsinge og Valby var nødvendig, fordi der nu var en skydebane hvert sted. Det organisatoriske blev klaret ved, at alle skytter fra Helsinge havde lige numre i medlemsfortegnelsen, mens dem fra Valby havde ulige.

Som markør (underforstået i Helsinge) blev antaget indsidder Ole Olsen Dyvlingmosen til en betaling af 75 øre for fire timers markering, det vil sige opsætning og nedtagning af skiver med optælling af skytternes resultater. Endvidere skulle der anskaffes to skiver, markørstang og flag samt antages en markør til banen i Valby til samme betaling som beskrevet ovenfor. Det blev overdraget bestyrelsens medlemmer at anskaffe det nødvendige til den nye bane i Valby.

Endelig blev det på bestyrelsesmødet den 11. april besluttet at begynde skydningen den første søndag i maj. For købeskuddene skulle betales tre øre stykket og ingen skytte kunne fordr mere end fem skud på en skydedag.⁹

Afholdelsen af en større præmieskydning den 18. juli 1886 krævede et forberedende bestyrelsesmøde den 25. juni. Her blev det overladt forretningsføreren "at anskaffe de nødvendige Skiver og Opførelse

af Markørvold. Indkjøbet af Præmier overdrages Haase og Albek og skal mest bestaa af Solvgjenstande. De øvrige Indkjøb besorges af Lars Nielsen.

Musikken bestilles af Lars Nielsen fem i Tallet. Det vedtoges til Festpladsen at tage i Entre 30 Øre for voksne og 15 Øre for Børn, Adgang til Dansen 1 Kr. 25 Øre for én Herre og 50 Øre for én Dame. Skydekortet betales med 1 Kr. 50 Øre og giver Adgang til Festpladsen. Udsmykning af Festpladsen besorges af Lars Nielsen.”

Den 11. juli indrykkede skyttekredsen en annonce i Frederiksborg Amts Tidende, hvor det nærmere program blev beskrevet. Alle skytter i amtet indbydes og ”... bedes om at møde paa Festpladsen i Helsingør Kl. 7 Morgen. Skydningen begynder Kl. 8 paa Kredsen Skydebane ved Helsingør, der skydes paa 300 Alens Afstand. (alen lig 63 cm. red) ... Præmierne vil hovedsagelig komme til at bestaa af Prøvesølv. Pletskydning til flere Skiver forefindes. Efter endt Skydning marscheres med Musik tilbage til Festpladsen, hvor Folkefesten Begynder Kl. 4 med Præmieuddeling, Taler og Sang. Kl. 5½ Festmaaltid i et stort paa Festpladsen opført Telt. Efter at den alvorlige Del af Festen er sluttet, begynder Dandsen. Der er sørget for udmærket Musik. ... Paa den smukt dekorede Festplads vil der blive afholdt Sækkevæddeløb og andre Forlystelser, Kraftprøve, Kaste-gyng, Keglebane, Fugleskydning m. m., Kage-, Chokolade- og Beværtningsstelte, samt Garderobe forefindes. Festpladsen vil om Aftenen blive oplyst af mange kulørte Lamper.” - Det er værd at bemærke, at fugleskydning (skydning efter en udskåret fugl på toppen af en høj stang) allerede blev praktiseret i foreningens første år som underholdende moment i forbindelse med sommerfesterne.

Men det var ikke nok med det. Den 10. oktober arrangerede foreningen en kredspræmieskydning, der blev planlagt på et bestyrelsesmøde den 5. oktober 1886. Referatet giver et udmærket indtryk af, hvordan

man forestillede sig dagen skulle forløbe: ”Der Skydes om tre Rækker Præmier, en for Skytter indtil 22 Aar og en for Skytter over 22 Aar, og en for Damer; ingen Skytte maa skyde for mere end to Damer. Der skydes paa Afstand 300 Al. (alen lig 63 cm. red.). Der betales for Skydekort for Skytter 150 Øre og for Damer 1 Kr. Ved siden deraf bliver en Række Præmier paa 400 Al, hvor hver Skytte afgiver 10 Skud. Skydekortet betales med 150 Øre. Hvis ikke der kommer 10 Skytter paa 400 Al. Bliver der ingen Skydning. Der medfølger Riffelplade til første Præmie saavel til Skytter over 22 Aar som til Skytter under 22 Aar. Det overdrages til Forretningssforen at indkøbe Præmier. Dansen betales med 1 Kr. for Herrer og 50 Øre for damer.” – Damernes konkurrence bestod i, at skytterne, vel for at gøre indtryk på det kvindelige køn, kunne skyde præmier hjem til de pågældende.

Året 1886 gik mod sin afslutning, men det betød at vinterens gymnastik tog sin begyndelse. På generalforsamlingen i marts 1887 blev det besluttet, at overlade til bestyrelsens eget skøn at uddele præmier som opmuntning til dem, der havde deltaget i vinterens gymnastikundervisning. - Som afslutning på forhandlingerne på generalforsamlingen blev det vedtaget, at de indkaldte til militærtjeneste fremover ikke skulle betale kontingent, men godt måtte deltage i skydningerne, blot de selv betalte deres skud.⁹

Hvorfor var det nødvendigt med to baner?

Det er tankevækkende, at der efter stiftelsen af den nye skyttekreds i Helsingør 1884 først anlægges en bane ved Helsingør og dernæst i foråret 1886 en i Valby. Da der blev indkaldt til den stiftende generalforsamling tales der om beboere i Helsingør og Omegn, der opfordres til at støtte oprettelsen af en skyttekreds i Helsingør. Initiativet kom tilsyneladende fra en gruppe af Helsingør-borgere, men det har åbenbart hurtigt vist sig, at det var nødvendigt med en særlig bane i Valby,

F. A. 5te Skyttekreds

begynder sin aarlige Skydesøvelse Søndagen den 1ste Mai, Kl. 2¹/₂, paa Sjørger Frederiksen's Mark i Høisager. Skytterne bedes om ikke at gaa over Marken.

Bestyrelsen.

Frederiksborg Amts 12te Kreds

begynder Skydesøvelserne paa Banerne i Lyng, Røllersø og Vadsfingersø Søndagen den 1ste Mai d. A. Kl. 3.

H. P. Jensen.

17de Skyttekreds (Veiby)

begynder sine Skydesøvelser Søndagen den 1ste Mai, Efterm. Kl. 2, paa den sædvanlige Bane. Samtidig advares imod at bestige den saakaldte Baun, naar der er heist Flag.

Bestyrelsen.

22de Kreds (Sandløse)

begynder sine Skydesøvelser Søndagen den 1ste Mai, Efterm. Kl. 2. Nye Medlemmer optages.

Bestyrelsen.

26de Skyttekreds (Ramløse)

begynder Skydningen Søndagen den 1ste Mai, Efterm. Kl. 2, paa Banen i Ramløse, og næste Søndag til samme Tid paa Banen i Skjærø, og anmodes alle Uvedkommende om ikke at passere Skydelinierne saalænge Skydningen foregaar.

Bestyrelsen.

31te Skyttekreds (Grønholt)

begynder Skydesøvelserne Søndagen den 1ste Mai, Kl. 2. Skytterne bedes at indbetale Aarsbidrag samme Dag.

Bestyrelsen.

35te Skyttekreds

(Helsing-Valby)

afholder Gymnastikpræsentation Søndagen den 1ste Mai, Efterm. Kl. 4, i Gæstgiver A. Hansens Sal i Helsing. Kl. 7 Bal for Foreningens Medlemmer. Entre til Ballet er 1 Kr. for en Herre og 50 Øre for en Dame.

NB. Afgang til Salen under Præsentationen er gratis for Foreningens Medlemmer med Damer.

Klubben „Rosen“

afholder Aftenunderholdning og Bal Søndag den 1ste Mai i Østykke Kro.

NB. Stort Orkester og bonet Gulb.

Stort Bal

hvis man i sognekommunen Helsing-Valby skulle have omegnen og dermed beboerne i Valby med i den nye kreds. Måske har afstanden til Helsing afholdt nogle beboere i Valby fra at deltage i skydningerne, men der kan også være en anden grund til, at der hurtigt blev etableret endnu en bane. Muligvis skal de to skydebaner opfattes som et udtryk for den selvbevidsthed, der herskede i hvert af de to landsbysamfund.

Valby kom allerede fra starten med på papiret ved indmeldelsen i amtsskyttekredsen, der resulterede i navnet 35te kreds Helsing-Valby, men der manglede et konkret initiativ i byen.

Første gymnastikafslutning

Den første gymnastikprøve for de yngre medlemmer blev afholdt 1. maj 1887 med efterfølgende dans i gæstgiver A. Hansens lokale i Helsing. Uddeling af to præmier skulle finde sted til konfirmerede og fire til ikke konfirmerede gymnaster.

”Til Dommere og Uddelere af Præmierne valgtes Politibetjent Larsen af Helsing og Skolelære Nielsen af Valby. Til Kjøb af Præmier bemyndigedes Formanden at udtage af Kassebeholdningen 10 Kr., som han efter Conferance med Gymnastikklæderen kan anvende efter Skjøn.

Til Gymnastikprøven have Foreningens Medlemmer med Damer fri Adgang. Entreén til Dandsen betales med 1 kr. for en Herre og 50 Øre for en Dame og hertil have ligeledes kun Foreningens Medlemmer med Damer Adgang.”

Tilsynsførende

Det var til de to skydebaner nødvendigt med valg af tilsynsførende, der kunne sørge for, at alt gik rigtigt til. I bestyrelsesreferatet fra 31. marts 1889 har vi en udmærket

En del af en annoncespalte fra Frederiksborg Amts Tidende den 26. april 1887 med annoncering af den første gymnastikprøve for de yngre medlemmer. De mange annoncer illustrerer skyttesagens betydning.

beskrivelse af deres funktion: "Til at overvære Skydningen, forestaa salg af Ammunition m.v. og fore den nødvendige Inventarliste valgtes for Helsing Bane, Maler Jensen, Helsing og for Valby Banes Vedkommende Ungkarl Lars Petersen Laugo. ... det overdroges til de vedkommende Tilsynshavende paa Banerne at antage og instruere Markører samt at anskaffe fornødent Inventarium og foranstalte Skivernes vedligeholdelse."

Foreningen vokser

Vedtægelsen på generalforsamlingen den 31. marts 1889 om uddeling af flere riffelplader er sikkert et udtryk for, at foreningen havde tilgang af medlemmer. Det var selvfølgelig meget attraktivt, at vinde sølvplader til udsmykning af sit våben, som udtryk for sin dygtighed på skydebanen. Hidtil havde man kun uddelt en plade indenfor hver af alderskategorierne, men nu

skulle der uddeles to til skytter under 22 år, to indenfor aldersgruppen mellem 22 og 30 år samt to plader til de ældste skytter over 30 år.

Præmie- og Kapskydninger

De årlige sommerkonkurrencer var højdepunkter i foreningens liv. Første gang vi får et nærmere indblik i indholdet ved en præmieskydning er i 1887, hvor arrangementet foregik den 17. juli. I referatet fra det forberedende bestyrelsesmøde 1. juli meddeles, at "Det overlades Jensen at opstille de nødvendige Skiver, udbedre Voldene og reise Skydetelt etc.

Indkjøbet af Præmier overdrages til Anders Peder Nielsen og Niels Peder Pedersen og bør disse nærmere bestaa af Prøvesølv gjenstande; ligeledes overlades det disse Herrer i Forening med Jensen og foranstalte Festpladsen oppyntet lidt med Talerstol etc. Bortliciteringen af Gyng,

På foregående side ses to af de fire faneplader foreningen vandt ved den første skydning på banen i Valby Hegn den 12. juni 1898.

Som det ses på farvebilledet af hele fanen ved indledningen til denne artikel, er hele fanestangen dækket med plader. De er ofte meget slidt og det er svært at læse indskrift-erne.

Til højre annoncen i Frederiksborg Amts Tidende den 7. oktober 1890, hvori der indbydes til skydning for damerne og dans kl. 18 (moderne tidsangivelse).

Karoussel, Keglebane, Kraftprøve, Fugleskydning etc. overdrages til Sagf. Nielsen....”.

Foreningen havde således en indtægt ved at lade omrejsende gøglere opstille disse forlystelser. Det viser, at der var god søgning til arrangementerne med et overskud til både forening og gøglere.

Kapskydningerne var et kapitel for sig. Første gang vi får beskrevet indholdet nærmere er i 1888, hvor foreningen arrangerede kapskydning den 14. oktober. I referatet fra det forberedende bestyrelsesmøde 30. september blev det vedtaget at indbyde 17. Kreds Vejby, 36. Kreds Maarum og 38. Kreds Annisse til at deltage. Men det kunne være risikabelt at møde op, for ”prisen er en Faneplade, der efter gammel Vedtægt præsteres af den tabende Kreds”, dvs. man skulle betale for fremstillingen af den plade, vinderen kunne udsmykke sin kreds-fane med. Måske af denne grund reagerede Maarum og Annisse ikke på indbydelsen. Ved kapskydningen vandt Helsingø over Vejby med 48,1 point mod 45,7.¹⁰ På bestyrelsesmødet den 30. september blev det også vedtaget at udsætte en riffelplade til den bedste skytte ved kapskydningen, men der foreligger ikke noget om, hvem der vandt pladen.

35te Skyttekreds (Helsingø Valby)
afholder Es-bagen den 12te Oktober d. A.
sin aarlige Præmieskydning, hvortil Kred-
sens Medlemmer indbydes. Der bliver
skudt paa 300 Alens Afstand til 3 Rækker
Præmier (en for Skytter under, en for
Skytter over 22 Aar og en for Damerne.)
Dersom der bliver Tilslutning nok, vil der
blive skudt paa 400 Alens Afstand til en
Række Præmier. Skydningen begynder Kl.
8 paa Helsingø Baner. Kl. 6 begynder
Dansen, hvortil Omegnens Ungdom ind-
bydes. Afgangen koster 1 Kr. for en Herre
og 50 Ore for en Dame. Kl. 9 Efterm.
Præmieuddeling. 1ste Præmie en Riffel.
Arbejdsgigt
Bestyrelsen.

Året efter i 1889 blev Helsingø-Valby skytterne indbudt af kredsen i Vejby til kapskydning den 26. oktober. Indbydelsen blev accepteret og HSI mødte frem med 10 skytter.¹¹ Det vides ikke, om Vejby-kredsen ved denne lejlighed fik revanche.

I 1890 nævnes det, at Frederiksborg Amts Skytter indbydes til præmieskydning, der afholdes 22. juni. Samme dag indbydes til kapskydning for 17. kreds Vejby, 36. kreds Maarum og 39. kreds Tisvildeleje Gymnastikforening.¹²

På et bestyrelsesmøde den 2. oktober 1890 blev det vedtaget ”At afholde en Præmieskydning d. 12. oktober, hvor der vil blive skudt paa 300 Alens Afstand til tre Rækker Præmier (en for Skytter under og en for Skytter over 22 Aar, og en for Damerne). Første Præmie, en Riffel, vil tilfalde den bedste Skytte enten han er over eller under 22 Aar. Vedkommende som vinder Riflen, har Ret til at vinde Riffel i andre Kredse, imod at han leverer den af 35. Kreds vundne Riffel tilbage til Kredsen og faar en Præmie i stedet.” Der er ingen tvivl om, at det for skytterne var det helt store mål at vinde denne riffel. Det var ikke kun et kostbart våben, men ære og hæder fulgte med.

Skydebanen i Helsinge flyttes

På den årlige generalforsamling 1. marts 1891 blev der stillet "... Spørgsmaal om en anden Skydebane i stedet for den, der for tiden haves. Det overlades til Bestyrelsen at forhandle med Gaardejer Niels Jørgensen Helsinge om bane paa hans Lod og at maatte byde i Aarlig Honorar indtil 25 Kr."

Den 26. juni blev der imidlertid indkaldt til ekstraordinær generalforsamling, fordi man havde modtaget en skrivelse fra gårdejerne Lars Nielsen og Peter Nielsen i Laugø, der med øjeblikkelig virkning forbød skydning på deres marker. Bestyrelsen forsøgte straks at finde en ny bane, hvilket lykkedes hos gårdejer Lars Peder Petersen i Nejlunge. På den ekstraordinære generalforsamling fik bestyrelsen bemyndigelse til at indgå en fem-årig aftale med en årlig leje på indtil 20 kr.

Lidt for populært at skyde for damerne

Kredsens årlige præmieskydning blev i 1891 afholdt søndag den 18. oktober. Bestyrelsen havde forinden vedtaget, at der udover de sædvanlige skydninger for medlemmer over og under 22 år, skulle afvikles yderligere to konkurrencer: En række for kredsens damer samt en række for skytternes særlige damer.¹³ På generalforsamlingen den 6. marts 1892 blev det imidlertid under punkt ni vedtaget, at der fremover kun kan skydes for kredsens kvindelige medlemmer og en skytte højst må skyde for to damer. - Der havde åbenbart været lidt problemer med de særlige damer, skytterne ønskede at skyde for. En opstramning var nødvendig. Det er i øvrigt første gang vi i protokollen hører om kvindelige medlemmer af foreningen, der vel har været slægtninge, bekendte eller kærester til skytterne.

Vinterens arbejde 1891-92

På bestyrelsesmødet den 27. september

1891 blev det besluttet, at vinterøvelserne skulle starte onsdag den 4. november. Ledelsen af gymnastikken blev overdraget til P. Hansen og Klaus Petersen, der skulle stå for øvelserne to gange ugentligt. På den ordinære generalforsamling 6. marts 1892 omtales årets afsluttende gymnastikopvisning og under samme punkt vedtages det tillige at afholde en offentlig maskerade.

Men det var ikke nok med det. Der skulle også gøres et forsøg på at arrangere en dilettantforestilling i første halvdel af januar 1892.¹⁴

Regler for riffelskydningen

Arbejdet indenfor 35'te skyttekreds havde efterhånden fundet sin faste form, men det er sjældent, der i protokollerne gives konkrete oplysninger om reglerne for skydningerne. Det skete dog i 1897, hvor bestyrelsen var samlet den 5. april for at tilrettelægge den kommende sæson. Man besluttede at begynde skydningerne den 25. april. Reglerne for riffelskydningen blev opslået i skydehusene på Helsinges og Valbys baner og lød således:

- 1) Det ved Generalforsamlingen vedtagne Indskud 2 Kr. betales forinden Skydningen er paabegyndt.
- 2) Konkurrencen til Riffelskydningen tager sin Begyndelse med det første Skud paa Banen og de derpaa efter hinanden følgende første 25 Skud gælder.
- 3) Riffelskydningen skal være sluttet senest 1te Juni d. A.
- 4) Der skal ved Riffelskydningen som Kontrol mindst være to Bestyrelsesmedlemmer tilstede eller et Bestyrelsesmedlem og en Delingsfører.
- 5) Der maas ved Riffelskydningen kun sættes af to Gange afgives Skuddet da ikke, betragtes det som en Forbier.
- 6) Enhver Skytte i F.A.S. 35'te Kreds har Adgang til Riffelskydningen. Den Skytte, der i Forvejen har vundet Riffel enten ved Kredsens egen Præmieskydning eller paa anden maade, kan i Tilfælde af højest Points ikke igen vinde Riffel,

Billedet er fra et skyttestævne i slutningen af 1800-tallet. På de næste sider er fotografiet forstørret, så man tydeligt kan se deltagerne og deres udrustning. Billedet er taget på arealet foran Helsing Kro. Den ejes på det tidspunkt ifølge skiltet af Rasmus Nielsen, der var kromand fra 1. marts 1883 til 1. juli 1898. Der er faner fra flere skyttekredse repræsenteret. (Foto: Helsing-Gilleleje Lokalkiv).

men faar i dette Tilfælde en Riffelplade til 2 Kr. Derimod er der naturligvis intet til hinder for, at den der ved denne Skydning vinder Riffel, kan Konkurere til andre Rifler f. e. Amtsskytteforeningens Riffel el. l. imod at levere den af 35te Kreds udsatte Riffel tilbage naar Kredsen tilbagebetaler det af Skytten indbetalte Indskud (10 Kr.)

7) Den Skytte der har højest Points i 25 Skud, og som ikke i Forvejen har vundet Riffel, faar den udsatte Riffel mod at betale et yderligere Kontingent a 10 Kr.

8) Der skal mindst indmelde sig 10 Mand. Opnaaes dette Tal ikke, gaar denne Skydning ind.

Det var en stor ære at vinde den udsatte riffel. Derfor har den årlige riffelskydning optaget sindene stærkt.

I øvrigt ejede kredsen som helhed fire rifler, hvor to blev brugt på banen i Helsing og to i Valby. En af riflerne var dog defekt og skulle repareres.¹⁵ Det drejede sig om

11 millimeter sortkrudt-geværer, som skytterne selv lavede patroner til inden skydningen¹⁶. I protokollen nævnes det flere gange, at der ved sæsonens start skal indkøbes 500 kugler, 10 pund krudt og en æske (fæng) hætter.¹⁷

En ny skydebane i Valby Hegn

Der er ingen tvivl om, at de to baner i henholdsvis Helsing og Valby har været en belastning for skyttekredsen, idet der skulle anskaffes dobbelt materiel og bemanning i form af markører og tilsynsførende. En bane for hele skyttekredsen ville derfor være en fordel. Vi hører ikke noget om overvejelserne i protokollen, men på bestyrelsesmødet den 2. februar 1898 hedder det: ”at der skulle gives Andragende om at faa Skydebane i Valby Hegn.”

Kredsens medlemmer fra Helsing accepterede således, at skydningen flyttede væk fra byen, hvilket kan hænge sammen med

Faneplader fra 1901 udsmykket med dyreornamenter (slanger) i nordisk vikingestil, der var populær omkring 1900.

den utilfredshed, vi tidligere har set blandt grundejere i Helsingør over at lægge jord til denne aktivitet. Helsingør var tillige, i denne periode efter banens anlæggelse i 1897, i en rivende udvikling, der ikke harmonerede med kredsens skydninger, der helst skulle foregå et sted, hvor kun få mennesker færdedes. I referatet i Frederiksborg Amts

Tidende fra kredsens generalforsamling i marts 1898 hører vi da også om, hvordan der kun er gennemført otte skydedage i den forløbne sæson, fordi der er klaget til politimesteren, der efterfølgende gav forbud mod at skyde på banen, vel underforstået den i Helsingør.

Den 27. marts vedtog bestyrelsen at anmode skovrideren om at følge med i skoven og udpege en plads til skydebanen. Det skete den 4. april og ved denne lejlighed lovede skovrider Christensen at give endeligt svar på spørgsmålet om tilladelse i løbet af 14 dage. Denne er tilsyneladende blevet givet, for på bestyrelsesmødet den 8. maj 1898 blev det vedtaget, at den fungerende formand Jens Christensen og Hans Petersen skulle aftale med skovrideren om banens anlæggelse. Formanden og endnu et bestyrelsesmedlem blev bedt om at indhente politiets tilladelse til, at skydningen kunne foregå i Valby Hegn. Endelig blev det overdraget Marius Christensen at antage en mand til jordarbejdet og en til træarbejdet ved banens anlæggelse.

Det fremgår ikke af protokollen, hvornår banen stod færdig, men der er ikke gået lang tid, for den 12. juni kunne kredsens holde Skytte- og Folkefest i Valby Hegn. Annoncen indrykket i Frederiksborg Amts Tidende fra 9. juni er gengivet i artiklen og sammenholdt med avisens referat fra 15. juni får vi et meget detaljeret billede af, hvordan det første større arrangement på den nye bane forløb:

”35te Skyttekreds (Helsingør) afholdt i Søndags Kap- og Præmieskydning i Valdby Hegn. Skydningen foregik paa Kredsens nye Bane, der er anlagt i Valdby Hegn og hvor det ved Imødekommenhed fra Forstvæsenets Side er lykkedes Kredsens at faa en virkelig god Skydebane. I Kap-skydningen deltog 5 Kredse og Seierherren blev 45de Kreds (Frederiksværk) med 80,5 Pts., derefter havde 35te Kreds (Helsingør) 75,5 Pts., 42de Kreds (ny Veiby) 74,0 Pts., 38te Kreds (Annise) 73,7 Pts., 17de Kreds (gl. Veiby) 69, 6 Pts. og 16de Kreds (Hø-

Skytte- og Folkefest

Valbby Hegn.

—0—

35te Skyttekreds (Helsing) afholdt i Søndags Kap- og Præmieskydning i Valbby Hegn. Skydningen foregik paa Kredsens nye Bane, der er anlagt i Valbby Hegn og hvor det ved Jæmpelommenhed fra Forst- væsenets Side er lykkedes Kredsens at faa en virkelig god Skydebane. I Kap- skydningen deltog 5 Kredse og Seierherren blev 45de Kreds (Frederiksværk) med 80,5 Pts., derefter havde 35te Kreds (Helsing) 75,5 Pts., 42de Kreds (ny Veiby) 74,0 Pts., 38te Kreds (Annise) 73,7 Pts., 17ee Kreds (gl. Veiby) 69,6 Pts. og 16de Kreds (Højbjerg) 69,1 Points. Fra hver Kreds mødte 10 Skytter og Skyderesultatet var saaledes endog meget godt for alle Kredsenes Vedkommende. Helsingkredsen tabte 1 Faneplade til Frederiksværkkredsen, men vandt 4 Faneplader fra de øvrige Kredse. I Præmieskydningen fik af Skytter over 22 Aar L. C. Culmsee, 45de Kreds, 1ste Pr. med 46 Points (Uhr- og Riffelplade) og af Skytter under 22 Aar fik L. P. Rasmussen af 38te Kr. 1ste Pr. (1 Ske) med 45 Points. Da Skydningen henad Femtiden var forbi, marscherede Skytterne med Musik til Festpladsen inde i Skoven, hvor Kredsenes Formand, Assuranceagent Hjalmar Petersen, Helsing, bød velkommen og udbragte et Leve for Konge og Fædreland. Efter at Sangen „Der er et yndigt Land“ var afsungen, talte Lærer Petersen, Helsing, om vore nationale Minder, hvorefter Sangen „Jeg vil værgе mit Land“ blev afsungen. Derefter fandt Præmieuddelingen Sted, idet den anden af de indbudte Festtalere, Kaptain Petersen, Frederiksværk, var forhindret i at komme tilstede. Om Aftenen var Festen jævnt godt besøgt.

bjerg) 69,1 Points. Fra hver Kreds mødte 10 Skytter og Skyderesultatet var saaledes endog meget godt for alle Kredsenes Vedkommende. Helsingkredsen tabte 1 Faneplade til Frederiksværkkredsen, men vandt 4 Faneplader fra de øvrige Kredse. I Præmieskydningen fik af Skytter over 22 Aar L. C. Culmsee, 45. kreds 1ste Pr. med 46 Points (Uhr- og Riffelplade) og af Skytter under 22 Aar fik L. P. Rasmussen af 38te Kr. 1ste Pr. (1 Ske) med 45 Points. Da Skydningen henad Femtiden var forbi, marscherede Skytterne med Musik til Festpladsen inde i Skoven, hvor Kredsenes Formand, Assuranceagent Hjalmar Petersen, Helsing, bød velkommen og udbragte et Leve for Konge og Fædreland. Efter at Sangen „Der er et yndigt Land“ var afsungen, talte Lærer Petersen, Helsing, om vore nationale Minder, hvorefter Sangen „Jeg vil værgе mit Land“ blev afsungen. Derefter fandt Præmieuddelingen Sted, idet den anden af de indbudte Festtalere, Kaptain Petersen, Frederiksværk, var forhindret i at komme tilstede. Om Aftenen var Festen jævnt godt besøgt.”

Et godt tilskud til skyttekredsens økonomi

Kontingenter, arrangementsindtægter og en portion god vilje fra medlemmer og andre i lokalsamfundet dækkede de udgifter skyttekredsen havde. Folkefesterne med skydekonkurrence, tivoli-aktiviteter, spisning og dans gav gerne et pænt overskud, således i 1896 114 kr. og 57 øre.

Opfindsomheden for at lokke gæster til festerne var stor. I juli måned 1892 blev der mellem præmieskydningen og folkefesten arrangeret travløb. Avisen gav en udmærket skildring af, hvordan det foregik. „Efter at Skydningen paa Kredsenes Bane kl. ca. 3 var tilendebragt, afmarscherede Skytterne derfra med Musik til Traverbanen paa Gaardeier Jens Jensens Mark, tæt derved. Der havde forsamlet sig ca. 250 Tilskuere. Der var indmeldt 12 Heste, der alle deltog i Løbene, hvilke inddeltes i 3 Afdelinger, 2

Referatet i Frederiksborg Amts Tidende den 15. juni 1898 af den første skydning med folkefest på det nye baneanlæg i Valby Hegn giver et detaljeret billede af, hvordan arrangementet på den nye bane forløb.

Præmieskydning og Folkefest samt Travløb

afholdes af **35te Skyttekreds Søndagen den 31te ds. i og ved Valdbby Hegn.**

Skydningen tager sin Begyndelse Kl. 9 Form. paa Banen ved Valdbby Hegn og ophører præcis Kl. 3. Der skydes paa 300 Alen om 2 Rækker værdifulde Præmier. Skydefort a 1 Kr. 50 Ore og som giver fri Udgang til Festspladsen, kan erholdes indtil Kl. 1. **Kl. 3** afmarscheres med Musik fra Skydebanen til **Traverbanen** paa Gaardeier Jens Jensens Mark ved Valdbby Hegn, hvor et **Hestetravløb** vil finde Sted **Kl. 4.** Forskjellige Præmier. Indmeldelser a 2 Kr. modtages indtil Lørdag Aften hos Gæstgiver Andreas Hansen, Helsinge. Udgang til Travløbet: 25 Ore for Bogne og 10 Ore for Vørn. Efter Travløbet afmarscheres med Musik til Festspladsen, hvor der vil blive holdt Taler og affunget Sange samt blive uddelt Præmier. Paa Festspladsen, der om Aftenen vil blive oplyst med kulørte Lamper, vil forefindes forskjellige Forlystelser. Tilbud om Stadeplads modtages af Krebsens Formand indtil Fredag. **Dands** i et stort Dandsfelt og udmærket Orkester. Billetpriiser: 1 Kr. 25 Ore for en Herre og 75 Ore for en Dame. Indgang til Festspladsen: 35 Ore for Bogne og 15 Ore for Vørn.

Med forventet Tilladelse bortspilles endel værdifulde Gjenstande ved Tombola. Gaver til Tombolaen modtages af undertegnede Damekomite:

I Helsinge: **Lise Pedersen, Johanne Olsen, Caroline Hansen, Dorthea Nielsen, Sine Jensen og Sanne Larsen**; i Laugø: **Sofie Nielsen, Karen Marie Pedersen og Karen Kirstine Herløvsen**; i Valdbby: **Stine Larsen**; i Nællinge: **Emilie Friis og Voline Jørgensen.** **Bestyrelsen.**

35te Skyttekreds (Helsinge-Valby).

Stor Skytte- og Høstfest

i Valdbby Hegn

Søndagen den 2den September d. A.

Præmieskydning for alle Amtets Skytter.

Skydningen begynder Kl. 9 Form.

Festen

tager sin Begyndelse Kl. 4 Efterm. med Taler og Præmieuddeling, samt foruden de almindelige Forlystelser **Ballonopstigning og en Masse nye seværdige Ting.**

Varmere af Programmerne!

Bestyrelsen.

Opfindsomheden for at lokke folk til festerne var stor. I juni 1892 blev der ifølge annoncen i Frederiksborg Amts Tidende arrangeret travløb (øverst). Den 30. august 1894 var der "Ballonopstigning og en Masse nye seværdige Ting".

Stor Skytte- og Afholdsfest i Valdbj Segn

afholdes af F. U. S. 35te Kreds og Helsinge Afholdsforening Søndagen den 23de Mai. **Skydningen**, hvori alle danske Skytter kan deltage, begynder Kl. 9 om flere Rækker Præmier.

Skydekort kan løses til Kl. 12.

Festen aabnes Kl. 4 med Kanonsalut. Fra Kl. 4 til 5 „**Mesfingssuppe**“, serveret af 5 Mand. Kl. 5 taler **Oberlærer Grunddahl**, Kjøbenhavn, m. fl. Senere Præmieuddeling.

Kl. 7 begynder **Dandsen**. Billetter a 1,25 Øre for Herrer, 75 Øre for Damer og 50 Øre for Børn saas ved Indgangen.

Paa Festpladsen forefindes en Mængde Forlystelser, hvoriblandt fremhæves **Tidvildekarnsellen**.

Kl. 9 **forartet Tableau** (Tro og Haab og Kjærlighed) i bengalst Belysning. **Festpladsen** vil blive smukt illumineret.

Frederiksværft Afholdsfangforening har lovet at syge paa **Festpladsen**.

Med forventet Tilværelse afholdes Tombola, hvortil Gaver modtages af undertegnede Damer.

Elvina Hansen, Eine Jensen, Maren Jensen,
Helsinge, Helsinge, Helsinge.

Kirstine Larsen, Kirstine Olsen,
Valdbj, Valdbj.

Nille Pedersen, Margrethe Nielsen, Kristine Jørgensen, Frederikke Hansen,
Lauag, Lauag.

Den 19. maj 1897 indkaldte Helsingeskytterne i Frederiksborg Amts Tidende til en "Skytte og Afholdsfest" i Valby Hegn. Det var så vidt vides første og sidste gang afholdsbevægelsen var inviteret med.

for Heste over og 1 for Heste under 3 Aar. Banens Længde 800 Alen tilbagelagdes 7 Gange af Heste over 3 Aar og 6 Gange af Heste under 3 Aar." I konkurrencen for yngre Heste blev resultater: "1te Pr. Gdr. L. Henriksen, Kjæderup, sort Hoppe, 7 Min. 51 Sekr., 10 Kr. og 2den Pr. Gjestgiver A. Hansen, Helsinge, skimlet Hoppe, 9 Min. 5 Sekr., 5 Kr.

Af de deltagende Heste fremhæve vi særlig Gaardeier L. Henriksens sorte Hoppe, som præsterede et ualmindeligt smukt Løb, og tilbagelagde Banen 7 Gange rundt hurtigere end nogen af Hestene over 3 Aar."¹⁸

Ved præmieskydningen for alle amtets skytter den 2. september 1894 var trækplasteret ifølge annoncen:

"Ballonopstigning og en Masse nye seværdige Ting".¹⁹

I avisens referat fra dagen får vi en nærmere forklaring og beskrivelse:

"Foruden de sædvanlige Forlystelser forevistes der en gennemskudt Tyrk, et optisk Bedrag, der trak godt Hus, ligesom en flot Ballonopstigning ikke manglede. Ballonen havde en Høide af 7 Fod; den steg smukt op og blev af Tilskuerne fulgt med Interesse; hvor den landede, vides ikke, da Luftskipperen ved en Forglemmelse ikke kom med."²⁰

Drikkeriet et problem

Men det var ikke altid problemfrit at afholde sommerfester. Tidens drikkeri gav anledning til kritik ikke mindst fra afholdsforeningerne.

I 1898 fik C. C. Hedemand optaget et læserbrev i avisen. Heri omtales først den såkaldte alvorlige del af festerne bl. a. i skytteforeningerne, hvor det gode budskab spredes gennem taler m.m.: ”Ofte er de arrangerede af alvorlige Mænd (og Kvinder), mange gange Egnens bedste. Og samtidig med, at man ved Festen samles for at more og glæde sig med hinanden, vil man også søge at fremme et eller andet, som særlig ligger en paa Sinde: Husflidssagen, Skyttesagen o.s.v. De Mænd, som staar i Spidsen for en saadan Fest, har ofte et stort Arbejde, Tidsspilde, Pengetab, Ærgrelse etc., men for den gode Sags Skyld paatager de sig alt dette.” Men så kommer den del, man kalder den morsomme: ”Saa begynder Dansen og – Drikkeriet. Jeg skal ikke komme videre ind paa at omtale Dansen. Den er let at angribe, thi den medfører meget daarligt og forkasteligt. Maaske kan man ogsaa anføre lidt til Forsvar for den. Men hvorledes alvorlige Folk kan være med til gennem Arrangementet af deres Fest at bidrage til det Drikkeri, der som oftest udvikler sig en Festaften, det forstaar jeg ikke. Og hvor tør de paatage sig, - og hvor kan de bære Ansvaret for de Daarligheder, som i mer eller mindre Grad næsten uundgaelig vil følge med en Festaftens Drikkeri.

Den Fest, der om Eftermiddagen begyndte saa smukt med alvorlige Ord og Sange, den ender ofte ud paa Natten eller hen paa Morgenstunden i Sus og Dus, Svir og Sværm, Raahed, Slagsmaal, Udsvævelser af mange Slags. Og medens Arrangørerne af Festen maaske for længst ligger hjemme paa deres grønne Øre og Sover de retfærdiges Søvn, foregaar der endnu paa Festpladsen et Liv, om hvilket de maaske ingen Anelse har. Men de ord, der da lyder, de Sange, der da synges, og de Bedrifter, der da udøves, de er som oftest af en saadan Natur, at hverken kan eller vil jeg nedskrive dem, ej heller kan de gode Festarrangører hjemme i deres Senge bære Ansvaret for dem.”²¹

Helsing og Omegns Afholdsforenings fane. Foreningen blev stiftet 10. marts 1895 - og mottoet var: Med "Gud for Hjem og Fædreland". Fanen indgår i Holbo Herreds Kulturhistoriske Centres samlinger.

Det fremgår indirekte af avisens referat fra generalforsamlingen i marts 1897 (FAT 25/3 1897), at forholdene ved skyttefesterne i 35te kreds kan have været som beskrevet af C. C. Hedemand. Til sidst skriver referenten således: ”Efter at der dernæst paa Forslag af Ungkarl M. Christensen, Laugo, var givet Bestyrelsen Bemyndigelse til at forhandle med Afholdsforeningen om en eventuel fælles Sommerfest i Valdby Hegn, sluttedes Generalforsamlingen.” Marius Christensen var også bestyrelsesmedlem i Helsing Afholdsforening.²²

Festen blev afholdt den 23de maj 1897 under overskriften ”Stor Skytte- og Afholds-fest i Valdby Hegn”. Der nævnes ikke be- værtning i programmet, men kun et forsøg på at være morsom ved en bemærkning om ”Messingsuppe serveret af 5 Mand”. – Avisen giver os en udmærket skildring af dagens forløb: ”35te Skyttekreds (Hel-

Skytte- og Folkefest ved Helsinge.

Søndag den 12te Juni afholder 35te Skyttekreds en stor **Præmie- og Kapskydning**. Skydningen begynder **Kl. 8** Jmb. Til **Kapskydning** er indbudt 7 fremmede Kreds. **Præmieskydning** afholdes for alle danske Skytter. Der skydes om 2 Rækker værdifulde Præmier, en for Skytter over 22 Aar og en for Skytter under 22 Aar. Skydefort betales med 1 Kr. 50 Øre, og kan løses til Kl. 1 Eftm. Senest Kl. 3 præcis slutter Skydningen og Skytterne marsjerer med Musik i Spidsen til Festspladsen, hvor

Folkefesten

Kl. 4 aabnes med **Kanonsalut**.

Som Talere er indbudte Lærer **Petersen**, Helsinge, og Kaptejn **Petersen**, Frederiksberg.

Efter Talerens Slutning foretages **Præmieuddeling**.

Paa **Festspladsen** forefindes en Mængde forskellige

Forlystelser,

saasom **Karussel**, **Reglebane**, **Kraftprøve**, **Kastegynge**, **Tombola**, **Chokolade- og Kagestelte**, **stort Restaurationstelt o. m. m.**

Dansen

foregaar paa en stor, udmærket Dansestræde til **Zonerne** af et **stort Orkester**. Udgangen til denne betales med 1 Kr. 25 Øre for en Herre og 75 Øre for en Dame.

Festspladsen vil blive smukt pyntet og om Aftenen **oplyst med mange Hundrede fulørte Lamper m. m.** Udgangen til Festspladsen koster 35 Øre for Borne og 15 Øre for Børn.

Det forventes, at Omegnens Beboere vil støtte Tombolaen med rigelige Gaver.

Disse modtages med Taknemlighed af nedennævnte Damer:

Kirstine Petersen, Helsinge.	Signe Jensen, Helsinge.	Anna Petersen, Helsinge.	Marie Rasmussen, Helsinge.
Gubrun Galatius, Neslinge.	Kristine Jørgensen, Laugø.	Sofie Nielsen, Laugø.	
Margrethe Nielsen, Laugø.	Emille Rose, Valdby.	Alma Larsen, Valdby.	Kristine Olsen, Valdby.

Festkomiteen forbeholder sig isvrigt at berede de Besøgende **forskjellige glædelige Overraskelser**.

Den 9. juni 1898 - året efter skytte- og afholdsfesten - indbød Helsingeskytterne til Skytte og Folkefest - denne gang med restaurationstelt. Adgang til dansen kostede isvrigt "1 Kr. og 25 Øre for en Herre og 75 Øre for en Dame".

singe) og Afholdsforeningen for Helsinge og Omegn afholdt i Søndags Fest i Valdby Hegn. Om Eftermiddagen kom Frederiksværks Afholdsforening kjørende i et Antal af 10 Vogne til Helsinge og medbringende 3 Faner, af hvilke den ene lige er anskaffet, hvilket ogsaa er Tilfældet med Helsinges Afholdsforening, der ligeledes gav Møde

med en ny Fane, der den foregaaende Dag var blevet afsløret i Laugø ved en mindre Festlighed og med Tale af Lærer Hedemann af Græsted. Efter et lille Ophold i Helsinge marscherede Skytteforeningen og Afholdsforeningen i Procession og med Musik i Spidsen til Valdby Hegn ved hvis Indgang Deltagernes Antal var

Sommer i Tyrol opført som dilettant-komedie i Helsingør før 1910. (Fotograf var Johanne Jensen, Axelhus. Helsingør-Gilleleje Lokalkiv).

ca. 175. Da man var ankommen til Festpladsen, bleve Fanerne plantede ved Talerstolen og der var nu god Leilighed til at betragte de nyanskaffede Faner, der begge ere meget smukke. Helsingør Afholdsforenings Fane har til Inskription: Helsingør og Omegns Afholdsforening stiftet 10de Marts 1895 og Mottoet: "Med Gud for Hjem og Fædreland". Efter en Pause bød Skytteforeningens Formand, Boghandler Svegård (er med bolle å - formentlig fra svensk. red) velkommen, hvorpaa Frederiksværks Afholdsforenings Sangkor under Ledelse af Inspektør Christensen afsang nogle Sange, for hvilke Publikum kvitterede med stærkt Bifald. Derefter gaves Ordet til Overlærer ved Christianshavns Kommuneskole Grunddahl, der i et mere alment Foredrag fremhævede de forskellige Veie til Menneske burde gaa for at opnaa en lykkelig Fremtid. Det gjaldt om at leve Livet sundt, saaledes at man kunde staa imod de nedbrydende Magter og som

en af disse omtalte han Drikkeriet. Efter at Taleren nærmere havde dvælet ved Afholdssagen, sluttede han med Ønsket om, at alle gik til deres Fremtidsmaal ad rette Veie.

Efter at nogle Sange vare afsungne, talte Krudtværksformand Nielsen af Frederiksværk for Afholdssagen og udbragte et Leve for et lykkeligt Folk i gamle Danmark. Derefter meddelte Skytteforeningens Formand Resultatet af Skydningen.....Efter Præmieuddelingen spredte Deltagerne sig i Skoven og kort Tid efter tog Dandsen sin Begyndelse." ²³

Det er ikke meget vi hører til skyttesagen under festen den 23. maj 1897. Afholdsforeningerne formåede tilsyneladende helt at stjæle billedet, men spørgsmålet er, hvor begejstret publikum var for arrangementets afvikling? Som det ses af den aftrykte annonce for Skytte- og Folkefesten 12. juni 1898 deltog afholdsforeningen ikke, og der

Dilettant i Helsingø Skytte- og Idrætsforening, der spillede "Pigernes Alfred" i 1923. (Foto: Helsingø-Gilleleje Lokalarkiv).

reklameres dette år med stort restaurations-telt.

Samarbejde med andre foreninger

Skytterne havde flere arrangementer i samarbejde med andre foreninger. Navnlig i vinterhalvåret tilbød man medlemmerne underholdning i fællesskab med andre foreninger, en praksis der uden tvivl var med til at styrke det sociale netværk i byen. Den 24. januar 1897 vedtog bestyrelsen således at afholde maskerade 7. februar sammen med Håndværkerforeningen. Det eventuelle overskud skulle fordeles ligeligt mellem de to foreninger.

En anden samarbejdspartner var dilettanterne i Helsingø. På skyttekredsens bestyrelsesmøde den 21. juni 1901 fik gruppen bevilget 20 kr. til en udflugt mod at de stillede sig til rådighed, når kredsen næste gang ønskede at give dilettantforestilling.

I 1903 samarbejdede Helsingø Sangforening med skytterne for at arrangere dilettanternes optræden til glæde for de to medlem-skredse.

Den 29. oktober 1901 besluttede skyttekredsen at holde dilettantforestilling i januar 1902 til fordel for Tuberkuloseforeningen. Her møder vi det indslag af velgørenhed, der også havde sin plads i 35te skyttekreds arbejde. Vi møder det første gang i 1894, hvor bestyrelsen den 19. maj efter anmodning fra Helsingø Sogns Sygekasse vedtager at udlåne foreningens festarrangement til sygekassens fest 3. juni. Godtgørelsen for brugen kan kassen selv fastsætte.

Den 9. maj 1899 vedtog bestyrelsen at samarbejde med Helsingø Sogns Hjelpe- og Understøttelsesforening, der havde stillet forslag om, at skyttekredsen det pågældende år skulle overtage foreningens ret til at holde pinsefest i Højbjerg Hegn mod at

yde understøttelsesforeningen 50 % af nettoindtægten.

I en tid, hvor kommunen og det offentlige ikke havde udspændt et socialt sikkerhedsnet som i dag, var man nødt til at sikre sig ved indmeldelse i de forsikringslignende kasser, der kunne give en hvis trykthed, hvis man vel at mærke havde penge til at betale kontingentet. Kassernes midler var dog ikke tilstrækkelige. Derfor var det praksis, at foreningerne ydede hjælp; ja, skulle yde hjælp, hvor det var muligt.

Det bedste eksempel er dilettantforestillingen i 1898, hvor der var en nettoindtægt på godt 200 kr. Her forbeholdt politimesteren sig at disponere over $\frac{1}{4}$ del i veldædigt Øiemed, og Formanden (på generalforsamlingen) spurgte nu om, hvorvidt de Tilstedeværende vilde tiltræde et Forslag om f. ex. at give Sognets Sygekasse 30 Kr. Efter en langvarig Diskussion vedtoges det ikke at yde noget Beløb, da Skytteforeningens Status ikke tillod det.²⁴ De 50 kroner, som politimesteren allerede havde beslågt, blev åbenbart opfattet som nok.

Status over skydninger og gymnastik

Men hvordan gik det egentligt med skydningerne, gymnastikarbejdet og medlemstallet midt i alle festerne? I avisens referater fra generalforsamlingerne indledes altid med en status over årets forløb med baggrund i formandens beretning. I 1899 gav livsforsikringsagent Hjalmar Petersen følgende oplysninger om det forløbne år: "Der var af Kredsen Skytter i Sommerens Løb afgivet 2549 bogførte Skud med 2102 Træffere og 14247 Points. Gjennemsnitspoint pr. Skud var 5,59. I Skydningen havde deltaget 39 Skytter, medens der i 1897 kun havde deltaget 28 Skytter i Skydningen, som havde afgivet 1362 Skud med 1185 Træffere og 8112 Points (Gjennemsnit 5,95). Det højeste Antal Skud var afgivet af Forstaspirant Carl Jensen, Valdby, nemlig 297 Skud med et lignende Antal Træffere og 2366 Points, altsaa i

Gjennemsnit 7,97. derefter havde kommis Chr. Brenoe, Helsing, afgivet 217 Skud med 208 Træffere, 1468 Points og 6,77 i Gjennemsnit samt endelig Ungkarl Marius Christensen, Laugo, 171 Skud med 163 Træffere og 1194 Points, altsaa i Gjennemsnit 6,97. .... I Amts-Gymnastikopvisningen fik kredsen 4de Præmie. I April Maaned havde Kredsen afholdt Gymnastikopvisning og i Juni og November Maaneder Kap- og Præmieskydning. I Aarets Løb havde Kredsen deltaget i 4 Kapskydninger, hvor den havde vundet 6 og tabt 2 Faneploader. I indeværende Vinter er øvet Gymnastik med et Hold Voxne under Ledelse af Forstaspirant, Lieutenant Christensen. Kredsen Medlemsantal var 57 aktive og 22 passive Medlemmer. I Aaret havde udmeldt sig 8 og indmeldt sig et aktivt Medlem, så at Kredsen nu havde 50 aktive og 22 passive Medlemmer, ialt 72."²⁵

Beretningen fra generalforsamlingen i 1899 er et godt eksempel på, hvordan skyttekredsens virksomhed forløb i 1890'erne. Der var uden tvivl en sund konkurrence mellem de 50 skytter om at udvikle de bedste skydeegenskaber. Vinterens gymnastik var efterhånden kommet op på et acceptabelt niveau. Kredsen medlemstal var dog vigende, selvom 50 aktive skytter må siges at være et pænt antal.

Hvordan havde selve skyttesagen det?

Man kunne få den tanke, at de mange fester med tivolilignende arrangementer og beværtning ville fjerne opmærksomheden fra skyttekredsens hovedbudskab, dvs. at være kampberedt, hvis Danmark atter skulle komme i krig med preusserne og Tyskland. Det ser imidlertid ud til, at kredsen ved folkefesterne med skydekongurrencer altid sørgede for, at den såkaldte alvorlige del af festen fik et passende indhold og omfang, som det var tilfældet i 1892, hvor der den 31. juli blev holdt præmieskydning, fest og travløb i og ved Valby Hegn. Avisens refer-

Skytteforeningen til skydning i Valby Hegn 1921. (Foto: Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv).

ent skrev: ” Efter Travløbet afmarcheredes med Musik til Festpladsen i Valdbj Hegn. Her bød Formanden J. Nielsen Forsamlingen Velkommen og talte i smukke Ord for Hs. Maj. Kongen og udbragte et Leve for ham. (Hurra og Fanfare). Derefter talte Lærer Nielsen, Valdbj: Ærede Forsamling ! Der er et gammelt og bekjendt Ordsprog som hedder: Alvor og Gammen, søge Hus sammen. Taleren anvendte dette Ordsprog paa Skytteforeningerne paa en meget heldig maade. Han udbragte sluttelig et Leve for Skyttesagen med Ønsket om, at enhver Dansk Skytte, hvis Nødraabet en Gang maatte lyde og der maatte blive raabt: ”Min Broder, hvor bliver Du af”, da Alle som En maatte komme frem og bruge den Dygtighed han nu indenfor

Skyttesagen maatte have erhvervet sig. Et Leve for Skyttesagen i Nutiden og i Fremtiden. – Hurra. Der blev for og efter Talerne sunget forskellige Sange.”²⁶

Forløbet af skytte- og høstfesten den 2. september 1894 supplerer billedet af en national manifestation:

”Kl. 6 samledes en ret talrig Forsamling omkring Talerstolen, hvor Barber Jens Nielsen, Helsinge, paa Helsinge Kredens Vegne bød Velkommen og motiverede et Leve for Hs. Maj. Kongen, der blev besvaret med nifoldige Hurraraab, Musikfanfare, Kanonsalut og Afsyngelse af Nationalsangen. Dernæst gaves Ordet til Stabssergent Jacobsen af Helsinge, der talte om Skyttesagen. Taleren gik ud fra

Rideopvisning ved Skytte- og Idrætsforeningens sommerfest i Helsingør. Rytterne kom antageligt fra Helsingør-egnens Rideklub. Året er ukendt. Fotograf O. Henriksen, Sundby (Helsingør-Gilleleje Lokalarkiv).

den Forudsætning ved Skyttesagen, at dens Hovedformaal var at øve Skytten i Skydning, særlig paa de lange Afstande, saaledes at Skytten i Krigens Stund kunde gjøre Fædrelandet Gavn. .... Under Forudsætning af, at Skytterne med Alvor saa paa Skyttesagen, udbragte Taleren et Leve for den (hurraraab), hvornæst Sangen: "Til Vaaben, Brødre, tag Bossen fat" blev afsungen. Derefter talte Lærer Nielsen, Valdby, for Fædrelandet og haabede, at alle Partier maatte altid kunne samles i Fædrelandets Interesse. Fædrelandet leve! (hurraraab)".²⁷

Formålet med skydeøvelserne var ikke glemt. Ingen kunne være i tvivl om, hvad sagen drejede sig om. Den kongetro og fædrelandskærlige holdning understreges af, at man i år 1900 den 8. april arrangerede et festmåltid i anledning af Hans Majestæt Kongens fødselsdag; der blev den 5. april indkaldt til bestyrelsesmøde, hvor eneste punkt på dagsordenen var vedtagelse af denne sag.

Fremad mod nutiden

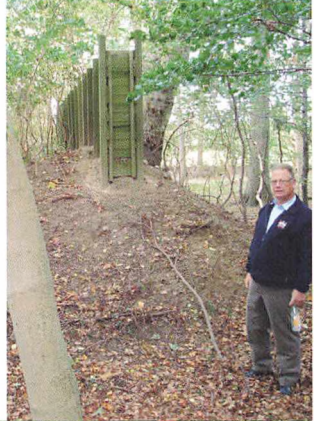
35`te Skyttekreds blev starten på det organiserede idrætsliv i Helsingør-Valby sognekommune. Tanken om at være kamp-

beredt, når muligheden for revanche overfor preusserne kom, betød i første omgang dannelsen af en riffelforening i Helsingør i 1860`erne, men det var først ved oprettelsen af en skyttekreds i december 1884, grundlaget for den udvikling vi kender i dag, blev lagt. Helt fra starten indså man, at et sundt legeme og dermed gymnastikken havde stor betydning for træningen af skytterne i den skydefærdighed, der var hovedmålet. På denne måde blev gymnastikken den første aktivitet, vi i mere nutidig forstand kan opfatte som en "idrætsgren", der ganske vist var kommet ind af bagvejen, for at fremme et andet formål.

Konkurrencemomentet i skyttesagen blev dog snart meget synligt i kredsens arbejde, men som vi har set gjorde man meget for at fastholde opmærksomheden omkring det nationale og fædrelandskærligheden. Da interessen for at dyrke idræt i en stærkt voksende handelsby som Helsingør efterhånden skabte grundlaget for nye idrætsgrene, var skyttekredsen indstillet på at fremme disse, for at give idrætslivet og derigennem skyttesagen de bedst mulige arbejdsbetingelser; træningen af kroppen kunne lige så godt ske ved eksempelvis håndbold, som gennem gymnastik. I midten af 1930`erne blev hånd-

Skydebanen i Valby Hegn. Øverst og ned-
erst fra dengang den
var i brug. Tv og th
viser skytteformand
Bjørn Nielsen de ned-
lagte baner i 2009.
Et træ er væltet og
blokerer skydebanen,
mens kuglefanget for
enden stadig er intakt
(Foto: skytteforening-
en og L. Thomsen).

bolden optaget i skyttekredsens årsprogram. Vi møder den ved de årlige sommerfester, f. eks. i 1939, hvor arrangementet fandt sted 11. juni i samarbejde med Helsing-egnens Rideklub. Der blev averteret med håndboldkampe og rideopvisning, tombola, keglebane og andre forlystelser samt dans.

I bestyrelsesprotokollen får vi nærmere oplysninger om arrangementet. Kredsen ydede rideklubben et tilskud på 225 kr. for opvisningen med 20 ryttere²⁸, mens der i tombolaen var 300 gevinster, der kunne trækkes på lodder af 35 øre eller tre for 1 kr. Endvidere var der ved festen bortlodning af en cykel til 125 kr., et porcelænsstel til 75 kr., en dukke med dukkeseng til 30 kr. og et fotografiapparat til 20 kr. Entreen til festpladsen var 75 øre for voksne og 25 øre for børn, mens deltagelse i dansen kostede 1,50 kr.²⁹ Kasserersken kunne ved et bestyrelsesmøde senere på sommeren 1939 meddele, at der ville blive et overskud på tæt ved 1000 kr. Sommerfesten fik stor betydning for kredsens økonomi. Regnskabet for 1939 balancerede med 5.480,32 kr., mens der var en aktivbeholdning på 1153,29 kr. og en formuefremgang på 490,32 kr.³⁰ Uden overskuddet fra sommerfesten havde driftsregnskabet for 1939 vist et underskud.

Før sommerfesterne kunne interesserede give tilbud på stadepladser, hvor der blev solgt is, etableret keglebane, skydebane eller andre forlystelser. Stadepladserne gav indtægter til kredsen. Kredsen medlemmer stod selv for etablering af skydetelt.

På generalforsamlingen 27. februar 1940, hvor tallene blev fremlagt, vedtog man under Eventuelt at give et bidrag på 100 kr. til Finlands-indsamlingen, der var en følge af den medfart, som Finland fik under den Finsk-Russiske Vinterkrig, hvor en stor nation knægtede sin lille nabo. Sammenligningen med Tyskland og det lille Danmark, var let at se. Gennem støtten kunne man vise sin sympati for den besejrede, der på heroisk vis kæmpede mod overmagten. Det rørte ved skyttesagens hjerteblood.

Sammenligner vi sommerfesten 11. juni

1939 med de gamle skyttefester fra før år 1900 er kap- og præmieskydningen væk. Det virker umiddelbart mærkeligt, når skyttekredsen er arrangør, men forklaringen er, at skydekonkurrencerne i 1939 blev afviklet særskilt som en regulær idrætsgren, hvor vi på sportssiden i Frederiksborg Amts Avis løbende bliver orienteret om resultaterne fra skydestævnerne. Skydningen havde svært ved at trække tilskuere, ud over dem, der havde særlig relation til skytterne eller skyttekredsen. Skydning er ikke publikumsvenlig. Derfor var skydningen ikke længere et programpunkt ved sommerfesterne i en tid, hvor der ikke mere var en såkaldt alvorlig del med talere, der indprentede skyttesagens budskab om forsvaret af fædrelandet. Skydekonkurrencerne blev fremover et lukket miljø, der ikke som tidligere var med til at udbrede kendskabet til skyttesagen til brede dele af befolkningen.

Det er vanskeligt at bedømme, om det lykkedes for 35' te kreds at bevare engagementet for skyttesagen fra slutningen af 1800-tallet frem gennem det 20. århundrede. Mere generelt for Frederiksborg Amt ved vi, at tiden fra århundredskiftet 1900 til op imod første verdenskrig var en tid med tilbagegang for skytteforeningerne. Den stærke samfundsmæssige fremgang både teknisk og åndeligt førte til den opfattelse, at krig mellem gennemciviliserede folkeslag var utænkelig. Det mindskede interessen for forsvarssagen og dermed skytteforeningerne. Der skulle en verdenskrig til for at vække den slumrende forsvarsvilje på ny. Fra 1914-18 blev der etableret adskillige nye skyttekredse i Frederiksborg Amt, mens der blev pustet nyt liv i andre, som efterhånden var gået i stå. Denne udvikling viser, at den fornyede trussel mod Danmark fra et krigerisk Tyskland fik forsvarsviljen til at blusse op på ny. Skytterne kom ikke i kamp, da det lykkedes at holde Danmark udenfor krigen. Ved fredsforhandlingerne efter Tysklands nederlag fik ikke mindst skytteforeningerne den tilfredshed, at Danmark gennem folkeafstemningen i 1920 fik

Det 81-årige æresmedlem Andreas Müller skyder den 15. september 1997 det sidste skud på de gamle baner i Valby Hegn. (Foto: Skytternes arkiv).

en del af det tabte Sønderjylland tilbage. Det dæmpede igen interessen for skyttesagen.³¹

Forholdene under Anden Verdenskrig

Ved udbruddet af 2. verdenskrig den 9. april 1940 stod skyttebevægelsen i en vanskelig situation. Forsvarsviljen blev udfordret igen mod et tysk overgreb, der denne gang omfattede hele moderlandet, men da der fra officiel side blev opfordret til at holde sig i ro, var det ikke på tale af skytterne skulle i kamp. Man har sikkert rundt omkring i landet følt sig magtesløse, for der var ikke meget at gøre mod en overmægtig besættelsesmagt. 35`te kreds holdt bestyrelsesmøde den 8. april med sædvan-

lige sager, der blev refereret i protokollen. Teksten begynder på en ny side og begrænser sig til 14 linier. På nederste halvdel står blot: ”9. April 1940. Den tyske Værnemagt har besat Danmark”. Denne skelsættende begivenhed måtte med i protokollen.

Allerede den 11. april 1940 fik Frederiksborg Amts Skytte,- Gymnastik- & Idrætsforening (FASG&I) pr. telegram fra organisationens hovedkontor ved formanden Arenth Jensen besked om, at al skyttevirksomhed skulle indstilles straks. I maj 1941 blev der igen givet tilladelse til skydning, men den 1. september 1943 blev det meddelt, at foreningernes virksomhed skulle stilles i bero indtil nærmere forelås. Allerede 3. september kom den besked, som mange havde frygtet: Våben og ammunition skulle afleveres til politiet.³²

Men lad os vende tilbage til 35`te kreds. Det er klart, at harmen over besættelsen ikke egnede sig til bestyrelsesreferater. På møderne efter 9. april revurderes arrangementsplanerne ”grundet forholdene”, som det udtrykkes. Ved kredsens generalforsamling den 18. februar 1941 hedder det, at ”Formanden aflagde Beretning for det forløbne Aar, og mindedes dem, der den 9. April faldt for at værne gamle Danmark. Forsamlingen sluttede sig hertil ved at rejse sig.” - De havde givet deres liv for den sag, der var skytternes hjerteblod. Det var bydende nødvendigt, koste hvad det ville, at vise sit sindelag ved denne lejlighed.

På den anden side var det tilsyneladende ikke alle, der havde det rette fædrelandskærlige syn på sagen. I november 1942 ser bestyrelsen sig nødsaget til at ekskludere fire medlemmer på grund af dårlig opførsel, som det hedder.³³

Det er imidlertid tydeligt, at 35`te kreds havde medlemstilgang i krigsårene. Den 27. februar 1940 opgøres medlemstallet til 219³⁴, mens det den 31. oktober 1944 var vokset til 569.³⁵ Fremgangen må skyldes, at mange på denne måde viste deres nationale sindelag ved indmeldelse i en forening, der i sine vedtægter havde en formålsparagraf, der signalerede forsvarsvilje mod besættelsesmagten. I forbindelse med en lovrevision i 1943 får vi præsenteret kredsens arbejdsgrundlag. I § I og II hedder det:

”Foreningens Formaal er, gennem sine Virkemidler at skabe en vaagen og sund Dansk Ungdom til styrkelse af Fædrelandskærligheden og Forsvarsviljen i Folket. – II: Formaalet søges naaet ved Ungdommens Opovelse i al sund Idræt, gennem Tale, Sang, godt Kammeratskab og Sammenhold, for derigennem at opnaa et sundt og virksomt Dansk Ungdomsliv.”

Det harmede mange skytter, at kredsene ikke kunne gøre mere for at trodse besættelsesmagten. Særlig efter overgrebet på politiet den 19. september 1944, gik mange ind i modstandsbevægelsen. På landsplan drejede det sig om 7.500 mand fra skytte-

og idrætsforeningerne. Her fandt de en platform for at praktisere den forsvarsvilje, der var kredsenes hovedformål.³⁶

Man havde lært noget af krigen, og på skydebanerne i Frederiksborg Amt faldt der i årene efter 1945 udtalelser som:

”...at hver enkelt borger skulle være i stand til at forsvare sit eget hjem og at vi samlet skulle forsvare det, der var vort ... aldrig mere skulle det ske, at der ikke fandtes et brugbart skydevåben i ethvert hjem, og at eventuel våbeninddragelse i fremtiden ville blive meget svær at få gennemført.”³⁷

Sammenlægning

I 1944 blev HIF (Helsing Idrætsforening), der var stiftet 1919 med fodbolden som hovedidræt, og 35`te Skyttekreds sluttet sammen under navnet HSI (Helsing Skytte- og Idrætsforening). Sammenlutningen fik amtsbetegnelsen FASG&I 35. Kreds, Helsing, samme nummer som skyttekredsen tidligere havde haft. Vejen var nu banet for en yderligere udvikling af idrætslivet i Helsing.

Et dagbogsblad

I årene efter krigen mødtes skytterne under hyggelige og gemytlige former, som det fremgår af JENS DAGBOG i HSI's blad 2. årg. nr. 2 fra februar 1947.³⁸ Jens, der tilsyneladende selv var en humørbombe, deltog i skytteafdelingens afslutning på sommerens arbejde og indvielse af vinterens skydning, der foregik på Centralkroen. Jens skriver:

”Her blev jeg modtaget af Skytteafdelingens Formand, Hr. Ejvind Larsen, der ønskede mig velkommen blandt Skytterne. Her herskede en dejlig kammeratlig Atmosfære. Her var Bagere, Smede, Murere, Tømrere, Malere, Brødmænd, Ølmænd og mange flere. Min gode Ven, Tuborg-Morten, sad og drak Hof – jo, her var nu hyggeligt. Ved et fælles Kaffebord med blødt Brød blev der delt Præmier ud; der var næsten Præmier til dem alle – det er en fornuftig Ordning, saa bliver der in-

Det nye skydeanlæg i Helsingør fotograferet fra luften kort efter at det stod færdigt i 28.08.1988. Skytterne stod selv for byggeriet. Billedet hænger i dag i skytternes klubhus.

gen Misundelse. Blandt Skytterne saa jeg ogsaa et Par unge Piger, vor Forenings Kasserer og Idrætsbladets Redaktør; om de nu var der for at skyde sammen med Skytterne eller "skyde" til Skytterne, blev jeg ikke klar over.

Efter Kaffebordet rog Skytterne til Kanonerne og gav sig til at fyre løs paa det lille Papskilt; ..... Farve- og Renserimand Larsen var skrap til at ramme Plet. "Jeg er jo vant til at tage Pletter", jublede Larsen, hver Gang han ramte. .... Da saa al Ammunitionen var sluppet op, gav Skytterne sig til at spille "Sorte-Per" eller "Bedstemor med Slav", eller hvad det nu er, de hedder, alle de herlige gamle Kortspil.

Derfor, kære Læser, vil du ha` en rigtig hyggelig Aften, saa mød op hos Skytterne."³⁸

Banernes indretning i Valby Hegn

Vi skal helt frem til 1963 før kildematerialet giver detaljerede oplysninger om skydebanerne i Valby Hegn. I maj 1963 godkendte politimesteren i Hillerød indretningen før den kommende sæsons skydninger. Banen på 50-meter skulle have et kuglefang i form af en jordvold på ca. fem meters længde, være to meter høj med en bredde i kronen (voldens top) på 0,75 meter. Kuglefang og baneoverfladen skulle holdes fri for sten.

På 200-meter banen efter markørgraven skulle bagvolden (kuglefanget) være 3,5 meter i bredden ved foden, 18 meter lang og ca. fire meter høj. Kronen skulle have en bredde på 1,25 meter. Markørgraven beskrives som betonstøbt otte meter lang og to meter bred, der fortil krævedes dækket

med græstørv eller jord på støbningen. Der var fem dobbelte hejsestiver (skivetræk), et for hver af standpladserne, ud for skytterne i skydehuset.

Sikkerhedsforanstaltningerne var mange for at undgå ulykker. Kuglefangets højde afhang af skydeafstanden, fordi en større afstand gav øget risiko for at skyde længere ved siden af eller over. Tildækningen af markørgravens synlige betondele skulle forhindre tilbageslag fra betonen; den stenfri jordvold og baneoverflade havde samme formål.

Under skydningen krævedes et spunsflag (et advarselsflag, som ikke bruges mere i 2009. red.) hejst ved skovstien, der førte ind mod midten af 200-meter banen. Banen skulle være under stadig observation, således at uvedkommende, der nærmede sig, straks kunne advares. Opstod denne situation var kravet, at skydningen straks skulle indstilles.

Alle adgangsveje og stier til banen skulle fra en halv time før hver skydning til umiddelbart efter denne spærres ved tydeligt opslag (markering).

Bestemmelserne var de samme både for 50-meter og 200-meter banen, dog krævedes det, at skydninger på 200-meter banen avverteredes i de lokale blade.³⁹

Skytterne drager nytte af det store fællesskab

Som det fremgår af "Jens Dagbog" ovenfor blev vinterens skydninger på 15 meter afviklet på Centralkroen i Helsingør. Dette fortsatte frem til 1966, hvor man den 5. oktober tog det første spadestik til det kompleks, der i dag udgør Helsingør Hallerne med HSI som ejer.

Ved sammenslutningens 100 års jubilæum i 1984 skrev Ugeposten: "Masser af frivillige gik i gang med arbejdet. Entrerprentører og vognmænd lånte deres materiel ud gratis, og på en måned blev der flyttet 1800 kubikmeter jord.

Støbearbejdet begyndte den 9. novem-

ber 1963, og i foråret 1965 var der rejsegilde på hallen.

Den 31. august 1966 kunne man endelig fejre indvielsen af Helsingør Hallen.

Der var i de tre år ydet en kolossal frivillig arbejdskraft. 175 mand arbejdede gratis i omkring 15.000 timer, inden hallen var færdig.

Og helt færdig var den ikke, for i 1972 kunne man holde indvielse på hal 2, hvor der i dag mest spilles badminton.

I Helsingør Hallens stueetage findes de to boldspilhaller, foyer og Bjørns Bistro (i dag "Høsehuset").

I kælderen er der omklædningsrum, bordtennislokale samt 15-meter skydebaner til riffel- og pistolskydning, og 30-meter til bueskydning.⁴⁰

Der var stor offervilje bag bestræbelserne for at få halprojektet og de fælles faciliteter op at stå indenfor HSI. Gennem årene fra begyndelsen af 1950'erne kom Fagenes Fest og senere Byfesten i Helsingør til at betyde meget for økonomien ikke mindst i forbindelse med indsamlingen af midler til bygningen af Helsingør Hallerne. Det havde dog ikke været muligt at gennemføre byggeriet uden velvillighed fra Helsingør-Valby Sognekommune, fra 1970 Helsingør kommune.

Travlt skydeprogram i oktober 1971

Når sommersæsonen var ved at være forbi og vinterens skydninger kommet i gang, havde skytterne deres travleste tid. Det er så heldigt, at programmet for oktober 1971 er bevaret⁴¹:

Søndag den 3/10:

50-meter afslutning i skoven. (skydning af halvmatch).

Mandag den 4/10:

15-meter træningen i skydekælderen begynder.

Søndag den 10/10:

Skydning om "Efterårspokalen" i skoven.

Ungdomsarbejdet har altid været en af skytternes og idrættens mærkesager. Her er det unge fra Helsingør Skyttekreds som er fotograferet ved en diplomoverrækkelse i slutningen af 1900-tallet. Det er desværre ikke muligt at læse årstal eller tekst på diplomerne. (Foto: Skytternes arkiv).

Mandag den 11/10:

15-meter træning i skydekælderen.

Lørdag den 16/10:

Fest i de nye selskabslokaler for medhjælperne fra hyfesten med damer.

Søndag den 17/10:

Formentlig baneindvielse og kapskydning i Søborg.

Mandag den 18/10:

15-meter træning i skydekælderen.

Søndag den 24/10:

200-meter afslutning i skoven, hvor klubmesterskabet skal afgøres. Skydningen begynder kl. 9.00, husk madpakken!

Mandag den 25/10:

15-meter træning i skydekælderen.

Søndag den 31/10:

Alm. 200-meter skydning i skoven, hvis der måtte være stemning derfor. Evt. kan vi skyde nogle hurtigskydninger efter feltmål!

Mandag den 1/11:

15-meter træning i skydekælderen.

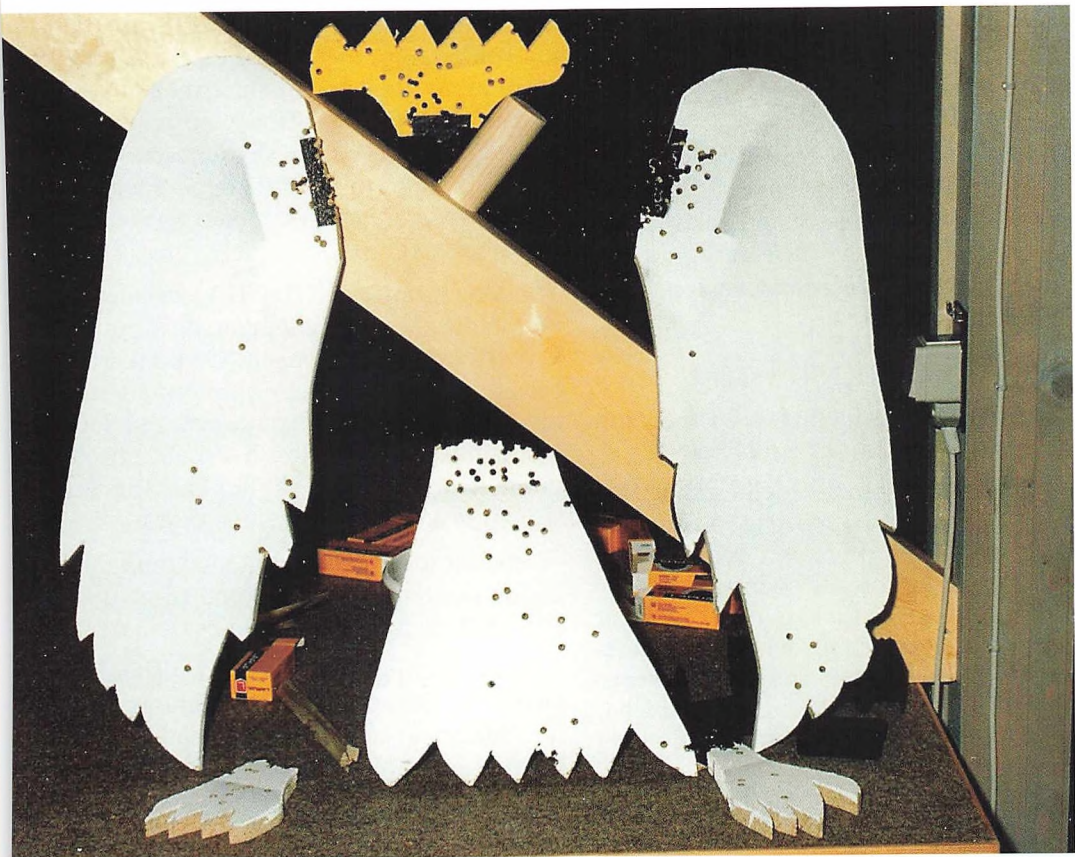
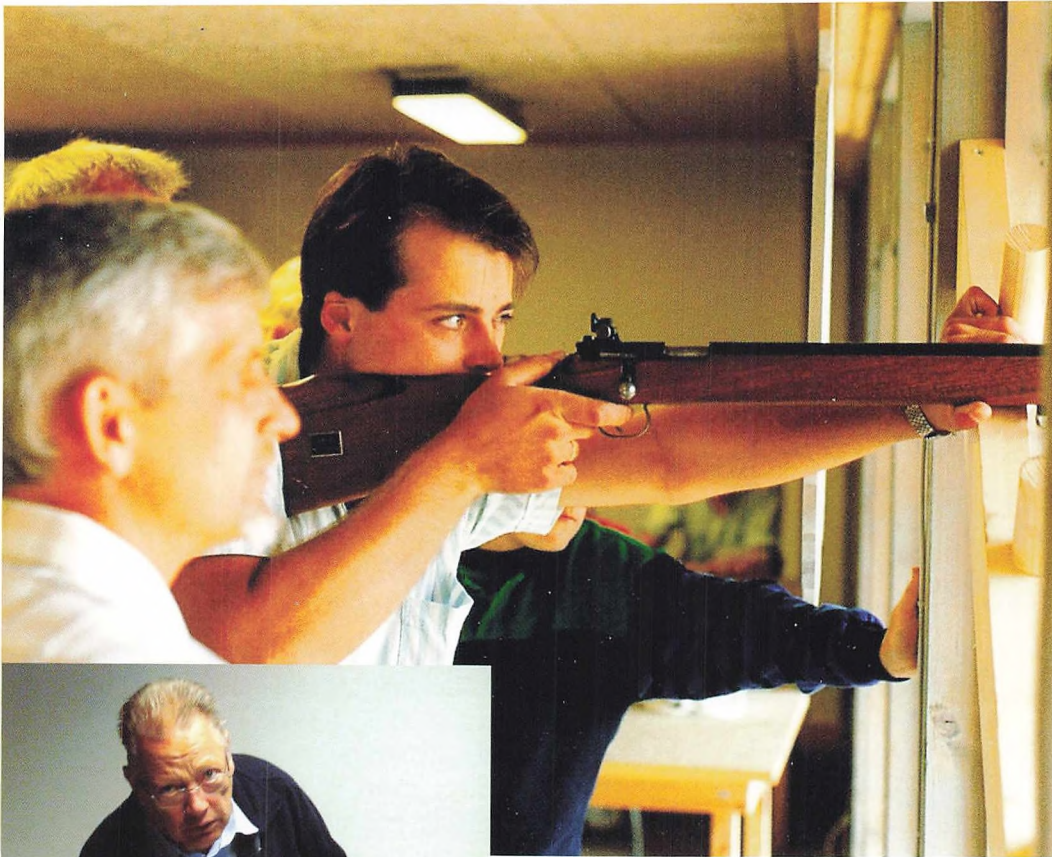
Det vides ikke, hvor mange skytter, der var medlem af kredsen i 1971. Året før opgives det til 38 seniorer og 10 juniore, dvs. i alt 48 medlemmer ved skytteafdelingens generalforsamling 24/8 1970⁴²

Opgørelser fra 1978 og 1981 underbygger indtrykket af, at medlemstallet har svinget fra år til år. I 1978 nævnes i alt 104 skytter, hvoraf de 50 var under 25 år, heraf tre piger, mens der var 54 over 25 år. I 1981 var medlemstallet i skytteafdelingen 86. Denne opgørelse er særlig interessant, fordi den specificerer aldersfordelingen: 6-14 år 32 skytter, 14-18 år seks skytter, 18-25 år fem skytter og 25-66 år 43 skytter.⁴³ En tidlig start som skytte var og er ikke ualmindelig.

Skytternes nuværende formand Bjørn Nielsen fortæller, hvordan han som 8-årig i 1950 startede i 35`te kreds. Det skete på opfordring fra nuværende ærsmedlem Andreas Müller, og det var i første omgang som markør på banerne i Valby Hegn. "Betalingen" bestod i at få lov til at skyde under kyndig vejledning en halv time efter de andre skytter.

Banerne i Valby Hegn nedlægges

Selvom 35`te skyttekreds i 1966 fik egne indendørsfaciliteter i det nye halkompleks. I 1988 fik man tillige en 50 meter riffelbane og en 25 meter pistolbane på Ridebanevej,

“Fugleskydning”

Blandt skytternes årlige tilbagevendende aktiviteter er “Fugleskydning”, hvori også ke-skytter kan deltage under kyndig vejledning.

“Fuglen” er malet på en spånplade. Den er monteret på en træramme. Først til venstre ses en skydning. Det er Ole Østrup Rasmussen, der ser til, mens derst til venstre peger skytternes formidling på den. Efter skydningen er afgivet et skud af Klaus Nielsen. (i bestyrelsen siden 1962) Bjørn Nielsen, der har været medlem af klubben siden 1962. Skydningen foregår på pistolskydebanen, hvor der er en afstand på 25 meter.

Ved “Fugleskydning” gælder det om at skyde brystpladen væk. Men forinden skytterne efter tur først afskyde venstre brystplade og derefter højre. Til højre ses en gennemskudt fugl efter en “Fugleskydning”. Til højre står Bjørn Nielsen med en fugl som anvendes til skydning med riffel på 15 meter.

fortsatte skydningerne i sommer-halvåret 1. maj - 1. oktober på baneanlægget i Valby Hegn frem til 1997.

For Bjørn Nielsen og mange andre skytter sluttede en epoke, da den sidste skydning den 15. september 1997 blev afviklet på banerne i Valby Hegn. I 99 år havde 35`te kreds afholdt øvelsesskydninger og konkurrencer på denne plet i skoven, ofte, særlig i ældre tid, med efterfølgende arrangement på festpladsen i nærheden.

Skytteforeningen i dag

I 2009 har skytteafdelingen 70 medlemmer, hvoraf 20 er aktive og 50 passive.

Formanden for skytteafdelingen i HSI Bjørn Nielsen beskriver i dag skydningen som en individuelt orienteret konkurrence-sport. Træningen foregår hver uge i vinterperioden 1. oktober til 1. maj på 15-meter banen i skydekælderen under Helsingehallerne, mens der om sommeren trænes på den udendørs 50-meter bane på Ridebanevej med riffel mandage samt på 25-meter banen med pistol tirsdage.

Skydning over 200- og 300-meter foregår på anlægget ved Saxegård nær Søborg, hvor der kan lejes baner enten onsdage eller lørdage i sommersæsonen. Det er De Danske Skytteforeninger (DDS) Nordsjælland, der ejer banerne, hvilket også er tilfældet med anlægget på Hanebjerg Skyttecenter mellem Uvelse og Gørløse ved Hillerød. Her kan der reserveres baner tirsdage og torsdage. Skytterne tager selv kontakt for at bestille tid efter behov.

I Jægerspris findes militære arealer til terrænskydning, hvor der et år i forvejen kan reserveres skydedage. Det sker gennem De Danske Skytteforeninger (DDS) i Vingsted, hvor hovedsædet ligger.

Flere kredse slår sig gerne sammen om at arrangere skydninger, som det skete i sommeren 2009 med deltagelse af bl.a. Helsing og Ramløse i Jægerspris. Der er et tilmeldingsgebyr, som går til præmier og udgifter ved selve arrangementet.

Det drejer sig for det meste om hold-

skydninger i gammeldags forstand med uddeling af faneplade og pokaler til den vindende kreds. Det er dog ca. 25 år siden 35`te kreds Helsing ophørte med at sætte pladerne på fanen; i stedet opsættes de i rammer på væggen i skydehuset. - Når det drejer sig om riffelpladerne anbringes de ikke længere på riflen, men opbevares i privatboligen.

Endelig arrangerer DDS-Hovedstaden individuelle præmieskydninger, bl. a. på Kalvebod Brygge på Amager. Tre konkurrencer afvikles om foråret og tre om efteråret med betaling af deltagergebyr. Fra DDS Nordsjælland udsendes hvert år et program, hvor kredsens skytter kan orientere sig om sæsonens arrangementerne.

Generelt set er der rigeligt med mulighed for skytterne til at komme til at træne eller deltage i kap- og præmieskydninger.

Skytteafdelingen får i dag et tilskud fra Gribskov Kommune, der udregnes efter antallet af aktive skytter under 25 år. Dertil kommer kontingenter, der er 300 kr. for voksne og 125 kr. for børn. Ånden fra tidligere med aktiviteter, der kan give overskud til driften, er ikke glemt. Der arrangeres hvert år en sommerfest med fugleskydning, der i 35`te kreds kendes helt tilbage til 1800-tallet. Festen giver som regel et overskud til skyttekassen. Flasker og aviser samles og sælges, ligesom indsamling af messinghylstre fra patroner er med til at støtte økonomien. Ammunitionen betaler skytterne selv, men der rådes over våben i foreningen til brug for medlemmer, der ikke selv ejer et.

Skytteafdelingen har et godt socialt netværk, og ved arrangementer er der altid en god stemning. Kommer talen ind på skyttesagens oprindelige formål – at styrke forsvarsviljen – trækkes der på smilebåndet, for tiderne har ændret sig.

Faner og dannebrog præger ikke længere skytternes fællesarrangementer. Ved begravelser af æresmedlemmer benyttes dog HSI's fællesfane.

Skytterne og HSI ved 125 års jubilæet

I dag omfatter HSI 16 idrætsgrene, der er meget forskellige. De kan ses på startoversigten til hjemmesiden, der er gengivet i artiklen. Hver især giver de færdigheder, som deltagerne har glæde af i deres dagligdag.

For skytternes vedkommende kan der peges på følgende: Træning i præcision under opøvelse af sigteevne og afstandsbedømmelse, styrkelse af psykisk ligevægt, som forudsætning for et godt resultat og udvikling af ansvarsfølelse ved brug af våben. For at fremme disse egenskaber, er det nødvendigt med et godt fysisk helbred, der optrænes gennem motion og idrætsudøvelse.

I 2008 var der tilmeldt 74 skytter, mens HSI's største afdeling gymnastikken dette år havde 816 medlemmer. Det var skyttesagen, der i sin tid startede den organiserede gymnastik i den brede befolkning med det formål at fremme skytternes skydefærdigheder til gavn for forsvarssagen. Antallet af skytter vekslede gennem det 20. århundrede, til dels afstemt efter det trusselsbillede, der var en konsekvens af 1. og 2. verdenskrig. Siden har verdenen ændret sig. I dag anvendes enmandsbetjente våben stadig under konflikter i den tredje verden, mens trusselsbillederne internationalt set knytter sig til ganske andre våben som kemisk krigsførelse og atombomber, hvor en nok så velment forsvarsvilje fra den enkelte er lig nul. Alligevel har idrætten i denne sammenhæng en mission, selvom effekten ikke direkte kan måles, som det er tilfældet på den traditionelle militære slagmark, hvor fjendens nederlag kan vises ved antallet af faldne.

Ikke mindst de over 800 medlemmer i HSI's gymnastikafdeling vidner om en forståelse for, at legemlig udfoldelse er en betingelse for det fysiske og psykiske velbefindende. I alle HSI's 16 afdelinger er der i forbindelse med sportsgrenen et konkurrencemoment, for gymnastikken dog kun for eliten, der for mange har indbygget

SPORTSGRENE

Klik på en sportsgren...

- Badminton
- Bueskydning
- Bushu - Shotokan Karate & BJJ
- Floorball
- Fitness boksning
- Helsinge fodbold
- Gymnastik
- THH - håndbold
- Modelklubben
- Petanque
- Svømning
- Skydning
- Sportsdykkerne
- Taifu - Shiai Karate & Fighting
- Taekwondo
- Tennis

OBS: Det er ikke alle afdelinger der har egen hjemmeside, derfor er enkelte links til eMail adresse på kontaktperson for afdelingen...

Siden Helsinge Skyttekreds stiftedes i 1884 har idrætten i Helsinge grebet om sig - og i 2009 dækker Helsinge Skytte- og Idrætsforening, HSI, 16 forskellige idrætsgrene. Billedet herover er hentet fra HSI's hjemmeside på Internettet.

en drøm om at blive den bedste og komme på landsholdet, hvor den nationale stolthed står i forgrunden. Her spiller dannebrog en vigtig rolle. Selvom flaget ikke præger den daglige idrætsudøvelse i HSI, så bliver alle deltagere i landsstævnerne, der hvert fjerde år afvikles af DGI (Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger) og DDS i fællesskab mindet om idegrundlaget. Dannebrog og nationalfølelsen er vigtige elementer under hele arrangementet. Det manifesterer sig bla. under indmarchen, hvor DDS Nordsjællands fane vajer blandt de øvrige. Man vil på denne måde vise over for sig selv og omverdenen, hvad danske idrætsfolk kan formå. Et godt eksempel er Verdensholdet i gymnastik, der på den mest fremragende vis har henrykket publikum ved dets opvisninger kloden over. Det har skabt respekt for dansk formåen ude i den store verden.

Landsholdsdeltagelse betyder medvirken i en positiv kappestrid mellem selvbevidste nationer, der fremmer den internationale forståelse gennem personlige kontakter. Det øger respekten for andre landes holdninger og kulturgrundlag samt skaber positive tankegange, hvor militære løsninger ikke indgår i tilfælde af konflikter. Det startede i skytteforeningerne med begrebet militær forsvarsvilje, men i 2009 er det i stedet idrættens positive konkurrencemoment, der på det internationale plan er med til "at forsvare" fædrelandet.

Efterskrift:

En stor tak til Johnny Kierstein på Helsing-Gilleje Lokalkiv for uvurderlig gennemgang og rådgivning i forbindelse med artiklen. Også en stor tak til formanden for HSI's skytteafdeling, Bjørn Nielsen, for oplysninger om skytteforeningens historie og fortælling om skytterne i dag.

Søren Frandsen

Noter:

- 1) 25 års idræt i De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, 1955, s. 15.
- 2) Frederiksborg Amts Tidende 22. marts 1866).
- 3) 25 års idræt i De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, 1955, s. 881.
- 4) 25 års idræt i De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, 1955, s. 20 og Roar Skovmand: De folkelige bevægelser i Danmark, Kbh. 1951, s. 62.
- 5) 25 års idræt i de danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, 1955, s. 914-15 og 922.
- 6) Helsing-Gilleje Lokalkiv: Protokollerne findes i HSI's arkivalier, der er under registrering.
- 7) Referat af ekstraordinært bestyrelsesmøde 26. juni 1891.
- 8) Frederiksborg Amts Avis 16/1-1978.
- 9) Referat af generalforsamling 27. marts 1887.
- 10) Referat af bestyrelsesmøde 29. december 1888.
- 11) Referat af bestyrelsesmøde 14. oktober 1889.
- 12) Referat af bestyrelsesmøde 27. maj 1890.
- 13) Referat af bestyrelsesmøde 27. september 1891.
- 14) Referat af bestyrelsesmøde 30. oktober 1891.
- 15) Frederiksborg Amts Tidende (FAT) 29/3 1898.
- 16) Ugeposten 18/12 1894.
- 17) Eksempelvis bestyrelsesmødet 5. april 1898.
- 18) FAT 27. juli 1892.
- 19) FAT 30. august 1894.
- 20) FAT 5. september 1894.
- 21) FAT 14. juni 1898.
- 22) FAT 25. marts 1897.
- 23) FAT 25. maj 1897.
- 24) FAT 29. marts 1898.
- 25) FAT 26. marts w899.
- 26) FAT 2. august 1892.
- 27) FAT 5. september 1894.
- 28) Referat af bestyrelsesmøde 11. april 1939.
- 29) Referat af bestyrelsesmøde 12. maj 1939.
- 30) Referat af generalforsamling 27. februar 1940.
- 31) Frederiksborg Amts Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforening Jubilæumsskrift 125 år, 1992, s. 16 ff.
- 32) Frederiksborg Amts Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforening Jubilæumsskrift 125 år, 1992, s. 19.
- 33) Referat af bestyrelsesmøde 23. november 1942.
- 34) Referat fra generalforsamling 27. februar 1940.
- 35) Referat fra generalforsamling 31. oktober 1944.
- 36) 25 års idræt i De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, 1955, s. 46.

Helsingeskytter venter på at det bliver deres tur på skydebanen ved Kalvebod Brygge. Billedet er taget engang sidst i 1980-erne. To af skytterne er identificeret. Det er fra venstre Steen Nielsen (stående) og Leif Haagen (siddende længst væk). (Foto: Skytteforeningens arkiv).

37) Frederiksborg Amts Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforening Jubilæumsskrift 125 år, 1992, s. 23.

38) Helsinges-Gilleleje Lokalarkiv: Bladet ligger i HSI's arkivalier, der er under registrering.

39) Helsinges-Gilleleje Lokalarkiv: Dokumenterne ligger i HSI's arkivalier, der er under registrering.

40) Ugeposten 18./19. december 1984.

41) Helsinges-Gilleleje Lokalarkiv: Oversigten ligger i HSI's arkivalier, der er under registrering.

42) Se note 41.

43) Se note 41.

Før og nu

Ramløse
skole
på
Frederiks-
værksvej
nr. 1
Ramløse
fotograferet
omkring
1920
og
juni
2009.

Foto Helsing-Gilleleje Lokalkiv og Peter Kalko

Nu og før

RAMLØSE
Købmandsforretning.

Ramløse Købmandsforretning, Frederiksværksvej 111 i Ramløse. Ejeren Købmand Jens A. Hansen står foran vinduet og hans kone og datter ses i døren.

Ca. 1910.

Til højre det stærkt om og nybyggede hus som det ser ud i dag.

Barndomserindringer fra krigens tid i Gilleleje

Artiklen giver et indblik i Anden Verdenskrig set med et barns øjne

Af Bøge Nielsen

Jeg er født i sommeren 1939, så det jeg erindrer, er jo nødvendigvis oplevelser i slutningen af krigen, og det set med et barns øjne.

Jeg forstod nok ikke så meget af det, der skete, men blev alligevel en del af det. Efter krigen blev jeg endda "frihedskæmper" sammen med en legekammerat; og det var med både armbind og "maskinpistol" over skulderen - vi selv havde lavet. Men det kommer jeg tilbage til.

Min far var CB'er

Mine forældre, Anna og H.P. Nielsen, var pedeller i missionshuset LM (Luthersk Mission) på Vesterbrogade 22 i Gilleleje. Min far var frisør og var på det tidspunkt svend hos O. Artagnan Sørensen (1901-1996) på Vesterbrogade 9 i Gilleleje. Under krigen var han CB'er (Civil Beskyttelses betjent).

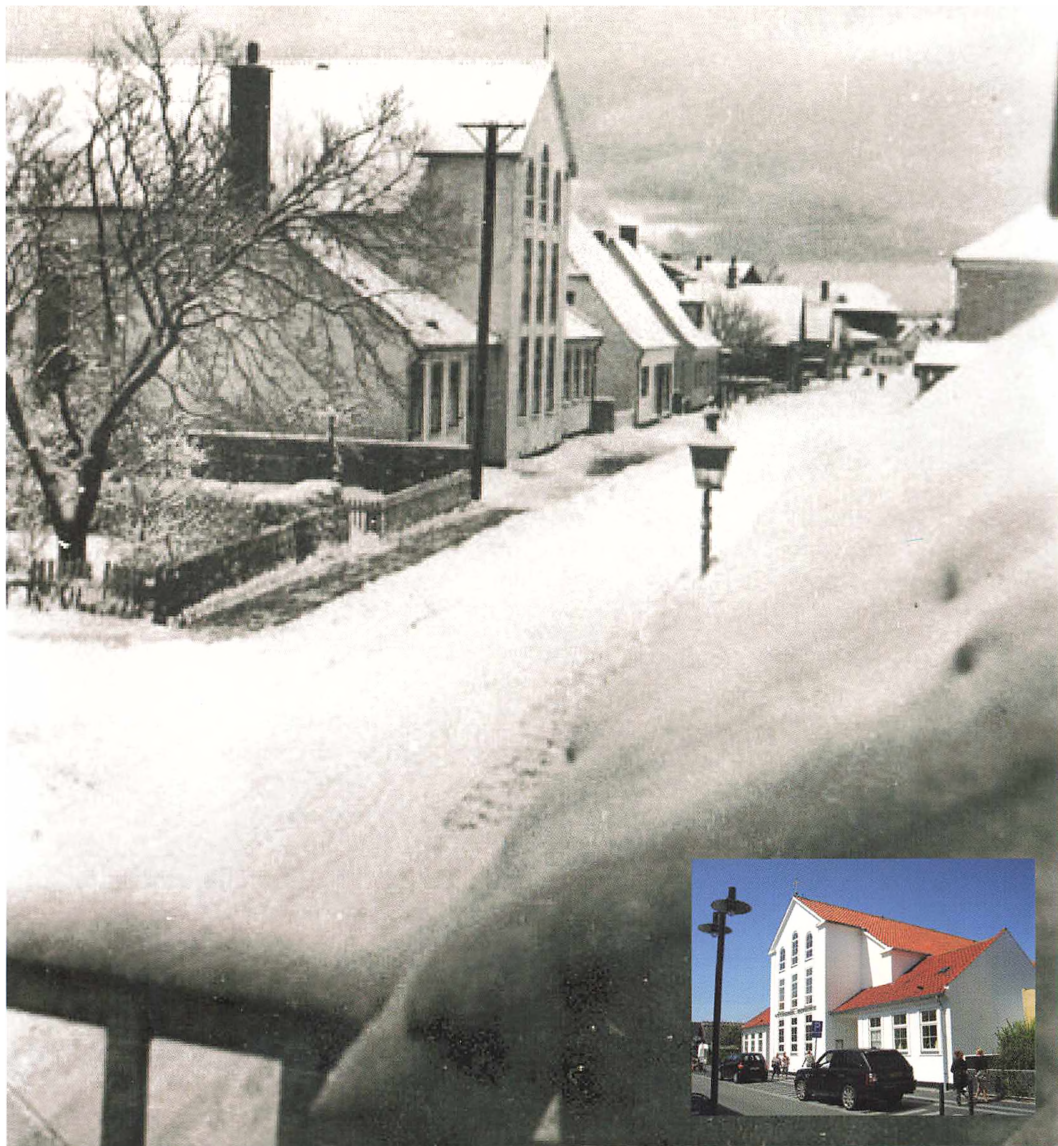
Det, at han var CB'er gav også en del oplevelser og minder for mig som dreng, fordi det ikke kunne undgås, at jeg hørte et og

Bøge Nielsen fortalte om sin oplevelser som dreng i krigens Gilleleje på et møde i Gilleleje og Omegns Museumsforening. (foto: Lars Thomsen).

Herunder delingen med CB'ere. H.P. Nielsen ses som nr. tre fra højre. (privatfoto).

Vesterbrogade i Gilleleje vinteren 1942 - set fra vest mod øst. Det store hus midt i billedet er Luthersk Missionsforenings forholdsvis nybyggede hus. Bøge Nielsen boede med sin familie i den lave bygning nærmest med den høje skorsten. Indsat et fotografi fra juli 2009 - dog set fra den anden side - fra øst. (Fotos:Helsing-Gilleleje Lokalarkiv og Peter Kalko).

Gilleleje Badehotel tv. Vi ser sydpå over Torvet mod Købmand Meyn og gartner Møllers forretning. (Foto Lene Ravn 1954. Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv).

andet ved aftensbordet, hvor dagens hændelser blev drøftet. Der kom ofte besøg af mennesker, som skulle have et godt råd; og under jødeforfølgelserne var der somme tider henvendelser og snak om aktuelle skjulesteder i byen.

Jeg husker, at der en aften var en ung pige, der bankede på døren og bad om hjælp af min far. Hun var kommet gående ned ad Vesterbrogade, og skulle over torvet ved Hotel Strand, men der blev skudt nede på torvet, og hun var blevet bange. Hotel Strand var kaserne for den tyske værnemagt. Min far tog sin uniform på, og fulgte hende ned over kanalbroen. Det viste sig at skyderiet ikke var noget alvorligt, men noget der foregik i kåthed eller beruselse.

En anden gang var jeg med nede ved bager Larsens hjørne (på hjørnet af Vesterbrogade og Torvet, hvor Den Danske Bank

Bog- og papirhandelen på Vesterbrogade nr 9 overfor Bager Larsen 1938. Bagest i fotoet ses Artagnan Sørensens frisørsalon. (Foto: Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv).

ligger i 2009. red.) for at se på en bil, der var væltet. Den tilhørte nogle tyske officerer eller måske Gestapo. De var kommet kørende fra Vesterbrogade og var drejet til venstre ind på pladsen foran Hotel Strand. De gillelejere, der var stimlet sammen for at se på, forlod stedet med et smørret grin om munden, og der blev sikkert senere sagt mange sjove ting om uheldet. Stemningen var i hvert tilfælde, at det havde de rigtig godt af!

“Halv barbering”

Overfor Gilleleje Badehotel (Hotel Strand i 2009), i kælderen hos købmand Meyer, havde luftmeldetjenesten en lille telefoncentral, hvor man modtog og sendte beskeder de danske byer imellem.

Min far var som CB'er tilknyttet luftmelde-

Øverst: Frisørsalonen på Vesterbrogade 9 i 1926 - altså 14 år før krigen. Det er formentlig H. P. Nielsen, forfatterens fader, der står i døren til salonen. I døren til højre ses cigarhandler C. B. Rohde. (Foto: Helsing-Gilleleje Lokalarkiv).

Nederst: Sydlige side af Vesterbrogade set fra øst i 1935. Aage Sørensen's Rutebil dækker næsten husene nummer 7 og 9. (Foto: Helsing-Gilleleje Lokalarkiv).

Vesterbrogade i krigsvinteren 1943. Kanen holder ud for nr. 30 (hækken til højre), hvor Netto og dets p-pladser ligger i 2009. Det grå hus over kanen er købmand Hansens butik, som omtales i artiklen. For enden af Vesterbrogade på fotografiet kan man ane A. W. Holmsvej, der går fra til højre. Og netop på det hjørne lå Breidabliks købmandshandel. (Foto: Helsing-Gilleleje Lokalarliv).

I isvintrene 1940-43 frøs vandrørerne i jorden, og vand måtte bringes ud med vandvogn. Der blev blæst i horn, så folk kunne høre, man var på vej - her på hjørnet af Vesterbrogade/ A.W. Holmsvej ved Bredabliks købmandshandel. (Foto: Helsingør-Gilleleje Lokalarkiv).

tjenesten. Jeg har senere som voksen fået at vide af min far, at når sirenen gik gang, den sad på taget af Møllers ejendom (samme hus som købmand Meyer på hjørnet af Stationsvej og Torvet/Vesterbrogade), så skulle min far fluks ned i kælderens og ringe til vagtcentralen for at høre, hvad der var ved at ske - og hvis det gjaldt en beskyttelse, skulle der gives meddelelse til befolkningen. Da min far var barbersvend hos O. Artagnan Sørensen (den midterste forretning i ejendommen Vesterbrogade 9. red) – det er der hvor der er damefrisørsalon i dag (2009. red), resulterede det somme tider i, at han måtte løbe fra en halv klipning, eller at han kun havde fået sæbet ind til en barbering.

Når sirenen lød, var det ud af døren, så var der naturligvis ikke tid til omklædning i uniform. Det var bare af sted i den hvide kittel.

Om det så var halv pris til kunden, eller Sørensen gjorde arbejdet færdigt, ved jeg ikke. Men alarmen var det vigtigste.

Min far havde gået til CB-undervisning på Gilleleje skole. Det foregik som aftenskole, hvor han for øvrigt gik sammen med Knud Post, der var gift med gartner Rasmussens datter. Også Gundlach, søn af Kristian Krumbadius, cand. mek. (som han selv kaldte sig. Han var mekaniker med værksted Vesterbrogade 6. red), var med på holdet.

Richs og en smøg

Man havde en tyve minutters pause i undervisningen, så man kunne ryge og drikke Richs kaffeerstatning.

Min far dyrkede iøvrigt tobak i vores have på Rønne Alle.

Gundlach kom engang for sent til undervisningen efter pausen. Pludselig bankede det på døren. Læreren sagde: ”Kom ind!”

Gundlach, for ham var det, svarede: ”Undskyld jeg kommer først,- til sidst – jeg var nede for at købe en halv smørkaue” (som det udtaltes. red).

1940 kører en lastbil ind i købmand Aage Bentzens købmandsforretning Breidablik, Vesterbrogade 40. Bilen var lastet med tørvebriketter og uheldet skyldtes isslag på vejen. (Foto: Helsing-Gilleleje Lokalarliv).

CB-uniformen var blå sort/marineblå med skråhue som forsvarrets huer dengang. Ingen våben, kun en gummiknippel. Den fik jeg sommetider lov at holde. Den var tung – jeg tror, der var bly i den.

Dengang, i hvert tilfælde hjemme hos os, spiste man kl 12.00 og kl 18.00. Jeg husker

Vestre ydermole dækker af isskrudninger under Anden Verdenskrig. (Privatfoto).

mange gange at Hans Peter, min far, måtte løbe fra bordet, eller også var han slet ikke kommet, og så gik vi bare i gang med at spise. For man vidste jo ikke, måske var der noget, der skulle ordnes.

Fredag og lørdag var også specielle. Man havde nemlig ikke tidsbestilling dengang i frisørsalonen, så fredag aften kom både bønderkarle og fiskere, og somme tider var der rigtig mange. Medens de ventede på deres tur, sad de og snakkede og læste nyheder i avisen. Frisørerne blev ved til alle var betjent, og klokken kunne sagtens blive 22.00, før det var fyraften.

Tre hårde vintre

Vi boede som sagt i pedellejligheden på missionshuset, og under krigen fyrede man med tørv. Vandet blev i vinterperioden tappet af anlægget i den store sal, for at det ikke skulle frostsprænges. Møderne blev holdt i den lille sal, så der var trængsel om

Herover: Torvet i Gilleleje
Den hvide bygning i midten
er American Ice Fountain
med badehotellet bag ved.
Billedet må være taget lige
efter krigen.

Til højre: Gilleleje Kro 1944
efter at den var Schalburg-
teret (det folkelige navn for
den terror, som tyskerne
og deres danske hjælpere
indledte i den sidste del af
besættelsen) i foråret. Det
indre var brændt. Samme
motiv i 2009 ville vise
blandt andet Irmas tre-
delte bygning.

(Fotos: Helsing-Gilleleje
Lokalarkiv).

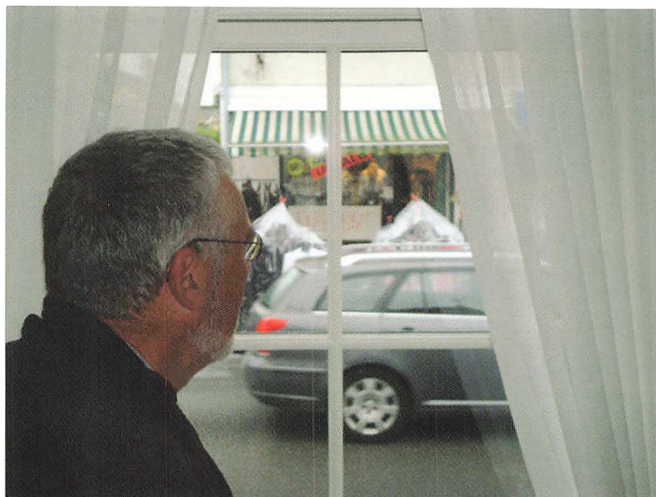

pladserne. Men til Jul, Påske og Pinse satte
man vand på og fyrede op.

Jeg husker fra en af de kolde vintre i 1941,
1943 og 1944, at et rør op til en radiator
sprang, og vandet løb ud på gulvet over et
stort område. Alle bænke måtte flyttes,
men inden man nåede det, var vandet frosset
til is. Min far måtte med en fejespån hugge
isen af gulvet og bære den ud i spande.
Men der skulle jo julefejres, så min far gik

over til ”Peter Gill”, som han kaldtes, me-
kanikeren Peter Pedersen i Møllegade, der
senere havde en ESSO-tank lige over for
Luthers Missionsforening, Vesterbrogade
nr. 17. Han kom over til os om aftenen med
nogle kølerslanger til biler, og fik sat dem
på røret med spændebånd. Det lykkedes, så
der nåede at blive lunt til afholdelse af den
store julefest.

Min mor var i Jylland til begravelse, så det

Bøge Nielsen fotograferet i august 2009 i det samme vindue, hvorfra han som barn så nogle af krigens hændelser. I billedet til venstre ses den ejendom, hvor sadelmager Gunnar Svendsen havde butik, og hvorfra det kæmpestore Dannebrogssflag vajede på befrielsesdagen. Huset er siden blevet forhøjet med en etage. (Foto: Lars Thomsen).

blev sent med maden den aften. Vi havde ikke telefon, så vi var spændt på hvornår, og hvordan hun kom hjem. Det var ikke nemt at rejse på den tid, og der var mange skjulte forhindringer.

Tysk besøg i missionshuset

Som før nævnt boede der tyske soldater på Gilleleje Badehotel. Pludselig en dag kom der en tysk officer og bankede på pedellejlighedens dør og spurgte, om han og nogle andre soldater måtte låne missionshuset. Det var et pinligt spørgsmål, for det kunne nemt blive misforstået, hvis de fik lov. Min far sagde derfor, at det måtte han snakke med bestyrelsen om. Snedker- og tømremester og senere radikal sognerådsformand Aksel Christian Petersen, Gilleleje Havnevej, var formand, så han blev kontaktet. Officeren forklarede, at soldaterne var kristne og havde brug for engang imellem at holde andagt og synge sammen. De havde selv en organist.

Bestyrelsen blev enig om, at det skulle de have lov til - efter at man havde talt med flere ledende folk i kommunen for at komme misforståelser i forkøbet. Man forklarede tyskerne, at de for ikke at vække for megen

opsigt, skulle gå ind af bagdøren og hænge deres eventuelle våben i entreen i pedellejligheden, der så blev låst af. Det endte med at der kom en lille flok på 6-10 personer én gang om ugen. Tilsyneladende var der ingen der fik ondt af det. Jeg tror at mange mente, at det var naturligt at kristne, selvom de var tyskere, fik lov at samles for at læse i biblen. Måske/sandsynligvis var der nogle af dem, som lukkede øjnene og lod tingene passere under jødeforfølgelserne, og dermed hjalp de lokale med jødetransporterne i 1943. Der var i alt tre officerer. En, som jeg særlig husker, hed Helf. Han havde selv en dreng på min alder i Tyskland, så det var nok derfor, jeg fik lidt ekstra opmærksomhed. Jeg blev gode venner med ham; han kunne tale dansk.

Velment upædagogisk julegave fra tyskerne

En juleaften bankede det på døren til vores lejlighed, og da min far lukkede op, stod de tre officerer og holdt en julegave frem til mig. De havde tårer i øjnene og sagde "unsere Kinder". De ville ikke ind, men gik igen med det samme. Gaven jeg fik, var en

Afhentning af stikkere, rådslagning ved Gilleleje Boghandel 1945. Boghandelen lå da i bygningen Christiansborg på hjørnet af Hovedgaden og St. Strandstræde. Bygningen har i 2009 i mange år været spisested. (Foto: Helsinge-Gilleleje Lokalarliv).

lille kanon. Ikke særlig pædagogisk, kan man sige for et barn, som boede i et besat land.

Jeg sad og så på livet ude på gaden fra stuevinduet. Her så jeg blandt andet bager Larsens hestekøretøjer komme ned af gaden. Ofte var det sent, og når det var mørkt, havde de flagermuslygter på siden og en godt forfrossen kusk på bukken. Jeg husker at mor ofte sagde: "Nå, nu kommer Emil, han er sent på den". Hans rute endte helt oppe ved Ejlstrup, lidt syd for Mårum.

Jeg marcherede med tyskerne

Men ofte var det soldaterne, der tiltrak min opmærksomhed. De marcherede jævnlige mellem Gilbjerg hoved og Gilleleje Badehotel. En dag, da jeg sad ude på trappen ud mod Vesterbrogade, kom der et hold soldater marcherende på gaden, og inde på

fortovet gik deres officer – Helf. Da de er ud for trappen, hvor jeg sad, ser jeg Helf og rejser mig op, og da han ser mig, rækker han den ene arm ud imod mig. Jeg løber hen til ham, og tager ham i hånden og er vældig stolt over at kende en så flot befalingsmand. Sådan marcherer vi op ad gaden, og da vi når helt op til købmand Emma og Martin Hansen, Vesterbrogade nr. 36 (lige efter efter parkeringspladsen vest for Netto i 2009. red), er der én, der bliver ganske bestyrtet; det er min mor, hun er inde at handle hos købmanden, hvor der også står nogle andre kunder. Min mor lader som ingenting, men fru købmand Hansen havde også set det. Hun forstod godt sammenhængen, men sagde ingenting. Da soldaterne var nået op til Breidabliks hjørne (50 meter længere ude af Vesterbrogade, nedenfor Flügger Farver - der hvor Vesterbrogade slår et sving og Dr Vilstrups Bakke begynder. Der lå på nordsiden af vejen en købmand. red), siger

Helf, at nu må jeg hellere gå hjem – og det gjorde jeg så. Men der var én, der ventede nede hos købmand Hansen, og det var min mor. Nu fik jeg forklaret, at det måtte jeg aldrig, aldrig gøre mere! Det forstod jeg vist ikke helt, for Helf var sådan en flink fyr, der både gik i missionshuset og alting, så han måtte da være god nok.

Jeg tror nok, at Helf næste gang han kom på besøg i missionshuset, fik forklaret hvad grunden var til at han og de andre skulle gå ad bagvejen, når de lånte missionshuset.

Jødeforfølgelsen i 1943

Natten med jøderne på kirkeloftet i oktober 1943 blev en tragedie, fordi de blev stukket/angivet af en dansk håndlanger. Men det kunne være gået galt for endnu flere jøder, hvis min far havde sagt ja til at huse jøder på loftet i missionshuset. Han havde nemlig fået en henvendelse aftenen før, om der ikke kunne være jøder på loftet. Min far sagde nej, fordi der var for dårlige flugtveje, og det var heldigt han sagde nej, for vi fik husundersøgelse samme nat som tragedien på kirkeloftet indtraf.

De jøder, som min far sagde nej til at huse, blev fordelt andre steder. F.eks. kom nogle af dem op på høloftet på Bøgebakken hos Vognmand Pedersen ved Møllelodden, andre hos Gilbert Lassen i Smidstrup. De blev ikke opdaget.

Men denne nat med husundersøgelse kan jeg stadig se for mit indre blik. Mine forældre og jeg sov over pedellejligheden på 1. sal. Mine forældre i en dobbeltseng midt i værelset og jeg sov i en barneseng ovre i hjørnet. Midt om natten – tidspunktet husker jeg ikke – ryster hele bygningen. Tyskerne havde ligesom en skraller, en støjværn, som de satte på døren for at vække os. Min far sprang ud af sengen, og løb ned i hallen ved hoveddøren på Vesterbrogade og tændte lys på trappen.

Luk op! blev der råbt - og så åbnede min far døren.

Med det sammen fik min far beordret

hænderne i vejret og blev gennet hen til væggen og fik en maskinpistol i ryggen. Mens han stor der i sin pyjamas, stormede de tyske soldater ind.

Jeg har senere fået at vide, at huset i forvejen var blevet omringet, så ingen kunne slippe væk.

Min mor og jeg vidste ikke hvad der foregik, men lidt efter hørte vi trin på trappen og døren ind til vores soveværelse gik op. Det ansigt der kom til syne i døren, ser jeg for mig endnu. Det var en dansker med en sixpens trukket godt ned i panden og tørklædet op for munden. Han var iført en grå frakke. Han lignede Holger – Ingeborgs første mand i tv-serien Matador i byen Korsbæk. Da jeg så ham, blev jeg bange og sprang ud af min seng og løb over til min mor og gemte mig under hendes dyne.

Tyskerne gennemsøgte hele huset. Man fandt ingenting, og efter en grundig ransagning i alle rum blev operationen afblæst uden resultat. Min far snakkede bagefter om, at nogen havde lækket, at der var en mulighed for, at der var jøder i Missionshuset. I de dage skulle man kende hinanden godt, hvis man ville tale om byens situation og man skulle være sikker på, at ingen lyttede.

Befrielsen – 4. maj 1945

Dagene og livet gik videre – også bag de mørklagte vinduer om aftenen i vores lille lejlighed i missionshuset i Gilleleje. Over for missionshuset på sydsiden af Vesterbrogade nr. 19 boede sadelmager og møbelhandler Gunnar Svendsen. Hans to drenge, Sten (den ældste) og Svend (den yngste) legede jeg tit med. Ude i sadelmagerværkstedet var de ved at sy et kæmpe dannebrogssflag. Det var mange meter på hver led. Men det var jo bare et flag.

Så kom den 4. maj 1945 om aftenen. Pludselig stormede alle folk ud på gaden og omfavnede hinanden, og jeg var i første omgang tilskuer fra min vinduesplads i pedellejligheden. Pludselig kom Gunnar Svendsen på cykel midt i mylderet og kørte

Gilleleje Hovedgade set fra øst. Det gamle bryggeri, hvor tyskerpigerne blev klippet, ses med den store gavl midt i billedet. Billedet er udateret, men tidstypisk. (Foto: Helsingørsk Gilleleje Lokalarkiv).

mod vest op ad Vesterbrogade. Lidt efter kom han tilbage med en lang granrafte, som han havde hentet hos tømrer Jørgen Nielsen på Mentz Alle. Og så kom det store selvgjorte dannebrog frem og blev sømmet fast på granraften. Lidt efter blev der åbnet et tagvindue oppe på loftet, og her stak han granraften ud med det store dannebrogflag. Det var så stort, at det næsten nåede ned til vejbanen. Det skal lige nævnes, at det var inden, der blev bygget en etage mere på bygningen.

Den aften var der glæde og fællesskab i gaden.

Tyskerpigerne får deres bekomst

Men så kom efterveerne, kan man sige. Det, jeg kan huske, er, at jeg sommetider så noget mærkeligt. Der var nogen som gik min far i bedene og begyndte at klippe håret af pigerne på åben gade, og uden at de selv havde bedt om det. Jeg fik at vide, at det var dem, som havde været kærestes med tyskerne. Det måtte man ikke.

En søndag lånte man banens lille fragtbil, en brun Ford tror jeg. Den havde tremme-

sider på ladet. Med den kørte man rundt, og hentede de piger, som havde været ”feltmadrasser”, som man sagde. Når man havde fuldt læs, for der var en del, kørte man op til det gamle bryggeri på Hovedgaden nr. 13, gennede pigerne op på loftet - og så stod man i lemme i gavlen; og så fik de maskinklipning over hele hovedbunden, alt imens mange af byens folk stod nedenfor og så på.

Jeg fik et lille glimt af det, da jeg var med min far i byen. Senere så jeg hjemme fra mit vindue, at pigerne kom marcherende op ad gaden lænket sammen og uden et hår på hovedet. Folk stod på fortovet og spyttede på dem.

Jeg forstod ikke noget og har nok syntes at det var mere festligt når Helf kom med sine soldater.

Jeg skal ikke tage stilling til fremgangsmåden overfor pigerne, men det var grove løjer og helt i strid med menneskeret-konventionerne.

En lille historie mere. Slagter Olsen havde en slagtersvend, som havde en gul Nimbus motorcykel. Den var jeg meget betaget af. Da min far havde istandsat en brugt bør-

necykel til mig, så skulle den naturligvis være gul – og det blev den. Pludselig en dag både ser og høre jeg den gule Nimbus komme op af gaden. Lige overfor, hvor jeg befandt mig, ud for Gunnar Svendsen går en dame stille og roligt. Slagersvenden stopper og løfter motorcyklen op på støttebenet. Løber over gaden, griber fat i armen på hende, mens han haler en saks op af sin hvide kittellomme. Damen står helt stille, medens han klipper alt hendes hår af – og der sidder jeg i første parket som tilskuer. Da han er færdig, går han stille og roligt over til sin motorcykel og kører væk, og tilsyneladende blev der ikke sagt et ord.

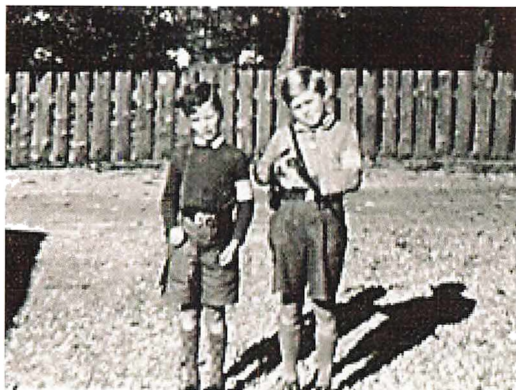
Hun tager et tørklæde op af lommen, binder det om sit hoved og går roligt videre. Et sådant sceneri slipper man ikke lige straks, så når jeg senere så vedkommende, oplevede jeg det hele igen i min erindring – selv mange år efter.

Jeg ville også være frihedskæmper

Nu blev frihedskæmperne og historierne om dem mere synlige efter 5. maj 1945, og derfor hørte vi børn jo også et og andet. Jeg tror, det fascinerede os, at der var nogen, der var så modige, at de turde trodse besættelsesmagten. Jeg havde en onkel, som havde Mårum Savværk (Chr. Larsen). Han og pastor Magelund fra Mårum var begge involveret i at opsamle nedkastet ammunition og våben i den nordlige del af Gribskov, hvorefter de fragtede det op i præstegården. Sådanne historier syntes vi var spændende.

Som tidligere nævnt havde jeg en legekammerat, der hed Ole Jensen. Han var søn af Marcus Jensen, der havde en købmandshandel, der hvor der nu er dyrehandel (Vesterbrogade nr. 25 - overfor Netto). Han var bror til Ib Marcus Jensen, (der senere havde købmandsforretning i huset og endnu senere marskandiserbutik).

Vi drenge mente, at frihedskampen skulle fortsætte, så vi lavede armbind og maskinpistoler. Sidstnævnte i træ, som vi malede

Bøge Nielsen tv. og Ole Jensen med trægevær og armbind efter befrielsen i 1945 i Missionshusets gård. (Privatfoto).

sorte. Vi patruljerede sommetider på Vesterbrogade og visiterede folk. Nogle grinte af os, og andre trak overbærende på skuldrene, men vi følte, at vi var med til at gøre Danmark frit. Sådan tror jeg, vi tænkte dengang.

Og vi mente, at vi måtte gøre en eller anden heltegerning for at komme i betragtning, når medaljerne skulle deles ud.

Far og mor havde dværghøns i missionshusets baggård, og så en dag, da mine forældre ikke lige var i nærheden, fik vi drenge en god ide – mente vi selv. Vi ville klippe hanen fordi den nok havde rendt med tyskere. Som sagt så gjort!

Vi fangede hanen, og klippede de lange grønblå halefjer af den. Så tegnede vi med kridt en cirkel på fortovet med et hagekors i midten, hvorefter vi lagde fjerene ind i cirklen. Derefter stillede vi os op og spyttede ned på fjerene og sagde: Nazisvin!

Vi havde jo set og hørt meget, så nu måtte vi have afløb for vores frustrationer.

Men der var en, der meget forundret kiggede på hanen næste morgen, da han lukkede hønsene ud - og det var min far!

Den historie vakte ikke morskab hos de voksne - før lang tid efter. For det varede jo en rum tid, inden hanen igen var en pryd for haven.

Og det er ganske vist!

Bøge Nielsen i gården til Luthersk Missionforenings bygning i august 2009. Som barn boede han bag de to vinduer til højre for den blå dør. Lige på den anden side af huset ligger Vesterbrogade, hvor drengen bevidnede den "uautoriserede" klipning. (Foto: Lars Thomsen).

Bøge Nielsen har i dag fået sin egen plads i baggården til Luthers Mission, men det har intet med krigen at gøre. Skiltet er sat op for sjov af pedellerne, fordi Bøge Nielsen klagede over, at de konstant parkerede en trailer netop på den senere "Bøge Nielsens Plads", når han skulle bruge pladsen i forbindelse med bygningen af en carport til Luthersk Missionsforening.

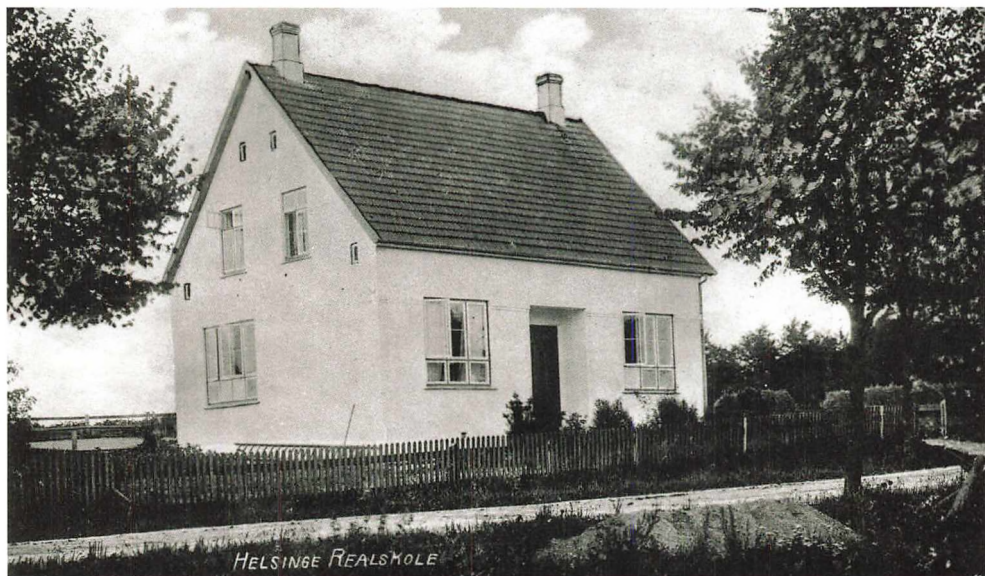
Bøge Nielsen blev uddannet smed hos firmaet Brødrene Petersens Maskinfabrik på Gilleleje havn. Senere fik han arbejde for Gilleleje Sten og Grus, hvor han var i 28 år - og hvor han i 2009 stadig fungerer som ferieafløser.

Bøge Nielsen begyndte i firmaet som smed, der skulle vedligeholde maskinerne. Siden blev han afdelingsleder og stod for Sten og Grus i Gilleleje og udleveringen af bygningsmaterialer..

Bøge Nielsen boede de første år af sit liv i pedelboligen i den vestre fløj af Luthers Missionshus. Siden flyttede familien til Mentz Alle.

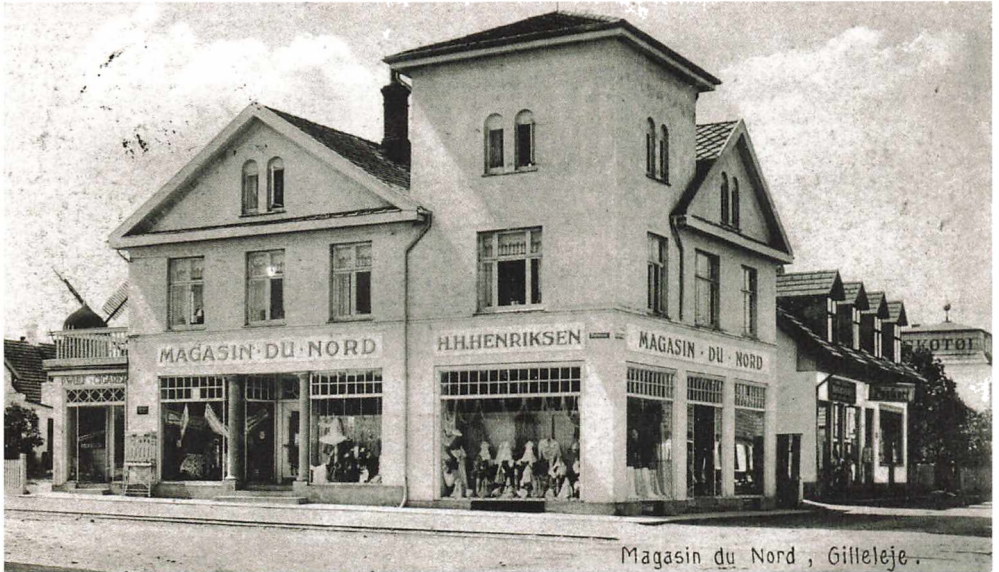
Bøge Nielsen har i mange år boet på Almevej.

Før og nu

*Herover
Helsing
Realskole,
Østergade 47,
Helsing,
som den i al
beskedenhed
tog sig ud
omkring 1910.
Til venstre
som huset ser
ud som privat-
bolig i juni
2009*

Nu og før

Magasin du Nord, Gilleleje.

Gilleleje-ejendommen Vesterbrogade 7 på hjørnet af Stationsvej til venstre og Vesterbrogade til højre. I stueplan havde Magasin du Nord en afdeling. Foto fra ca. 1920. Til højre som huset ser ud i juni 2009 med radioforhandlere til venstre og slagter til højre.

Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv - et dokumentationscenter

50.000 fotos, lydoptagelser, levende billeder, kort og dokumenter er i dag lagt ind i computerprogrammet "mars"

**Af arkivleder
Simon Steinfeldt Laursen**

**Fotos:
Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv**

Hvad er Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv? For at finde svaret på det spørgsmål, er der en række forudsætninger som skal besvares!

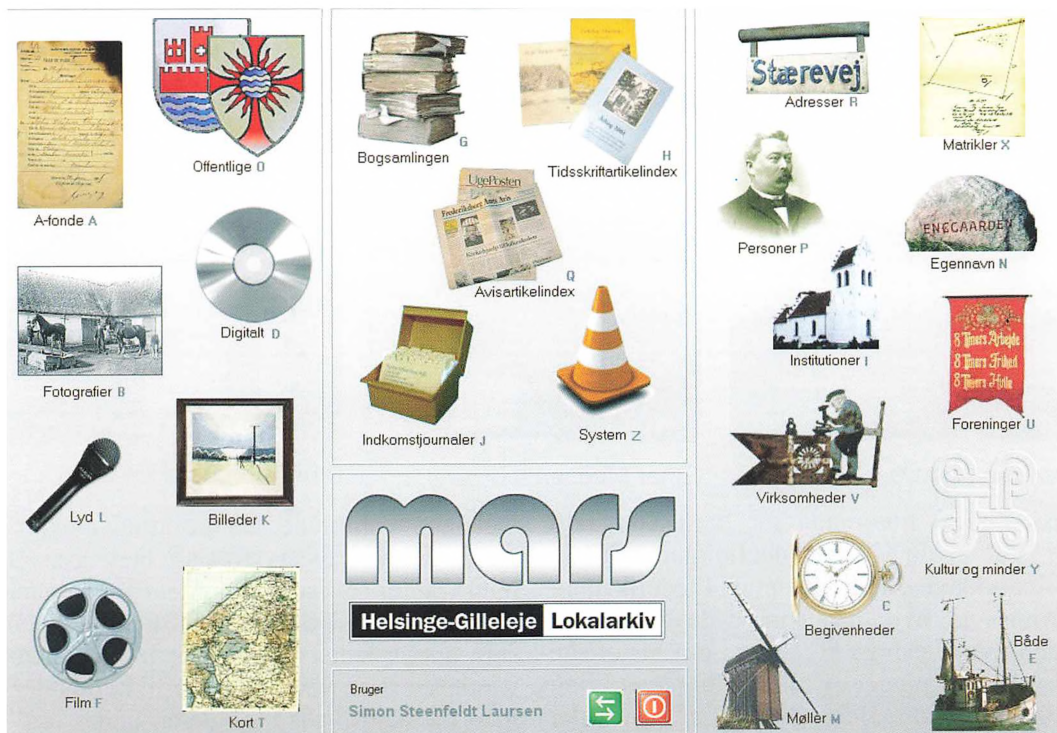
For det første: Hvad er historie? Historie er ikke det, som har været, men kun den viden, vi har om det, som har været. En glemt fortid er ingenting. Kun bevaret viden kan skabe historien.

Det lokalhistoriske arkiv er derfor gennem indsamling af lokal viden lokalsamfundets garanti for, at der overhovedet er en systematisk bredtfaavnende lokalhistorie, og at den bliver bevaret for eftertiden og brugt af alle interesserede. Denne viden og information har form af arkivalier.

For det andet: Hvad er en arkivalie? Det er bøger, dokumenter, protokoller, breve, billeder, kort, tegninger, malerier, plakater, film, video, lydbånd, elektroniske data med mere. Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv har arkivalier fra områdets private virksomheder, institutioner, foreninger og personer, samt menighedsråd og sognekommunerne

før 1970. Arkivet har derudover en del af Holbo Herreds kirkebøger og folketællinger i kopi, samt en lokal- og kulturhistorisk bog-, tidsskrifts- og avissamling. Det har yderligere adgang til lokale og landsdækkende databaser med sted- og personalhistoriske digitaliserede arkivalier og informationer. Disse mange arkivalier kræver et arkiv at behandle dem i.

Og for det tredje: Hvad er et arkiv? Det er et sted, hvor der indsamles, registreres, opbevares og formidles vidnesbyrd i form af arkivalier - i det konkrete tilfælde om områdets lokale historie. Arkivets rolle er at modtage lokale arkivalier og information, systematisere og bevare dem, samt gøre dem tilgængelige for besøgende. Arkivets gæster kan således benytte bøger, tidsskrifter, original- og kopiarkivalier på arkivets lille læsesal. Der er ligeledes mulighed for at benytte mikrofilm- og microfichelæser (til at kunne læse nedfotograferinger af arkivalier) samt publikumscomputer til studie af arkivets samlinger. Alle er velkomne. Lokalhistorikere, ejendomshistorikere, slægtsforskere, skoleelever og almindelige interesserede er eksempler på brugere af arkivet. Arkivet er med andre ord, det som mange vil kalde et dokumentationscenter.

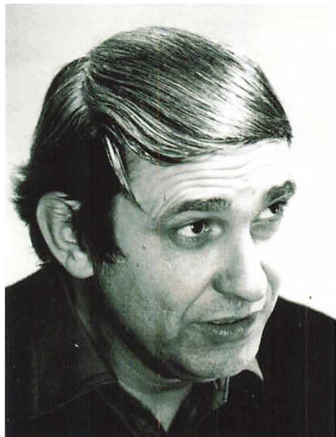
Forsiden på Helsinge-Gilleleje Lokalarkivs registreringsprogram "mars", hvorfra man nemt kan komme videre til de enkelte underpunkter.

Arkivets opståen i Helsinge

Oprindelsen til Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv skal søges i tiden omkring kommunalreformen i 1970. Her skete en omfattende ændring for de mange små lokalsamfund, hvor lokal identitet og dermed historie blev centrale begreber. I kølvandet på reformen opstod derfor på landsplan en sand flodbølge af lokalhistoriske arkiver, som skulle dokumentere lokalsamfundene, inden de blev opslugt af de nye større enheder. Lokalt tog det sin begyndelse i midten af 1960'erne. Et eksempel var, da en række lokale borgere i 1966 stiftede "Vejby-Tibirke Selskabet" for at bevare den gamle Vejby-Tibirke Sognekommunes historie, efter den var blevet indlemmet i den større Helsinge Primærkommune. Selskabet fik endog tilladelse til at benytte sognekommunens gamle våben som deres bomærke.

Et andet eksempel var den spæde begyn-

delse på det, der senere skulle føre til arkivet i Helsinge. Pensionistforeningen "Fredagsklubben" blev grundlagt i 1965 under ledelse af Verner Bak Madsen, som her samlede fotos og erindringer fra møderne. Det førte i 1969 til, at han sammen med Verner Andersen og Børge Dahl Nissen på et bestyrelsesmøde i Helsinge Borgerforening fremlagde et forslag om oprettelse af et billedarkiv. Foreningen søgte Helsinge-Valby Sognekommune om midler til indsamling og lokaler til både opbevaring og publikumsbetjening. Dette blev ikke bevilliget. De gjorde herefter op, at de behøvede ca. 5000 kr. til båndoptager, bånd, film, fotoapparat og lærred. Det blev i første omgang kun til en lånt båndoptager i "Helsinge Ungdomscenter". Borgerforeningens formand Tage Troelsen oplyste herefter i et nyhedsbrev til medlemmerne, at foreningen gerne modtog billeder, protokoller m.m. til opbevaring i historisk øjemed. Der skete herefter

Verner Bak Madsen.

Ejner Madsen.

Bent Storgaard.

ikke noget afgørende før Bent Storgaard i 1971 - uafhængigt af det tidligere initiativ - indrykkede en efterlysning i Frederiksborg Amtsavis, hvor han anmodede borgerne i den nye Helsinge kommune om historiske papirer, tegninger og billeder til registrering og arkivering. Behandlingen af materialet skulle ske i samarbejde med Mogens Tving Jensen.

Anstrengelserne bærer frugt - egne lokaler

Sidst i 1971 bar initiativerne endelig frugt, da der blev nedsat en arbejdsgruppe, som skulle stå for oprettelsen af "Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv" dækkende hele

Helsinge kommune. På kulturudvalgsformand Mary Larsens forslag blev arkivet med kommunal accept oprettet i 1972 under biblioteket med bibliotekar Stig Andersen som daglig leder med ansvar for alle henvendelser. I starten havde det ikke lokaler, men fik skabsplads i kælderen under Rådhuset til de indsamlede arkivalier.

I 1974 fik arkivet endeligt egne lokaler i den tidligere pedelbolig bag biblioteket på Frederiksborgvej. Det havde da åbent hver anden tirsdag, og dets støtteforening, "Helsinge Arkivforening", havde 50 medlemmer. Arbejdsgruppen bag arkivet var på dette tidspunkt Anders V. Friedrichsen, Bent Storgaard, Mogens Tving Jensen,

Anders Friedrichsen.

Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkivs første lokaler.

Willy Kristiansen, Christian Bek og Verner Bak Madsen. Formand for arkivudvalget var Anders V. Friedrichsen, mens Mogens Tving var indsamlingsleder. Arkivets første ”rigtige” leder var Ejner Larsen.

Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv fik det gamle Holbo Herreds segl som bomærke - et logo som ”Holbo Herred Kulturhistoriske Centre” senere overtog. Arkivet havde på denne tid stort anlagte indsamlingskammer, lokalhistorisk uge, ligesom det havde et tæt samarbejde med ”Helsing Ungdomscenter” og ikke mindst Tommy Seier Pedersen - bl.a. om optagelse af en smalfilm om Helsing. Det var også ham, der fandt afdøde dyrlæge Grams billedsamling under oprydning på den gamle Skærød Skole. Der var tale om et par hundrede glasplade-affotograferinger af gamle Helsing-billeder, som blev vist ved en række arrangementer.

Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv fik af Helsing kommune i 1978 bevilliget en stilling på 12 timer ugentligt, som blev besat med formanden for støtteforeningen Anders V. Friedrichsen, der hermed blev leder af arkivet. Stillingen blev senere fuldtids, og Lejf Degnbol blev ansat som arkivmedarbejder. Arkivet havde åbent tirsdag 16-20 og onsdag 16-18. Støtteforeningen havde over 200 medlemmer.

Arkiv/museumsarkiv i Gilleleje

I Gilleleje var oprettelsen af et arkiv ligeledes en proces over længere tid. Gilleleje Museum havde, siden H. C. Terslin oprettede det i 1929, samlet arkivalier i et vist omfang. I 1971 besluttede ”Museumsforeningen for Gilleleje og Omegn”, at de ville arbejde på oprettelsen af et lokalhistorisk arkiv. Det førte i 1973 til, at museumsforeningen anmodede Græsted-Gilleleje kommune om støtte. ”Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv” blev dog først oprettet i 1976, hvor Gilleleje Museum af kommunen fik hele 1867-skolen på Rostgårdsvej. Arki-

Th. Den første arkivleder i Gilleleje, Edith Bæk Carlsen.

vet fik da et lokale på museet i forbindelse med en omfattende ombygning. Edith Bæk Carlsen blev arkivets første leder.

Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv omfattede hele Græsted-Gilleleje kommune, men var mere et museumsarkiv end et traditionelt lokalhistorisk arkiv. Det betegnede sig selv som en afdeling af museet og havde ikke egen åbningstid. Det havde heller ikke indsamlingskammer og en bred personkreds som arkivet i Helsing.

Gilleleje arkivs lokaler på første sal i det gamle rådhus på Vesterbrogade i Gilleleje.

Judi Jørgensen i Gilleleje Lokalhistoriske Arkivs lokaler i museet i den ældste skole på Rostgårdsvej i Gilleleje.

Arkiv i Græsted og navnekonflikt

Kort efter oprettelsen af Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv opstod lignende tanker om et arkiv i Græsted. Svend E. Christensen oprettede i 1978, sammen med en gruppe borgere, Græsted Lokalhistoriske arkiv. Svend E. Christensen blev her formand for arkivudvalget, og Gunnar Petersen blev arkivleder. Arkivet fik til huse over biblioteket på Græsted Stationsvej og havde åbningstid efter aftale. Kontakten mellem arkiverne i Græsted og Gilleleje blev etableret ved, at Svend E. Christensen sad i Gilleleje Museumsforenings bestyrelse.

Oprettelsen af arkiverne i Gilleleje og Græsted førte til kritik af navnet Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv i Helsing kommune, da det kunne opfattes sådan, at det dækkede de to andre arkivers område. Resultatet blev i 1980, at arkivet skiftede det navn til "Helsing kommunes Lokalhisto-

riske Arkiv", og støtteforeningen fik navnet "Arkivforeningen for Helsing kommune".

Det nye arkiv fik tre heste fra et gammelt bronchesmykke fundet på Tvingsbakke ved Annisse som bomærke.

Nye lokaler og flytninger

I begyndelsen af 1983 fik arkivet nye større lokaler på den gamle nedlagte Helsing Centralsskole, der lå ud til Skolegade. Samme år blev det nye Gilleleje Rådhus - på den nedlagte Nellerupgårds jord - indviet. Da Gilleleje Museum havde pladsproblemer blev Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv i 1989 flyttet til lokaler på førstesalen i det gamle Gilleleje Rådhus på Vesterbrogade. Flytningen ændrede dog ikke på Gilleleje-arkivets status som en museumsafdeling, og det havde her i årene frem kun åbent en time ugentligt efter forudgående telefonisk henvendelse.

I foråret 1996 begyndte en ny periode for

Helsinge kommunes Lokalhistoriske Arkiv, da Simon Steinfeldt Laursen blev leder. Det betød bl.a. en ændring af arkivets navn til det kortere Helsinge Lokalhistoriske Arkiv. Året efter afløste Gilleleje Museums leder Søren Frandsen for en kort periode Edith Bæk Carlsen som leder af Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv. Det daglige arbejde blev dog udført af den deltidsansatte Judi Jørgensen, der havde arbejdet på arkivet siden dets oprettelse. Samtidig blev arkivet flyttet fra lokalerne i det gamle rådhus til nye meget små lokaler i det nye kulturhus Pyramiden, hvor arkiv, museum og bibliotek blev samlet.

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre

I 1999 blev "Gilleleje Museum", der blev drevet af Gilleleje og Omegns Museumsforening, og "Helsinge Arkiv og Museer", der blev drevet af Helsinge kommune, sammenlagt til Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre, i daglig tale HHKC. I den forbindelse overtog Simon Steinfeldt Laursen også ledelsen af Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv. Han blev derved leder for både arkiverne i Helsinge og Gilleleje. Arkiverne blev dog fortsat drevet som to selvstændige enheder med egne besøgssteder, åbningstider, samlinger og registreringer. Herudover blev der under arkiverne i Helsinge og Gilleleje i 2005 etableret et lille satellitarkiv i Tisvilde betjent af Anita Olsen. I Græsted - som ønskede at stå uden for den nye organisation - blev Gunnar Petersen i 2001 afløst af Rita Christensen som leder af arkivet.

Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv

I 2007 blev Helsinge og Gilleleje Lokalhistoriske Arkiver lagt sammen under navnet Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv - med hovedsæde i Skolegade i Helsinge. Arkivet fik et grafisk logo, der forenede to forskelligt farvede felter som symbol på

Den nuværende indgang til Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv i Gilleleje på nordsiden af Det gamle Alderdomshjem, som nu hedder Pyramiden, Vesterbrogade 56, Gilleleje.

sammenlægningen. Arkivet havde nu inklusiv arkivleder Simon Steinfeldt Laursen fire medarbejdere. Arkivassistent Michael Hannibal Ahlström var ansat i dels en af den tidligere Helsinge Kommune bevilget halvtidsstilling på Helsinge Lokalhistoriske Arkiv, dels den tidligere nævnte halvtidsstilling på Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv. Arkivmedarbejder Henrik Tofte Jørgensen og arkivsekretær Irene Jensen var siden ansat i fleksstillinger. Herudover var en lille snes løst ansatte og frivillige beskæftiget i varierende omfang på arkivet. Sammenlægningen styrkede arkivets mulighed for professionel behandling af hele dækningsområdet. Arkivet var gået fra enkeltpersoners individuelle pionerengagement til en professionelt arbejdende organisation.

Registreringer

Registreringsmæssigt havde Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv (i Helsinge kommune) anvendt Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkivers anvisninger, mens Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv brugte en meget enkel museums lignende sagsjournal, som blev fastholdt helt frem til 1998.

Helsingør-Gilleleje Lokalarbivs hovedarkiv i Skolegade i Helsingør foran Helsingør Kulturhus.

Helsingør-Gilleleje Lokalarbivs leder Simon Steinfeldt Laursen.

Arkivet i Helsingør udvidede gradvis registreringen og den tilhørende dokumentation, hvor det store problem dog var indførelse af særnumre, som skulle forene forskellige registreringssystemer. Op i 1990'erne eksperimenterede Helsingør kommunes Lokalhistoriske Arkiv med elektronisk registrering i registreringssystemet "Arkibas", uden dog at opgive papirregistreringen. Denne registrering kom aldrig til at fungere efter hensigten. Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv havde på sin side ikke en computer før 1998.

Ny leder og ny "registreringsteknik"

Da Simon Steinfeldt Laursen (artikelns forfatter - red.) overtog ledelsen af de to arkiver i henholdsvis 1996 og 1998, var en renovering af de to steders registrering - og overgang til elektronisk registrering - derfor den altoverskyggende opgave. Dette var en meget stor udfordring, og som et midlertidigt tiltag lavede han et lille registrerings-, dokumentations- og billedevisningsprogram, hvor de tidligere nævnte billeder fra dyrlæge Gram blev indscannet og dokumenteret.

Dette program fik navnet "mars", som er en forkortelse af "mit arkiv registrerings system". Programmet var som udgangs-

punkt ikke ment som en løsning på registreringsproblemerne, men da det hurtigt blev meget brugt og alt andet var problematisk, blev det langsomt udbygget og fik status som registreringsprogram for arkiverne. Med i overvejelserne til denne udvikling var, at programmet var skabt ud fra Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkivers registreringspraksis og krav til information: "Mars" har data i et autoriseret databaseformat og bruger i øvrigt autoriserede dataformater. Arkivets registrering er dermed forberedt på at kunne overflyttes til mulige fremtidige registreringsprogrammer. En anden vigtig overvejelse var forholdet, at "mars" blev udviklet privat uden for arbejdstid som et rent fritidsprojekt. Dette blev løst ved, at der blev indgået en aftale mellem Simon Steinfeldt Laursen og Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre om, at programmet var hans private ejendom, men organisationen havde fuld brugsret. Begge parter var dermed sikret mod både uretmæssig kommerciel udnyttelse og usikkerhed om rettigheder af samarbejdet.

For de teknisk interesserede

Helsingør-Gilleleje Lokalarbivs registrering er sat op i et netværk med 15 arbejdsstationer, hvoraf et par er placeret på filialen i Gilleleje. Teknisk er systemet en Microsoft

Exchange Server, databasen er en Microsoft SQL-server og registreringssystemet i Gilleleje betjenes over en terminalserver placeret ved siden af hovedserveren. Hjemmesiden www.holbo.dk er hostet ude i byen på en Unix-server, hvor der benyttes php, MySQL og for størstedelen dynamisk genererede sider. Den store mængde data søges sikret ved faste backup-rutiner. Hver nat udføres backup på DAT-bånd af registreringens tekstindhold og vigtige systeminformationer. Det nyeste bånd opbevares eksternt uden for arkivet. Hver weekend udføres backup af hele det samlede system på en 2 Terabyte eksternt Harddisk. Herudover udføres der en række backup-specielrutiner.

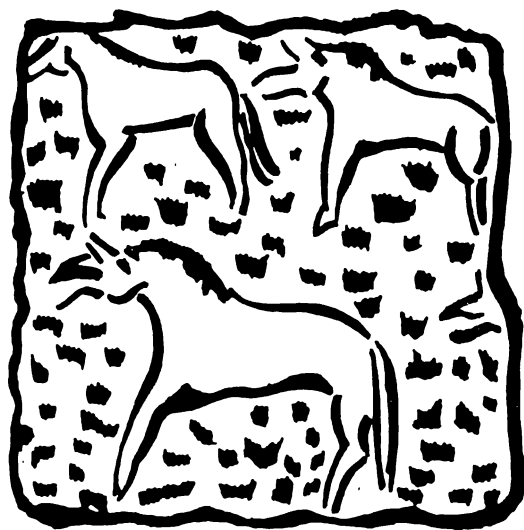
50.000 fotos og meget, meget mere

Registreringsstatus for Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv er, at der nu (sommeren 2009) er scannet omkring 50.000 billeder ind i programmet. Det enkelte billede eller emne er let søgbare og umiddelbart tilgængelige

i fuldskærmsformat på arkivets computere og i udskrivning. Med hensyn til levende billeder - både fra småfilm og VHS - er omkring 150 film med mere end 30 timers spilletid digitaliseret i optimal kvalitet, hvorefter en komprimeret digital kopi er lagt på vores server. De kan med et tastetryk vises direkte i et vindue i registreringsprogrammet. Digitaliseret lyd af lokal musik, interviews og reportager kan ligeledes høres direkte i programmet ved hjælp af tilsluttede høretelefoner. Der er derudover scannet og affotograferet et større antal malerier, tegninger, plakater, landkort, matrikelkort og tekniske tegninger. Alt dette er tilgængeligt direkte fra registreringsprogrammet på arkivets computere. Arkivets kortmateriale er under ny detaljeret indscanning, så man direkte i programmet kan zoome ind og se alle detaljer på dem. A-fondsmateriale (papirer, protokoller m.m.) kan i forbindelse med registrering på grund af sit enorme omfang selvfølgelig ikke digitaliseres i sin helhed. Arkivet har dog påbegyndt en del-

Bomærke for Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv.

Bomærke for Helsinge kommunes lokalhistoriske Arkiv.

vis digitalisering af udvalgte dele af materialet. Udvalgte digitaliserede dokumenter fra Internettet hentes ligeledes og gøres tilgængelige i programmet. Arkivet arbejder herudover på, at gøre eksempelvis statslige digitaliserede ejendomsoplysninger tilgængelige direkte i programmet. Endelig indeholder arkivets program en registrering af arkivets bogsamling og et stort lokalt artikelindex. Der er omfattende søgningsmuligheder til alt dette, samt en række emne-baser, hvor skal nævnes persondatabasen med op mod 20.000 individuelle navne med knap 50.000 henvisninger tilknyttet.

Lovgivning sætter grænser for adgang via internet

En stor del af arkivets arkivalier er således direkte tilgængelig elektronisk fra arkivets computere. Det indlysende spørgsmål er derfor, hvornår vil dette materiale være tilgængeligt på Internettet? Svaret er enkelt, da store dele af materialet er omfattet af både copyrightloven og registerloven, kan det kun ses på forskningsinstitutionen Helsing-Gilleleje Lokalarkiv.

Det forhindrer ikke arkivet i at have en vision om, at sideløbende skabe et virtuelt arkiv på Internettet. På arkivets hjemmeside www.holbo.dk omfatter en søgbar database:

Knap 100 artikler om lokale steder, der oprindeligt er bragt i den lokale ugeavis under navnet "Arkivarens hjørne".

En søgbar base over begravede i Holbo Herred 1814-1834 på knap 4000 personer.

En søgbar base over gårnavne på over 700 egennavne.

En søgbar base med lokale fiskebåde fra Fiskeriårbøgerne fra 1921 og frem til i dag med knap 3000 fiskebåde.

De to sidste har tillige en meget stor mængde tilhørende scannede fotos

Hertil skal nævnes, at arkivet har et informationsbrev med over 170 tilmeldte, og det er muligt at kontakte arkivet direkte

fra hjemmesiden. Endelig er en række ukendte billeder blevet identificeret gennem en dertil hørende funktion på hjemmesiden. Et virtuelt arkiv på Internettet er dog en meget ressourcekrævende vision, så selvom arkivets hjemmeside allerede indeholder en række store databaser, har udbygningen af det sideløbende virtuelle arkiv en pæn tids-horisont.

Fremtiden

Helsing-Gilleleje Lokalarkiv er midt i en gennemgribende reorganisering, som vil ruste arkivet til fremtiden. Arkivet har oparbejdet et professionelt niveau af systemer og ansatte, som kan sikre dets videre arbejde med lokalhistorien. Fremtiden afhænger dog også af lovgivning på lokalarkivområdet, status i forbindelse med udvikling af den ligeledes lovpligtige §7 kommunale arkivering og ikke mindst viljen til lokalt at prioritere arbejdet med bevaring af lokalhistorien.

Arkivet er åbent for disse udfordringer. Det er dog helt afgørende at fastslå, at et fagligt dækningsområde større end selve Gribskov kommune ikke vil være muligt inden for den praksis for lokalkontakt, som et lokalarkiv som Helsing-Gilleleje Lokalarkiv arbejder med. Arkivet registrerer eksempelvis kun billeder, der indeholder kendt information, der kan verificeres lokalt. Uden lokalkontakt og lokalkendskab vil arkivet let blive reduceret til et opbevaringsarkiv. Kvaliteten i dokumentationen vil med et omfattende regionalt arkiv derfor for en stor dels vedkommende gå tabt og med det områdets lokalhistorie. Det vil sige, at uanset fremtidig administrativ tilknytning og afgrænsning er den lokale faglige tilknytning essentiel for arkivets udvikling.

Uanset hvor godt arkivet gør sit arbejde, er det dog afhængig af, at befolkningen afleverer arkivalier og hjælper med information. Hermed en opfordring til støtte og bruge Helsing-Gilleleje Lokalarkiv og vores fælles lokalhistorie.

Herover:
Frivillige på
Helsinge-
Gilleleje
Lokalarkiv.
Aase Bom-
holdt og Tove
Jørgensen
mellem
arkivalier og
computer.

Th. et
skærbillede
med regi-
strering af
foto i "mars"
(se teksten).

Fotografiske billeder og postkort Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv LHA: 270-01

B 15110 [306/1983] [Jung]

Holbo Herreds Lokalhistoriske Arkiv skilt på Frederiksborgvej

Antal dubletter: [ ] Klausureret: [ ]

04-06-2003 ik [ ] Enne Person

Placering: [Diassamling] ✓ Adresser
 [Sort/Hvid/farve] ✓ Mødtidler
 [Farve] ✓ Personer
 Mål: [ ] ✓ Egernavne
 [ ] ✓ Viksomheder
 Rammenål: [ ] ✓ Institutioner
 [ ] ✓ Foreninger
 Negativ: [ ] ✓ Bogværheder
 [ ] Kultur/minder
 Dias: [D 1285] ✓ Møller
 [ ] Skibe/både

Datering: [ ] Stedkode: [ ] Topografisk: [ ] Alfabetisk: [ ]
 [Helsinge (Helsinge sogn)]

[Sag] [Herk] [Ny] [Ret] [Gen] [Herk]

Før og nu

*Kunstnerhjem i Tibirke
Bakker på
Bækkebrovej 22. Ejet af
kunstmaler Alfred Broge.
Fotografi fra lige omkring
1910.*

Det er formentlig kunstmaleren vi ser midt i fotografiet.

Til højre samme hus i juni 2009. Man fristes næsten til at sige: "Hist hvor vejen slår en bugt....."

Nu og før

*Tilsvildeleje
Strand 1917
med fisker-
båd trukket
på land og en
gammel tønne
i sandet.
Til højre
samme sted
juni 2009 - et
helt andet liv
og helt andre
både.*

Hvad arkivet gemte!

For Helsinge-Gilleleje Lokalkarkiv fik jeg til opgave at interessere mig for Mårum, da arkivet kun har sparsomt materiale fra dette område. Det lød jo spændende!

Første omgang var det min hensigt at undersøge, hvordan livet i landsbyen fungerer i dag, og hvad kommunalreformerne har betydet for landsbylivet. Ved Kommunalreformen i 1970 blev Mårum Sogn en del af Helsinge Kommune, og landsbyen Mårum kom til at ligge i kommunens udkant, men efter Kommunalreformen i 2007 ligger Mårum landsby midt i storkommunen Gribskov. Har disse ændringer betydet noget for beboerne i det daglige liv, hvordan har de oplevet ændringerne, og hvordan ser de på fremtiden?

Det var sådanne spørgsmål, der optog mig. Sideløbende med indsamling af interviews, hvor hver enkelt person fortalte sin livshistorie, pløjede jeg mig igennem diverse papirer på arkivet.

Pludselig sidder jeg med et lille skrift, der fortæller om livet i Mårum Skovridergård omkring 1860. Hvor dyrebart et lille klenodie! Man leder efter ét, men finder noget andet – noget ukendt, noget uventet! Pludselig er mange timers surt arbejde glemt, glæden vælder op i

én. Fascinationen ved et sådant fund kan ikke forklares, det skal opleves!

Fundet gav arbejdet en helt ny vinkel. Hvordan kunne arkivet delagtiggøre andre mennesker i denne smukke beretning om livet i Mårum Skovridergård? Mit valg blev at lade beretningen stå for sig selv, som den lå fra Marie Gaméls hånd - ikke at ødelægge det mindste ved beretningen. Derimod ville det være nyttigt med en uddybning, så læseren bedre vil kunne fornemme dagligdagen i skovriderhjemmet for 150 år siden og de sociale og kulturelle forskelle i samfundet dengang.

Fra dette arbejde var der ikke langt til at give pastor Andersens beretning om dagliglivet i Maarum Præstegaard omkring 1960 samme behandling. Her har det været muligt at supplere med oplysninger fra de indsamlede interviews.

Som ved et trylleslag kunne Helsinge-Gilleleje Lokalkarkiv levere to beretninger om livet i Mårum fortalt med 100 års forskel i tid. Herved opstår en kontrast mellem de to tidsrum, der gør det nemmere at se, hvordan dagliglivet i et lille lokalsamfund har ændret sig i takt med den generelle udvikling i samfundet. Det er mit håb, at læseren oplever et lille pust fra historiens vingesus.

God fornøjelse!

Gerda Moth
Greve
ethnolog.

Fra Maarum Skovridergaard

“Børn” betød altid samtlige Husets Beboere, Moder med

Med denne dejlige beretning giver Marie Gamél (1855-1943) et billede af sit barndomshjem i Maarum Skovridergård, hvor hendes far Nicolai Holten var skovrider fra 28. august 1865 til sin død 5. februar 1888. Beretningen er tidligere offentliggjort i Medlemsblad for Slægtssamfundet Holten, nr. 3, januar 1914.

Gerda Moth Greve

Af Marie Gamél, født Holten

Disse spredte Optegnelser af Minder fra det gamle Holtenske Skovriderhjem i Maarum vilde jeg gerne skrive op for denne Families Medlemmer, medens der endnu eksisterer dem, der selv har levet med derude, og inden den Tid, som her omtales, ligger i en alt for fjern Fortidstaage. –

Det paastaas ofte, at Familien Holten er en Race – maaske kunne dette navnlig siges om den ældre Generation. Mig har det ofte moret at finde Familietræk igen i, hvad der blev fortalt om Holtener, jeg ikke kendte eller aldrig havde set. Maaske det nu kunde mere ogsaa de af Holten-Samfundet, der ikke selv har kendt Skovridergaarden og dens Beboere, her i disse Blade at søge efter og mulig finde Familietypen og Lighed i Karakter og Tilbøjeligheder.

Fader havde overordentlig stor Sans for og Glæde af Naturen, og søgte ved alle mulige Lejligheder at meddele denne Glæde til

Forstråd Nicolai Holten (1815-88), skovrider i Maarum 1865-88, (Foto: Helsinge-Gilleleje Lokal-arkiv).

andre og vække Forstaaelsen af Naturens Skønhed hos sine Omgivelser. Naar han om Morgenens gik ud paa sin daglige lange Vandring, hændte det ofte, at han straks kom tilbage med et: Kom børn, saa skal I se! – ”Børn” betød altid samtlige Husets Beboere, Moder med. Saa var det enten, i de sene, stille Efteraarsdage, den lille By, Thinghusene, hvor alle Skorstenene sendte den lyse Røg lodret til vejrs eller lidt tidligere paa Aaret, naar der var straalende Solskin over Skovkantens brogede Løv – eller om Foraaret, naar Bøgen i Løbet af Natten efter mild Regn var blevet ganske lysegrøn, saa maatte vi alle sammen ud og se og glædes. –

Maarum oplevet i årene efter 1860:

Jeg husker engang, da en ung vidtberejst Videnskabsmand var i Besøg hjemme, og Fader en smuk Forraarsdag glad udrød: Sikken en dejlig blaa Himmel! – Da svarede ”Hr. Hans”: Ja, rigtig blaa Himmel har man nu kun i Troperne. – Hvorpaa Fader drejede sig om, gik ind og sagde til den, der stod i Døren: Det er dog en Agurk den H.H.! – Det kunde ogsaa ærgre Fader umaadeligt, om en forretningsivrig Københavner fandt paa at spørge, naar Fader vise sine store Bøge frem: Sig mig, hvor mange Favne Brænde kan der nu være i det Træ? – For Fader var sandelig Skoven ikke ”Kun Brænde”.

Hvad Skoven var for Fader, ja det kan ikke siges med faa Ord. – En af hans forrige Skovfogder fortalte mig efter hans Død, at engang havde de siddet sammen på en Stub og spist Frokost; da havde Fader sagt: Hvem der engang, naar man sad saadan kunde falde om og være død med det samme! – Den Lykke skulde nu ikke times ham. Men han havde den Lykke at have en Gerning, som han elskede og som nærrede hans Sind og foryngede det. – Af alle de mange Slags Arbejder i Skoven var Plantningen, og da navnlig af Bøgeplanter, det som laa Fader mest på Hjerte – ”alle mine grønne Børn”, som han kaldte dem. Naar Planterne om Foraaret var begyndt at springe ud, var Fader altid i Feber for, hvordan det vilde gaa med Vejret, og naar Termometret i de klare Aftener begyndte at synke, gik han stadigt til og fra Vinduet og sagde: Aa, mine Bøgeplanter! – Ja, det hændte ofte, at han stod op om Natten for at se, om det virkelig var gaaet ned under Nul.

Med sine Fordringer til Livets materielle Goder var Fader umaadelig nøjsom, men han krævede bestemt en vis stil over Maaltiderne, særligt da over Middagen, der altid havde noget vist festligt over sig, selv om Menuen f.Eks. var Kærnemælkssuppe og stegt Flæsk. – Vi var alle omklædte; Fader var lige kommet hjem fra Skoven, ofte

dyngvaad, havde gjort Toilette og børstet sit graa, buklede Haar frem ved Tindingen, og gik nu i Spidsen for de ventende ind i Spisestuen. Der var da altid et eller andet, han havde oplevet, og som han fortalte om, og vi hørte efter – ja tænk, dengang hørte man virkelig efter, naar de gamle fortalte – og man morede sig ved det!

Efter Middagen kom den yndigste Tid på Dagen. Kaffebordet var dækket i Dagligstuen med en af Bedstemoders fine Damaskes Duge, Maskinen stod dampende paa Bakken, den store Sølvsukkerskaal og den vældige Flødekande med Fløde saa tyk som Grød stod midt på Bordet. Moder lavede selv Kaffen, sad stille bag Maskinen og tænkte sit derved. Fader strakte sig på Chaiselonguen omringet af sine Gravhunde; vi unge sad rundt i Stuen og nød, bevidst eller ubevidst, den dybe Fred, der hvilede over den store gammeldags Stue. I den Time ”Kaffen” varede, maatte der ikke løbes ud og ind; i et Hus med mange unge kunde dette nok være lidt vanskeligt at gennemføre, men vi vidste, at Fader ikke taalte det, og alle, som kom paa Besøg rettede sig uvilkaarligt efter den, som efter de andre af Husets Skikke. –

Det var en Mængde Mennesker af alle mulige Arter, der i Aarens løb havde været Gæster i Skovridergaarden i Maarum. Ikke alene Slægtninge og Sønnernes Venner og Kammerater, men en broget Række af ganske uensartede Personer af alle mulige Livsstillinger. Ofte var Begrundelsen for Besøget kun den, at vedkommende trængte til et Landophold, og saa morede det Fader at se dem blive fedede. Moder havde altid Plads – paa saa primitiv Maade som vel muligt. Aldrig blev der gjort Ophævelser eller Anstalter; men mange er de, der, efter at Skovridergaardens Døre var lukkede for os og vore Gæster, har sagt til mig: Maarum – aa Maarum, det var et Paradis!

Men af alle de mange Besøg var der dog

Maarum oplevet i årene efter 1860:

et, som betød noget for sig selv – noget helt ekstra, og det var Onkel Carls. – ”Onkel Carl”, som alle, unge og gamle, baade i og udenfor Familien kaldte ham, var Professor Carl Valentin Holten, Faders yngste og højtelskede Broder, som var ugift og levede i København, men tilbragte alle sine Ferier i Skovridergaarden. –

Det Forhold, der var mellem de to Brødre, var saa rørende og smukt, saa trofast og udholdende, at det helt kan varme Hjertet, nu efter saa mange Aars Forløb at tænke tilbage paa det. Fader og Onkel Carl kunne sidde og tale og tale sammen, og var aldrig færdige; fortalte og morede sig sammen, alt hvad der angik den ene, berørte den anden lige saa stærkt. Eller de sad og læste hver sin Bog – mest udenlandsk Literatur; de havde lige let ved at forstaa fremmede Sprog. Karakteristisk er det for Faders Talent i saa Henseende, at han, da han engang havde et Aars ufrivilligt Otium, gav sig til at studere Sanskrit. Reuters henrivende Bøger læste han selvfølgelig på Plattysk, og forlangte, at vi andre ogsaa skulde forstaa dette morsomme Sprog; ”det var kun Dovenskab, naar man ikke kunde det”.

Skønt min Onkel var den yngste, blev han meget tidligere gammel end Fader, der overhovedet ikke, i de 73 Aar han levede, naaede at blive det, man kalder *gammel*. – De sidste Aar Onkel Carl levede, var han temmelig aflægs; men Fader saa det ikke, vilde ikke se det, og da han døde, var det som det halve af Faders Liv blev taget fra ham. – Men lige indtil disse sidste Aar, var Onkel Carls Besøg straalende, straalende ved hans Vid og Lune, hans Elskelighed og Mildhed, der rigtig udfoldede sig i Skovridergaardens Kreds, hvor alle saa op til ham. Jeg husker saa tydeligt den Spænding og Forventning, hvormed vi imødesaa hans Julegaver, der for os lidet forvænte Børn var noget ”noch nie da gewesenes”.

Ja, Julen derude – den var der en egen

Poesi over, som man gerne kunde kalde hjemmelavet; thi alt hvad der gjorde denne Tid saa festlig, var frembragt på Hjemmets Omraade, af Hjemmets Beboere og dem, der hørte til der; ikke mindst den dejlige Livsglæde – ”Fryd for ingenting -”.

Det var Julen, vi begyndte at glæde os til, naar Sommerferien var forbi og de sidste Gæster draget bort. Saa kom Julearbejderne i gang; der blev broderet og virket, tegnet Mønstre og lagt Raad op. Og dermed gik Tiden de triste Maaneder, hvor Naturen dør og Lyset svinder mer og mer. –

Fjorten Dage før Højtiden kom de store Forberedelser med Furagering. Svinene maatte lade deres Liv, vi parterede og saltede, lavede Pølser og morede os dejligt. – Senere skulde der bages en uendelig Masse forskellige Kager – alt hvad der kunne fyldes, blev fyldt til Randen – Kælder og Spisekammer bugnede, der var næsten ikke Plads til at røre sig, uagtet Spisekamret havde Dimensioner som mangan københavnsk Dagligstue. Mandler stødtes i en Morter af Malm, der klang som en Kirkeklokke og var saa stor og tung, at der maatte vor bredskuldrede, haandfaste Kokkepiges solide Arme til for at slæbe den. Vi æltede og rørte, saa Melet fløj omkring, og prøvede ”de brændte”. Tilsidst bagtes store Julekager i Snesevis, og Folkene fik hver en at bringe hjem til deres egne.

Og saa begyndte endelig Gæsterne at komme – aa, det var en Fryd! – Alle ud at tage imod - Fader med bart Hoved, han frøs aldrig – og Spørgen og Snakken og Kys og Klappen paa Ryggen og Vrøvl i en Uendelighed. - Har I faaet Juletræet? – Nej, det skal I hente. – Og saa Brødrene af sted, henrykte og ivrige. – Om det nu var smukkere, end forrige Aar? – Ubetinget, det var jo meget fyldigere og tættere. – Derpaa Julekassen frem med Pynten fra i fjor, som eftersaas og vendtes; der klippedes og klistredes, vi lavede Guirlander og min

Maarum oplevet i årene efter 1860:

Broder kom altid til at klippe sin midt over; men han skulde alligevel arbejde. -

Og Juleaften! – Huset fuldt i alle Rum – ofte de unge - ”Drengene” ovre hos Grete Markus’, Nabokonen. Moders fede Ænder, saa store som Gæs, laa i festlig Rad på Køkkenbordet – Træet rejst af en halv Snes Personer af begge Køn – Godterne frem – Hemmeligheder i Krogene – Sludren og Sladren. Fader, forventningsfuld uden rigtig at ville være ved det, sidder og spiller ”glade Jul” med én Finger. Moder staar i Køkkenet og bager Æbleskiver til Folkene – de skal have saa mange, at de kan have et stort Fad staaende i Borgestuen at spise af Julen igennem. Derude er Bordet dækket med hvid Dug; der er fyret godt i Bilæggerovnen ude fra Køkkenet, og Sylte, Smør, Ost og Sigtebrød er sat frem og bliver staaende til fri Afbenyttelse Nytaar over. Moders varme Æbleskiver dufter; vi faar en Tallerkenfuld fat, Sukkerbøtten med det brune Sukker frem – som de smagte saadan spist med Fingrene! – Hvorledes vi dog fik endt den Juletræspsynten, begriber jeg ikke; men færdig blev da Træet. Saa kom den festlige Middag, hvor Skaalen for de fraværende aldrig blev glemt; Kaffen, hvor Posten kom og vi læste Julehilsenerne. Og endelig Døren op og vi samledes alle om Træet. –

Lidt senere, naar Folkene havde spist, kom de alle sammen ind, renvaskede og temmelig flove; Karlen først paa Hosesokker – sidst Drengen. Alle gik rundt til samtlige tilstedeværende og sagde Tak for Mad med et slattent, fugtig varmt Haandtryk – en Gaasegang, hvorved det ofte kneb for Københavnerne at bevare Alvoren. Saa fik de deres Gaver og beundrede vore og Juletræet. – Jeg husker en Gang, jeg fik et Portræt af Emil Poulsen som Erik Glipping, at Kokkepigen udbrød: Ih Jahene vel! Hvad er dog det for et rædsomt Menneske! -

Det var alt sammen simple og hjemmela-

vede Juleglæder, men de var dog saa lysende, at selv ikke Foraarets og Sommerens Glæder kunde fordunkle dem.

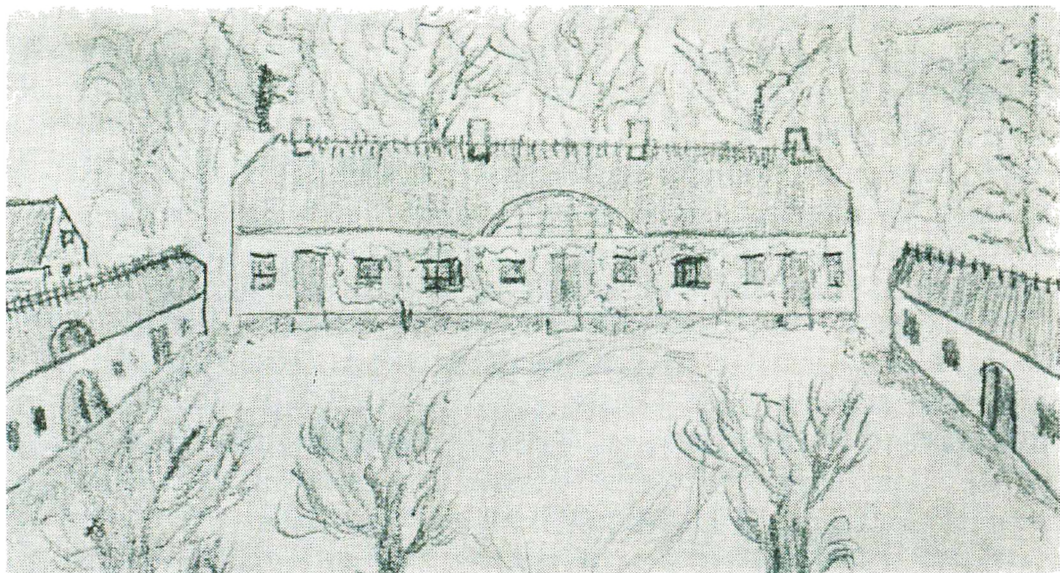
Fader var en ivrig Agrar og beundrede altid i høj Grad sine Karle og deres Arbejde, skønt de vistnok ofte snød ham skammelig; men dette foretrak Fader absolut at se bort fra. Et Aar var Ænderne gaet ind på Boghvedestykket og havde ædt Rub og Stub; da hed det for hver gang vi fik Andesteg: Mutter, Du har aldrig haft saa fortrinlige Ænder: - Men i Skoven blev der ikke rørt en Plante, eller traadt en Sti, uden at det blev opdaget og undersøgt paa det nøjeste, ofte til stor Ærgelse og vred Forundring for de gamle i Skoven, der var vant fra tidligere Tider til mange ulovlige Sportler. Men *der* kom der ingen Ænder i Boghveden!

Aarene og Tiderne vekslede og gik. – Børnebørnene kom i små Flokke og var til lige så stor Glæde, som de selv var glade derude i Maarum. Moder, hvis hele Liv og Tanker kun var Kærlighed, var vel nok en ideel Bedstemoder; Fader holdt mest af de smaa Piger, som han sad og tegnede nydelige smaa Billeder for. Dog Drengene morede ham ogsaa uhyre meget, naar det var rigtig *raske* drenge; en smuk Sommerdag har jeg set Fader, min Broder og dennes ældste Søn stille sig op på Rad paa Græsplænen og slaa Kolbøtter. Det er vistnok ikke mange, der har oplevet det sammen med deres Bedstefader.

Aarene og Tiderne vekslede. – Et halvt Aar efter Onkel Carls Død begyndte den mørke Skygge at dæmre frem, der skulde brede sig og slukke Lysene i Hjemmet derude. For sidste Gang gik jeg ud ad den lave Dør og har aldrig været paa de gamle Steder siden. – Menneskene tager nu omstunder helt anderledes paa Livet. - Om Fader kan jeg sige med Hamlet: He was a *man*, take him for all in all. I shall not look upon his like again. -

København, November 1913.

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

Den gamle skovridergård gengivet af anlægsgartner Alfred Andreasen (f.1883, d. i 1960-erne). Tegningen findes i hans bog: En skildring fra Mårum og Græsted sogne, 1964.

Mårum gamle skovridergård og livet som det var dengang

**Af etnolog, cand.mag.
Gerda Moth Greve**

I Marie Gaméls beretning om sit barndomshjem fornemmer man et romantisk skær, minder om fryd og gammen, hvor de mere alvorlige stunder er forbigået. Marie Gamél (1855-1943) var nummer fem i en søskendeflok på syv (fire piger, tre drenge) hos skovriderfamilien i Mårum, forstråd Nicolai Holten (1815-1888) og hustru Sophie Margrete Ulrich (1820-1903).

Nicolai Holten tiltrådte embedet som skovrider den 28. august 1865 og sad til sin død den 5. februar 1888.

Også dengang var en skovrider en forstuddannet leder af et skovdistrikt. Oprindeligt udførte skovrideren sit arbejde

i skoven til hest, deraf ordet skovrider. Skovdistriktet var opdelt i et antal skovparter, der hver havde en skovfoged som driftsleder. Desuden var der ansat et antal skovløbere, som udførte deres arbejde (løbende) til fods. Skovløberne var enten arbejdsformænd for de mere almindelige skovarbejdere eller også udførte de særlige opgaver. Hvert skovdistrikt rådede over en skovridergård og et antal huse til bolig for de nævnte stillinger.¹

Mårum gamle skovridergård

Den gamle skovridergård i Mårum, der er rammen om Marie Gaméls beretning, fornemmer vi kun indirekte. ”For sidste Gang gik jeg ud ad den lave Dør og har

¹ Dansk kulturhistorisk Opslagsværk, Encyklopædien

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

aldrig været på de gamle Steder siden. -", lyder det til slut. Men hvordan var stuehuset egentlig indrettet?

Det fortælles der faktisk også lidt om i beretningen. Vi bliver først ført ind til middag i spisestuen, hvor skovrideren går i spidsen for sin familie. Alle er klædt om til middag og møder i gemytlig stemning, men også med en vis stil. Derefter oplever vi "den yndigste Tid på Dagen" til kaffen med familien samlet i den store gammeldags dagligstue, hvor den dybe fred sænker sig. Til slut er vi med i juleforberedelserne med travlhed i køkkenet, mens kælder og spisekammer fyldes op. Vi er også med selve juleaften, hvor folkene i borgestuen (folkestuen) får nybagte æbleskiver, og hvor der fyres ekstra i bilæggerovnen. I anledning af julen er der efter skik og brug sat sylte, smør, ost og sigtebrød frem på bordets hvide højtidsdug. Til slut kommer gæsterne. Der er forventningsfuld stemning. Og endelig går døren op til juletræet formentlig i øverstestuen, husets allerstørste stue. Stuehuset må trods "den lave Dør" dog have haft en vis størrelse.

Hvordan skovridergården så ud udvendigt kan vi se på en tegning af anlægsgartner Alfred Andreasen (1883-1964?), der findes i hans bog: En skildring fra Mårum og Græsted sogne, 1964.

Andreasen voksede op i Mårum, hvor hans far hjalp til ved landbruget på skovridergården.² Stuehuset og de to udlænger er tegnet ens. Vi ved, udlængerne var bindingsværk med stråtag, så stuehuset har sikkert også været bindingsværk. Stuehuset har 3 døre og 8 vinduer, i alt 11 fag med stråtag, afvalmede gavle og 4 skorstene. Over hoveddøren midt på huset giver en halvrund hvælving stuehuset et værdigt udseende. Skovridergården var noget andet og mere end en almindelig bondegård i Mårum.

² Andreasen 1964:31

Til højre et kort over Byen Maarum på Cronborg amt opmålt i året 1787 af Arelander,

Skovridergården med en stor parklignende have ligger nord for den tegnede vej, der går til højre ud af billedet (nutidens Skovvej).

Helsingør-Gilleleje Lokalarkiv..

På næste opslag er kortet forsøgt sat i relation til Mårum 2009.

Når Marie Gaméls taler om "den lave Dør" er det nok snarere udtryk for, at barndomshjemmet var en gammel gård fra midten af 1700-tallet. Skovridergården var oprindeligt en fæstegård under den enevældige konge.³ På Arelanders udskiftningskort opmålt i året 1787 over "Byen Maarum på Cronborg amt" ligger skovridergården - en firlænget gård med en stor parklignende have - på "Skovridere's Lod", i alt 208.320 kvadrat alen - omregnet godt 8 hektar.

Gården havde været skovridergård i mere end hundrede år, da den blev solgt på auktion i 1898. Det skete, da den nye skovridergård Mårumlund stod færdig. Den gamle skovridergård blev købt af en "husaroberst" til sommerresidens. Han nedrev det gamle stuehus og opførte det nuværende i jugendstil. Men allerede i 1901 overtog staten gården igen til brug som præstegård for det nu selvstændige Mårum sogn.

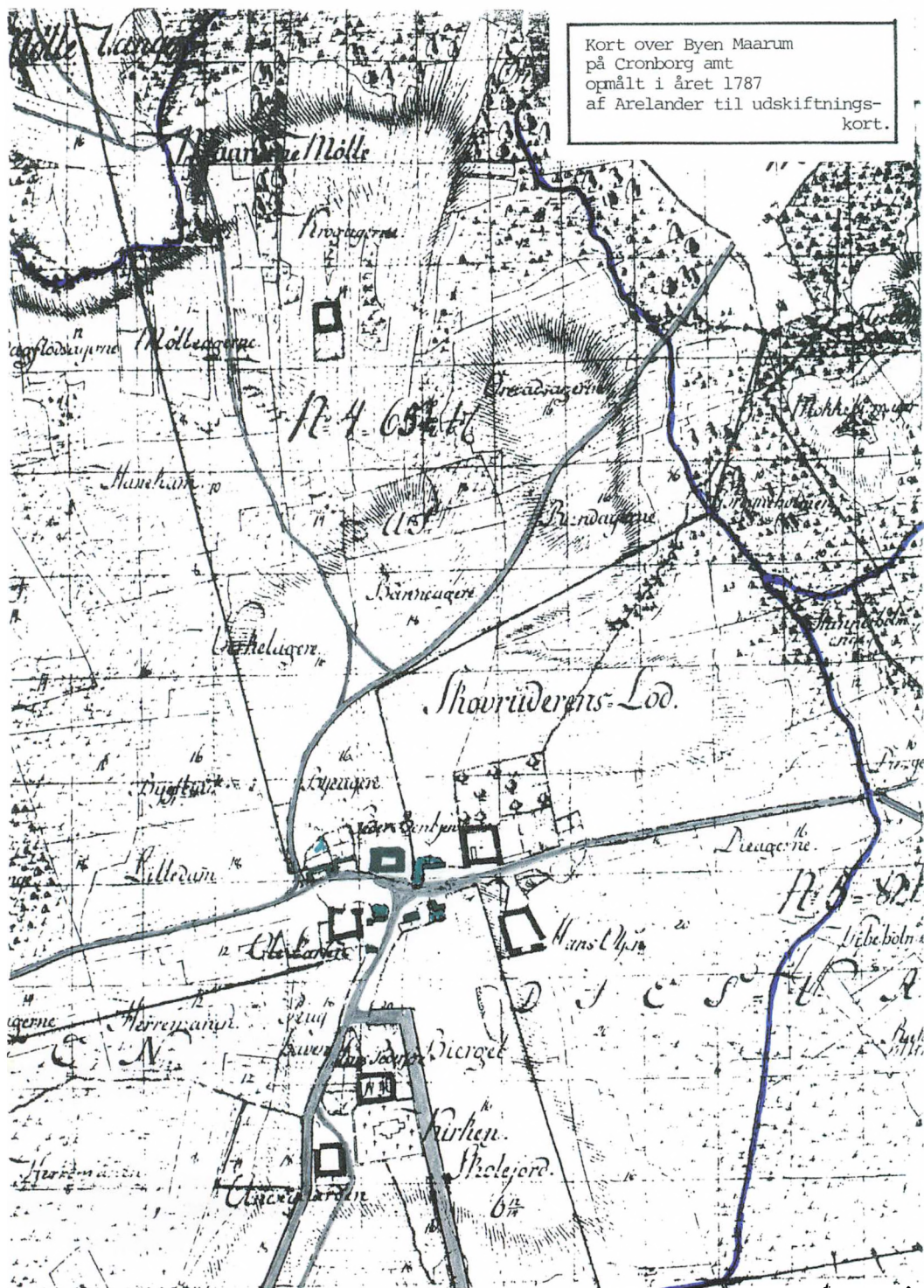
Historisk rids

Skovrider Holten levede i en tid med store omvæltninger, især for folk på landet. Dengang boede 80 % af befolkningen på landet, 10 % i købstæderne og 10 % i hovedstaden København.

³ Skovrider Hans Casper Petersen fik dog gården overdraget i 1785 i forbindelse afståelse af fæstet på nogle moselodder, men Rentekammeret købte gården tilbage igen af hans enke i 1803 til fortsat brug som bolig for skovrideren, jf. Fredningsstyrelsen

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

Landboreformernesidsti 1700-årene havde ændret levevilkårene på landet på mange måder. Landsbyer var blevet udskiftet, fæstegårde var overgået til selveje, og alle børn havde ved Almueskoleloven af 1814 fået ret til 7 års skolegang.

Danmark led imidlertid et sviende nederlag ved Englandskrigene 1801, 1807-14. Det resulterede i statsbankerot 1813 og tabet af Norge 1814.

Danmark var et lidet fattigt land, da Nicolai Holten blev født i 1815. Da Junigrundloven i 1849 afskaffede enevælden og indførte demokrati var han 34 år gammel og familiefar til 3 børn.

Grundloven blev efterfulgt af flere økonomiske og demokratiske liberaliseringer. Den væsentligste var Næringsfrihedsloven 1857 (i kraft 1862), der ophævede købstædernes monopol på handel og håndværk. Disse erhverv var i sin spæde start på vej ud i landsbyerne, da Holten i 1865 tiltrådte embedet i Mårum, 50 år gammel og familiefar til 7 børn.

Tiltrædelsen som skovrider skete året efter Den 2. Slesvigske Krig 1864, hvor Danmark mistede Slesvig, Holsten og Lauenborg. Danmark var nu en lille, bitte nationalstat. Nederlaget blev opfattet som en katastrofe i den danske befolkning. Det satte sig dybe spor i danskernes nationalbevidsthed og mottoet lød: Hvad udad tabes, skal indad vindes!

Snart kom også landbruget i krise. Det europæiske marked blev oversvømmet af billigt korn fra Amerika. I kornsalgssperioden 1830-70 havde gårdmændene ellers akkumuleret rigdom, og fået øget selvbevidsthed som selvejende gårdmænd, mens husmænd og landarbejdere ikke havde haft tilsvarende fremgang. Nu fandt disse gårdmænd og husmænd sammen i Andelsbevægelsen og omlagde det danske landbrug til mejeridrift på ganske få år. Samtidigt vandrede folk uden udsigt til at

klare dagen og vejen fra land til by eller udvandrede til Amerika. I dette røre fandt mange trøst i Grundtvigianismen eller Indre Mission. Danmark var økonomisk, socialt og kulturelt i opbrud dengang forstråd Holten sad som skovrider i Mårum.⁴

Skovrider Holten – en urban embedsmand på landet

Skovriderfamilien Holten var ikke en almindelig gårdsmandsfamilie på landet. Befolkningen på landet og i byen har haft hver deres kulturelle træk. Befolkningen på landet havde rural (engelsk: landlig) kultur, mens den faste befolkning i byen havde urban (engelsk: bymæssig) kultur. Skovriderfamilien var fra byen København. Skovrideren var således en urban ekspert på landet - nøjagtig som præsten, dommeren og andre borgere med landlige geschæfter, der etablerede et borgerligt hjem på landet. De generelle forskelle var i slutningen af 1800-årene større end i dag, og de var både af juridisk, økonomisk, social og kulturel art.

Skovriderembedet

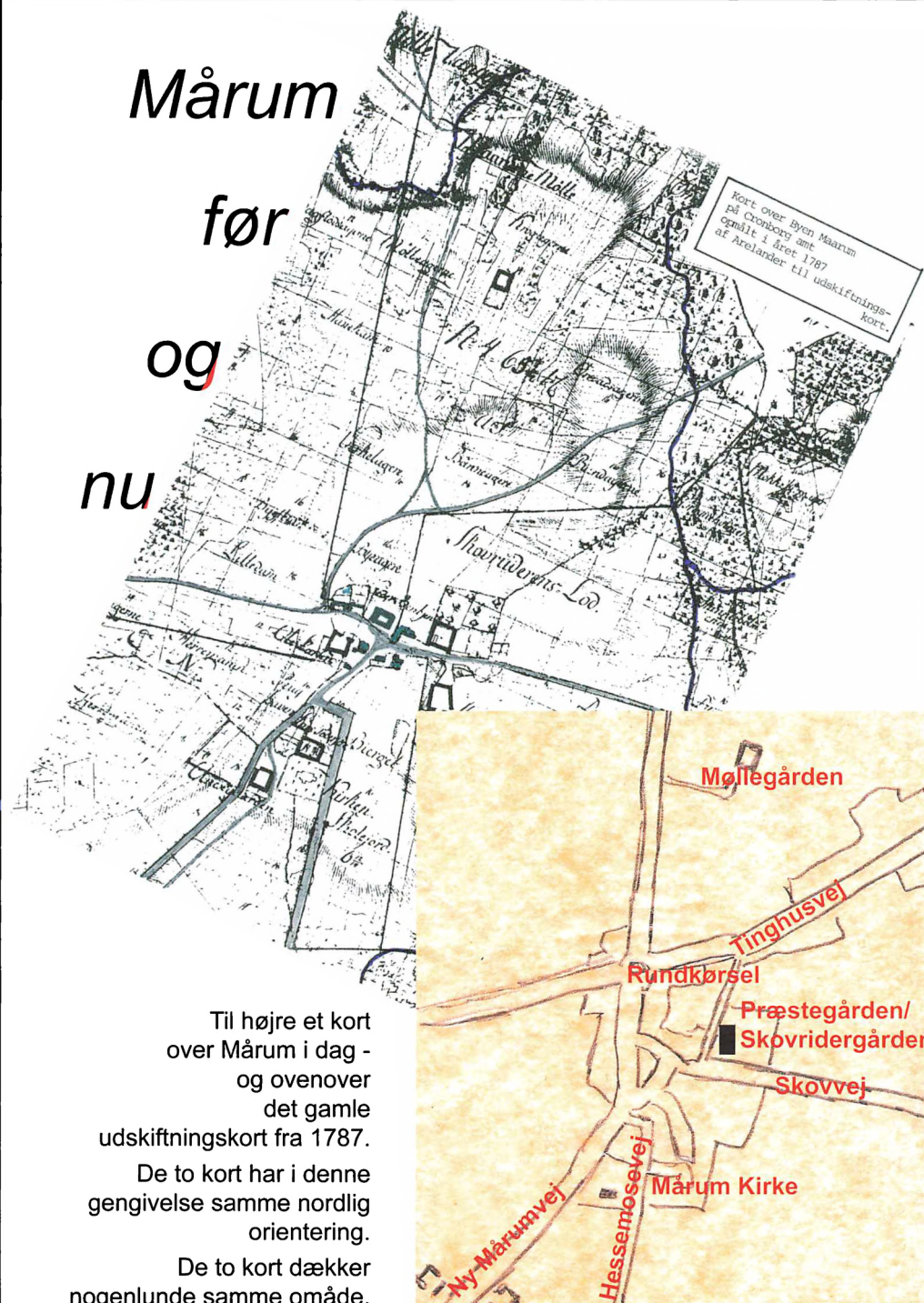
Juridisk og økonomisk var skovrideren en kongelig udnævnt embedsmand med embedsbolig på skovridergården. Han nød en passende løn fra staten i en livsstilling, dvs. til sin død. Til gengæld havde han en række arbejdspligter hele døgnet, hele året og hele livet. Han forventedes at udfylde sin gerning loyalt, samvittighedsfuldt og ærekært med en til stillingen passende adfærd. Desuden måtte han være i besiddelse embedsmandens dyder: Trofasthed, ubestikkelighed, oprigtighed, lydighed, uegenlyttighed og upartiskhed. Endelig havde han livslang tavshedspligt.

”Fader havde en overordentlig stor Sans

⁴ Greve 2005:30-33

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

Mårum
før
og
nu

Uddybning af Marie Gamél's beretning:

for og Glæde for Naturen ... han havde den Lykke at have en Gerning, som han elskede og som nærede hans Sind og foryngede det", skriver Marie Gamél. Det er selve gerningen i skoven, der var det væsentlige for skovrideren. Som embedsmand følte han sig kaldet til denne gerning og satte en ære i at udfylde den til fulde. Gerningen var både omdrejningspunktet i hans og familiens liv og selve meningen med livet.

Slægten Holten – en særlig "race"

Socialt udtrykker Marie Gamél slægtens særlige selvforståelse i sætningen: "Det paastaas ofte, at Familien Holten er en Race – maaske kunne det navnlig siges om den ældre Generation."

Vi vil se nærmere på denne 'race' ved at koncentrere os om sværdsiden i slægten Holten:

Forstråd Nicolai Holten var søn af vare- og vekselmægler Mathias von Holten (1783-1867) i København.

Hans bedstefar var kammerråd, apoteker, toldkontrollør i Helsingør, Johannes (Hans) von Holten (1741-1815). Sundtolden i Helsingør var uhyre betydningsfuld for Danmark (afskaffet i 1857).

Hans oldefar var hofsnedker Johann von Holten (1689-1760), der kom fra Holsten.⁵

Faderen Mathias von Holten var den yngste søn i en i børneflokk på fire drenge og to piger.

Den ældste farbror, Johan (Hans) Severin von Holten (1770-1805), var bibliotekar for arveprins Frederik (VI) og lærer i naturvidenskab for den senere kong Christian VIII.

Den næstældste farbroder, Nicolai Abraham von Holten (1775-1850), var

direktør for Øresund Toldkammer, finansmand og godsejer til Krabbesholm ved Skibby, og han var den mest berømte af brødrene.

Den yngste farbror, Peter J.D. von Holten (1779-1843) var inspektør ved Holden Jernværk.

Forstråd Nicolai Holten (1815-88), skovrider i Mårum 1865-88, var opkaldt efter sin farbroder Nicolai Abraham von Holten. Nicolai kommer fra det græske ord Nikolaos (nike: sejrens gudinde, laos: folk).⁶ Sejrens gudinde må have tilsmilet Nicolai Abraham von Holten, og denne gestus overførtes symbolsk til nevøen ved opkaldelsen til samme navn.

Nicolai Abraham von Holten var en af guldalderens rigeste mænd. Om sommeren boede familien på Lindegården (nedrevet) ved Krabbesholm og om vinteren på Charlottenborg, Kongens Nytorv i København. Han var en rundhåndet mæcen, der åbnede sit hjem for mange kunstnere. Chr. Købke malte barnebarnet Ida Holten Thiele (1829-63) i 1832. H.C. Andersen skrev eventyret "Den lille Idas blomster" i 1835, da hendes moder døde. Den lille Ida voksede op hos bedsteforældrene og havde sin gang blandt blomsterne i Botanisk Have, der dengang lå bag ved Charlottenborg.⁷

Forstråd Nicolai Holten var nummer to i en børneflokk på fire brødre.

Den ældste broder, Hans Christopher Holten (1813-85) har ikke kunnet spores. Den yngre broder, Peter Holten (1816-97) var kammerherre og amtmand først på Færøerne, senere på Bornholm.

Den yngste broder, Carl Valentin Holten (1818-86) var professor i fysik og direktør for Polyteknisk Lærestanstalt.⁸ Sidstnævnte

⁶ Nudansk ordbog

⁷ www.lokalarkiver.dk/bramsnaes. Den lille Idas blomsterhave kan ses på Bramslev Museum (Sæby gamle skole)

⁸ www.vonholten.dk og Salomonsens konversationsleksikon

⁵ Salomonsens Leksikon under Holten

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

var den rare "Onkel Carl", der kom så ofte på skovridergården i Mårum.

Slægten Holten hørte til kredsen omkring de enevældige konger, Fr. VI og Chr. VIII. Den var dermed knyttet til det københavnske borgerskab af højeste grad. Slægten illustrerer ganske godt det nye borgerskab indenfor købmands- og finansverdenen. Det plejede gode kontakter til den enevældige konge, der kunne give privilegier og embeder til driftige folk, men også fratage dem disse goder igen. Borgerskabets værdier var baseret på det unikke individs særlige evner, tilegnelse af akademiske grader ved uddannelse og økonomiske kapitaler ved entreprenørskab. Dette stod i skærende kontrast til adelens gamle værdier, der byggede på jordegods, slægt og arv.

Det er bemærkelsesværdigt, at Nicolai Holtens generation ikke bærer det lille tyske 'von'. Dette kan være et resultat af den offentlige diskussion om de mange tyske embedsmænd i København. Diskussionen førte til lov om dansk indfødsret i 1776, der krævede danskhed af fødsel for ansættelse i staten. Diskussionen kulminerede i Tyskerfejden 1789-90, og modviljen mod tyskere fortsatte både før og efter 1864.

Skovriderfamilien - en dannet familie

Kulturelt kom det københavnske borgerskabs idealer og værdier til udtryk i hverdagen på skovridergården i Mårum. Man klædte sig om til middag og holdt en vis stil. "Kaffebordet var dækket i Dagligstuen med en af Bedstemoders fine Damaskes Duge ... Moder lavede selv Kaffen, sad stille bag Maskinen og tænkte sit derved. Fader strakte sig på chaiselongen omringet af sine gravhunde".

Frem toner billedet af en borgerlig klunkestue, hvori chaiselonguen (fransk: lang stol) var et skattet møbel. Her fra

stuens fornemmeste møbel værnede familiefaderen – pater familias – om sin familie og husstand, kort sagt: sit hus. Klunkestuen understreger hjemmets sociale og kulturelle betydning for familien. Det var 'den lune rede' præget af følelse og symbolik. "Kaffen" var følelsesmæssigt og symbolsk dagens hellige højdepunkt, kun overgået af juleaften.

Netop på årets allerhelligste aften fornemmer man de sociale og kulturelle forskelle mellem det borgerlige skovriderhjem og de bondske tjenestefolk.

De kom ind gående i "Gaasegang". "Karlen først på Hosesokker – sidst Drengen", og de gav "et slattent, fugtig varmt Haandtryk". For en gang skyld var de i anledning af julen "renvaskede og temmelig flove" eller vel snarere forlegne ved at komme ind til herskabet og alle de fine gæster. Opfattelsen af rent og urent udgjorde et prekært kulturelt skel mellem byens borgerskab og bønderne; de urbane, dannede borgere i modsætning til de rurale, udannede bønder, der gik i hierarkisk gåsegang som dumme gæs. Skovrideren gjorde toilette dagligt til middag af rationelle, hygiejniske grunde for at være velsoigneret. Hos bønderne nøjedes man med at vaske det synlige – ansigt og hænder - til daglig, men man gjorde sig ekstra umage til søn- og helligedage, så man symbolsk kunne stå ren for Gud.

"Saa fik de deres Gaver", fortsætter Marie Gamél. Der har formentlig været forskel på de julegaver, familien gav hinanden indbyrdes, og de julegaver, tjenestefolkene fik. Julegaver var nemlig betegnelsen for de gaver, husbonden gav sit tyende. De var en slags gratiale, altså en aftalt del af den løn, man havde krav på. Det var gaver, der bestod af naturalier så som store julebrød, juleøl, juleskinke, juleflæsk eller endog julepenge, alt efter aftalens indhold og gårdens formåen.⁹

⁹ Pio 1977:40

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

”Historier fra Skovridergården”

I litteraturen kan man stifte nærmere bekendtskab med skovriderfamilien, læse om naturoplevelser og jagtens glæder i bogen ”Historier fra Skovridergaarden” af Sophus Bauditz.¹⁰ Bogen er udgivet i 1889, året efter skovriderens død. Den er selvfølgelig digterkunst; fiktion i genren poetiske realisme. Bauditz giver en levende skildring af beboerne. ”Forstråden” går altid i uniform og beskrives som ”prægtig, hjertensgod og hyggelig” og fuld af spøjse indfald; barn og voksen på samme tid. Hustruen beskrives som en borgerlig frue, mor og værtinde, der er iført sort fløjls hue og et snehvidt forklæde over den sorte kjole – ”nærmest en værdig Borgmesterfrue”. Igen en påmindelse om den urbane, borgerlige kultur i hjemmet, kun købstæder havde borgmestre og kun de allerfineste borgere kunne blive borgmestre.

Mårumvandet skal lige nævnes, inden vi forlader Sophus Bauditz’ historier fra skovridergården. Hidtil har det været god latin, at Mårumvandet blev opdaget i 1924.¹¹ Men ifølge Bauditz kendte forstråden vandets kvaliteter. Når han kom hjem til middag, gik han altid ud til brønden og hejste en spand vand op. Han ”drak med Nydelse, som var det den kosteligste Vin, et Glas af det altid iskolde, krystalklare Vand. Han blev aldrig træt af at rose det mageløse Vand, som han tilskrev alle mulige og umulige Virkninger, og han var ikke langt fra at omgive Brønden med en vis romantisk Nimbus”(Nimbus: Den sky, der omhyllede guderne, når de for ned på jorden). Lokalt har man åbenbart kendt til vandets helbredende virkninger meget længe.

¹⁰ Sophus Bauditz var søn af en fattig dansk militærmænd af tysk adel. Han blev cand.jur. 1875, så skolemand og døde 1915. Med sin poetiske realisme skildrer Bauditz dagliglivet uden at dømme eller tage stilling.

¹¹ Folk og Minder fra Nordsjælland 1994

Skovrideren og de lokale

”Fader var en ivrig Agrar og beundrede altid i høj Grad sine Karle og deres Arbejde, skønt de vistnok ofte snød ham skammelig; men dette foretrak Fader absolut at se bort fra”, skriver Marie Gamél. Forklaringen herpå kan være, at karlene hørte med til husholdet og derfor var under husherrens - pater familias – almindelige beskyttelse.

Alfred Andreasen

Fra anlægsgartner Alfred Andreasens bog: En skildring fra Mårum og Græsted sogne, 1964, kan vi få et fingerpeg om, hvordan de almindelige landarbejdere i Mårum så på skovrideren. Andreasen skriver: ”Og så var der den gamle fortstråd Holten, jeg var meget lille, da han boede i skovridergården, men fader, som sommetider hjalp til med landbruget, da der var en del jord, som hørte til dengang, har fortalt mange anekdoter om forstråden som var en original”. Andreasen har tre anekdoter med i bogen, hvoraf kun essensen gengives.

Den første handler om skovriderens forhold til de almindelige skovarbejdere. Skovrideren havde ”en om man kan kalde det sygelig tendens til at skræmme folk. Det morede ham at buldre op og smække skovarbejderne over enden med kæppen, for bagefter at more sig over dem, de tog det for gode varer, de vidste der ikke var nogen ond tanke bag hans mærkelige indfald”.

Den andet handler om skovriderens forhold til skovløberne. ”Han sad på sit kontor, da der blev banket på døren, og ind kom skovløber Anders Madsen og en kollega. Holten buldrede: ”Hvad vil han?”. Anders Madsen klagede over de dårlige lergulve i stuerne og talte for at få fjælleulve (bræddegulv)”. Holten afviste, fordi sådanne gulve ville blive ødelagt af deres sømbeslåede træsko. Skovløberne bedyrede, de ville gå på strømpesokker, og foreslog ”Peter Snedker nede fra Overdrevet

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

”til at lave arbejdet, og ”hvis ikke han lavede det ordentligt kunne hr. forstråden give ham nogle rap med kæppen over endeskiven.” Da lo Holten og klappede i hænderne ved denne for ham festlige tanke. ”Han skal få fjællegulv og din kollega med, men husk at sende mig bud, hvis ikke Peter laver det ordentligt”.”

Den tredje handler om skovrideren forhold til de lokale beboere, der (ulovligt!) selv tog for sig af skovens produkter. ”En af vore nabokoner her i Græsted ... (tog) sin 12-årig datter med i skoven for at pille hindbær. Så kom forstråden og traf pigen og buldrede op, hvem der har givet hende lov til at pille hindbær ... (moderen) bad om undskyldning, men så fik forstråden det gode ansigt på: ” - Nu skal jeg sige min gode kone noget, gå hellere over i skovriderkrogen, der er mange flere. Og så gik han, glad over at han havde skræmt dem”.¹²

Malurt i bægeret

Andreasen – eller vel snarere hans far - kalder skovrideren for ”en original ... (med) en sygelig tendens til at skræmme folk”. Dette skudsmål fylder en smule malurt i bægeret, hvorfor?

Andreasen beskriver ellers folk positivt. Fra skoletiden nævner han lærer Johansen, som var ”en dygtig og god lærer – særlig religionslærer”, og den gamle, rare pastor Assens: ”Ham holdt vi meget af”.¹³ Derefter fortsætter han med den ”gamle hjulmand Andreas Andreasen, ... (der tog) sin store bibel og læste et lille stykke og bad fadervor”. Og han nævner andre, der ”var de fattige på jordisk gods, var de rige i Gud”. Derimod gik det ikke-troende dårligt. Det kunne være den, der drak ”brændevin”, eller den, der var ”en fjende af de troende folk”.¹⁴ Mårum Sogn var dybt præget af Indre Mission. Den første vækkelsesbølge gik hen

¹² Andreasen 1964:34-36

¹³ Andreasen 1964:19-20

¹⁴ Andreasen 32, 33, 39

over egnen i årene 1863-67, netop dengang skovrider Holten kom til Mårum. Missionen blev vedligeholdt af pastor Assens og hans kapellan (hjælpepræst) Johan Ph. Jeansson. Desuden kom Indre Missions stifter Vilhelm Beck hver sommer og talte til store skarer af folk.¹⁵ Indre Mission lægger vægt på personlig omvendelse, syndsbeholdelse og frelse på dommens dag gennem et fromt og troende liv. Indre Mission anses for at være en mørk kristendom i modsætning til Grundtvigianismens lyse og glade budskab: ”Menneske først, kristen så”.

Der var således ikke blot tale om juridiske, økonomiske, sociale og kulturelle forskelle mellem skovrideren og beboerne i Mårum. Der var også det meget skarpe skel mellem ’de hellige’ og ’de vantro’. Skovrideren må med sit vellevned, sin gemytlighed og ikke mindst sit naturvidenskabelige verdensbillede høre til de vantro. Det kan være en af årsagerne til, Andreasen giver os et billede af skovrideren som en buldrebase og kalder ham for ”en original”. Men både skovarbejdere og skovløbere synes at have vidst, hvordan de skulle tackle ham.

Ulovlige sportler

Også Marie Gamél er inde på skovrideren forhold til de lokale beboere, der ”ofte til stor Ærgrelse og vred Forundring for de gamle i Skoven, der var vant fra tidligere Tider til mange ulovlige Sportler.” Sportler er de gebyrer, embedsmænd måtte opkræve til sig selv for særlige ydelser.¹⁶ Ulovlige sportler må betyde, at beboere tog for sig af skovens produkter udenom skovrideren.

Dengang var al færdsel og ophold skovene forbudt, jf. Forordningen af 18. april 1781. Forbudet blev først ophævet ved Lov af 8. maj 1917 om Naturfredning, da statslige og kommunale skove blev offentlige. Imidlertid havde det altid været svært at håndhæve

¹⁵ Christensen: Kronik 20. april 1946

¹⁶ Nudansk Ordbog + Encyklopædien

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

forbuddet. De lokale blev ved med at bruge skoven til deres daglige fornødenheder – uanset forbud. Andreasens synes da også at mene, at nabokonen var i sin gode ret til at plukke hindbær, selv om det var ulovligt.

Skovdriften i de kongelige skove

Skoven er skovridereembedets omdrejningspunkt. En skovrider forvalter driften, vedligeholdelsen og formeringen af skoven. Skovrider Nicolai Holten delte interesse med sin farbroder, Nicolai Abraham von Holten, der på Lindegården anlagde en stor planteskole, som leverede træer til hans nyplantninger på Krabbesholm. I det hele taget var de private godser op igennem 1800-årene blevet mere veldrevne og gav større udbytte end de kongelige skove.

Ved Junigrundloven af 1849 overgik de kongelige skove til staten, iht. Kgl. Kundgørelse af 30. maj 1848. Man genoptog herefter igen de langenske principper om skovdrift og begyndte at nyplante og udarbejde langsigtede driftsplaner – om ikke evigtvarende – så dog 10-årige og senere 15-årige driftsplaner for statskovene.¹⁷ Det er derfor forstråd Nicolai Holten som skovrider i perioden 1865-88 iværksætter nyplantninger af bøge. Den tyske forstmand Johann Georg von Langen var kommet til ære og værdighed igen.

Den Gram-Langenske forstforordning 1764

Johann Georg von Langen (1699-1776) kom til Danmark den 13. oktober 1763 tilkaldt af overjægermester C.C. Gram (1703-80). Sammen indførte de ”en ny og evigtvarende forstordning” for de kongelige skove, Den Gram-Langenske Forstordning af 23. juni 1764.

Den var et vendepunkt i dansk skovbrug!

Med denne driftsform gik man fra den tilfældige plughugst til en ordnet, langsigtet skovdrift. Produktionen af ved (træ) skulle kombineres med avl af biprodukter som græs, grønsager, vildt, frugter og honning, idet skovbrug og landbrug indgik i samdrift i fællesskabstiden. I skovdriften skulle der være balance mellem efterspørgsel, hugst og reproduktion. Skovene blev inddelt i årshugster med en omdriftstid på 100 år. Disse skulle efter afdrift nyplantes, så resultatet blev monokulturer af lige gamle træer. Der blev plantet og sået i et omfang, man aldrig tidligere havde drømt om; ca. 1000 ha nykultur i de nordsjællandske skove i perioden 1763-76.

Det mest fuldkomne minde om de langenske plantninger er Tinghuse Plantage ved Mårum Station fra 1776, von Langens dødsår. Plantagen består af bøge og lærketræer, herunder Tinghuslærken, der er berømt langt ud over landets grænser, dels for sin skønhed og dels for sin resistens imod sygdomme.

Skovreformen 1781 og Fredskovordningen 1805

Imidlertid havde Rentekammeret hele tiden ment, den langenske skovdrift var alt for dyr. Det var på grund af indkøb af frø fra udlandet og avl af nye planter. Da Von Langen og Gram var død oprettede man et nyt embede som overforstmaster. D.N. von Warnstedt blev ansat som overforstmaster med den opgave at udarbejde en ny og billigere driftsform. Den nye driftsform, ”Forordningen angående de kongelige Skove og Tørvemoser udi i Danmark af 18. april 1781” blev en slags grundlov for skovdriften.

Den brød med von Langens principper! Skovdriften skulle nu holde sig til de billigere hjemlige træsorter og deres egen selvformering. Desuden skulle skovbruget i tråd med tidens reformer udskilles

¹⁷ www.skovognatur.dk/Fakta/Skovhistorie

Uddybning af Marie Gaméls beretning:

Mårum Kirke fotograferet fra sydøst i 1973. (Foto: Helsing-Gilleleje Lokalarkiv).

fra jagten og landbruget. Bøndernes rettigheder i skovene blev således udskiftet, skovene indhegnet, og kreaturdriften i skovene afskaffet. Desuden blev straffen for skovtyveri udvidet, og skovridere, skovfogeder og skovløbere fik hjemmel til at ransage enhver mistænkt.¹⁸

Senere sikrede Fredskovsordningen af

¹⁸ Nielsen 1965-39-81 + Dansk kulturhistorisk Opslagsværk, Skovadministration og -tilsyn

1805, at eksisterende skovarealer vedblivende skulle være skov i al fremtid. Skovene blev nu hegnet med diger. Derved skabte man den skarpe adskillelse mellem skoven og det åbne land, som udgør de smukke skovbryn i det danske landskab.

Det er dette smukke landskab og livet på skovridergården Marie Gamél mindes med ordene: ”For sidste Gang gik jeg ud ad den lave Dør og har aldrig været på de gamle Steder siden. -”.

Litteraturliste:

Andreasen, Alfred: En skildring fra Mårum og Græsted sogne, Frederiksborg Amts Avis Bogtrykkeri, 1964.

Bauditz, Sophus: Historier fra Skovridergaarden, C.A. Reitzels Forlag 1889.

Christensen, Villads: Pastor R. W. Assens og Vækkelserne i Græsted og Maarum, Kristelig Dagblads Kronik 20. april 1946

Folk og Minder fra Nordsjælland 1924

Fredningsstyrelsen: 21. Almindelige historiske forhold, s. 9-28

Kopier fra ukendt forlæg, omhandler Mårum skovdistrikt

Gamél, Marie – født Holten: Fra Maarum Skovridergaard i: Medlemsblad for Slægtsamfundet Holten, nr. 3, januar 1914

Greve, Gerda Moth: Plan og Reform, Landboreform 1788 - Kommunalreform 1970 og 2007 – Planreform 1969-75 i Helsing kom-

mune mellem land og by. Magisterafhandling Københavns Universitet 2005

Nielsen, P. Chr.: Fra plukhugstskov til ordnet skovdrift Den Gram-Langenske forordning side 39-81 I: Fra Frederiksborg Amt, Årbog 1864, 1965

Piø, Jørn: Julens hvem hvad hvor, Håndbog om julens traditioner, Politikens Forlag 1977

Opslagsværker + internet:

Dansk kulturhistorisk Opslagsværk, Dansk Historisk Fællesforening, 1991

Den store Danske Encyklopædi, Gyldendal 1994-2002 - Encyklopædien

Nudansk ordbog, 13. udgave, Politikens Forlag, 1987

www.lokalarkiver.dk/bramsnaes

www.runeberg.prg/salomonsen

www.skovognatur.dk/Fakta/Skovhistorie

www.vonholten.dk

Mårum set med præstens øjne efter 1950

Mårum Præstegård malt af C.L. Toft i 1940 (Foto:Helsing-Gilleleje Lokalarkiv).

Tre og tredive år i Mårum Præstegård

Med denne beretning giver pastor Ingvard Magne Andersen (1909-98) et billede af livet i Mårum Præstegård i sin embedsperiode fra 1946 til 1979. Beretningen er tidligere offentliggjort i hæftet 'Mårum Kirke 650 år', udgivet af Mårum Sogns Menighedsråd i 1989:

Gerda Moth Greve

Fra det barske Nordvestjylland havde vi søgt til blidere egne af vort land, blev så i 1946 eenstemmigt indstillet til det

ledige embede i Mårum. En sommerdag samme år tog vi da toget til Mårum st. for at se nærmere på de lokaliteter, der skulle være vort fremtidige hjem. Formanden i menighedsrådet, murermester Jens Andersen hentede os i sin bil ved stationen. Vi var naturligvis lidt spændte, vi kendte ikke meget til Mårum. Havde aldrig set hverken præstebolig eller kirke indvendig. Udefra set var præstegården med de to gamle udlænger og det i og for sig ejendommelige stuehus med bindingsværket i øverste etage den rene idyl. Ejendommelig - ja - og så de mange skorstene. Min gamle mor sagde ganske rammende, at der var så mange, at

Mårum set med præstens øjne efter 1950

de ikke kunne være på huset. Der var fire ialt, og den ene stod ved siden af.

Vi begav os ind i huset. Interiøret var ikke slet så idyllisk, den var meget forsømt, der var hverken indlagt vand eller W.C. endsige centralvarme. Der fandtes derimod så mange kakkelovne, at der med den tids brændsel, træ, brunkul og tørv nok kunne være brug for en deltid-ansat fyrbøder, hvis der skulle være lidt varme i hele huset, hvad der i det daglige slet ikke kunne være tale om. Vi måtte nøjes med en stue og det gamle komfur. Nu må det siges som undskyldning for forsømmeligheden, at man dengang havde planer om at bygge ny præstebolig syd for kirken, hvor nu den nye kirkegård er anlagt, og så sælge den gamle til liebhavere. Imidlertid trak byggesagen i langdrag, der kom forbud mod at bygge nyt nogle år, og da »dasset« i kælderen just ikke forbedrede indeklimaet, begyndte man forbedringen af boligen med indlæggelse af vand, installeringen af W.C. og bad, senere centralvarme, dagligstuen udvidet mod nord, haven omlagt af Hedeselskabet og andre forbedringer, den ene længe fjernet, og efterhånden kom boligen og de nærmeste omgivelser til at ligne det, vi ser i dag. Her havde vi vort hjem i de mange år, her voksede vores tre sønner op, her var deres barndomshjem.

Vi går tilbage til begyndelsen, og går indenfor i Mårum kirke. Den så knap nok ud, som den gør i dag. Man fik straks øje på prædikestolen med dens meget massive opgang, altsammen anbragt ved vinduet nær indgangen. Det blev os fortalt, at det var pastor Stricker, Græsted, der havde Mårum som anneks, og som havde fået flyttet prædikestolen nedad i kirken, fordi han ville stå midt blandt sit folk. Alterpartiet var længere fremme i koret, et mørkt forhæng var anbragt mellem altertavle og væg. Antependium og knæfald var beklædt med rødt plyds, gulvet var grågule sten nedlagt

Pastor Andersen i Mårum Kirke ca. 1950, Helsingørsk Lokalkirke.

løst i sand. For at mindske fodkulden havde man lagt 3 - 4 alm. dørmåtter ved hver bæk til at anbringe fødderne på. Varmen hidrørte fra en såkaldt kalorifere, der var anbragt omtrent i midten af nordsidens bænkerækker.

Mårum set med præstens øjne efter 1950

Et Staruporgel stammede fra begyndelsen af århundredet med fire stemmer. Da elektriciteten først blev indlagt nogle år efter vor ankomst, var der ansat en bælgtræder. Mon ikke denne fik en hundredkroneseddel om året for »træderiet«.

Sidst i 50-erne begyndte tankerne om en gennemgribende restaurering at tage form såvel hos provstiudvalg som hos menighedsrådet. Kirkearkitekt Hardie Fischer, København fik overdraget hvervet at udarbejde tegninger og overslag, der så blev sendt ind til myndighederne. I første omgang blev det hele kasseret med den begrundelse, at det var godt nok som det var, selv dørmåtterne ved bænkerne var meget smukke og interessante. Nå, vi fortsatte, fik lavet lidt om på tegningerne, var selv inde i Kirkeministeriet, en anden fra Nationalmuseet kom ud og godkendte projektet, så vi kunne begynde restaureringen, der blev fuldført i 1960 - 61. Og bortset fra farverne kom kirken så til at fremtræde, som den står i dag.

Hvordan var det så at være præstefolk i Mårum sogn og præst ved Mårum kirke? Der var efter forholdene en stor og trofast menighed, der fyldte godt på de mange bænke. Kirkelivet bar endnu præg af de åndelige vækkelser for år tilbage præget især af Indre Mission. Alle mine forgængere fra udskillelsen fra Græsted i 1901 tilsluttede sig denne kirkelige retning. Der var regelmæssige møder i missionshusene i Ejlstrup og Kagerup, der var K.F.U.M og K., der var kvindekredse både i Mårum og Kagerup, Missionskredse, søndagsskole og børnekreds. Kortsagt, et aktivt menighedsliv, og præsten var velkommen overalt.

Hjemme styrede min kone Anna både hus og børn. Der var ikke råd til hushjælp, med undtagelse af det halve år, hvor vores yngste søn blev født, klarede min kone det hele. Tog imod besked om mangt og meget, når jeg ikke var hjemme, hvilket skete

ret hyppigt. Der var i mange år jævnligt ungdomsmøde i præstegården inde i vore stuer, sognestuen er jo af nyere dato, det gav naturligvis ekstra arbejde for en husmoder. Det gør en præstekone med glæde, når det gavner vor fælles gerning, at bringe kirkens budskab til så mange som muligt. Det var jo det, vi var ansat til. Vi havde mange gode og lykkelige år i Mårum.

Naturligvis, kan man næsten sige, var der også vanskeligheder. En af mine forgængere skrev til mig, da han så, det var mig, der skulle til Mårum, at dette sogn var ikke mere et let sted at være præst, det havde han delvis ret i. En af kirkegængerne sagde til mig en dag: »Det er ikke let at komme efter ..... « min forgænger blev nævnt. Så jeg måtte ikke vente for megen medgang, kunne vi forstå.

Igennem en menneskealder nåede man næsten at lære de fleste hjem at kende, det kneb lidt med de sidste tilflyttere, men ellers fik jeg nok aflagt besøg i de fleste hjem, hvis de da ikke åbenlyst helst ville være fri.

Sognemenigheden skrumpede nok noget ind de sidste år. De trofaste kirkegængere døde, og det kunne knibe noget med nye. Men så havde vi den glæde, at en del unge udensogns boende fandt ind i vor skønne lyse og varme kirke. Også andre. En præsts forkyndelse er ikke upåvirkelig af den forsamlede menighed. Det gjaldt også her.

Da der i 1946 var præsteindsættelse i Mårum kirke, sagde provsten, der indsatte mig, blandt andet, at nu skulle jeg blive her. Det gjorde vi altså også, min familie og jeg. Men det var nu ikke vor mening, vi ville flytte mange gange i disse år, men det magede sig ikke sådan, og så blev vi. Om det så var til gavn for Mårum eller os selv, det må nok en højere domstol afgøre.

I. M. Andersen
Forhenv. sognepræst

Præsteboligen i Mårum ca. 1910, Helsing-Gilleleje Lokalarkiv.

Mårum Præstegård og præsteembedet

Af etnolog, cand.mag.
Gerda Moth Greve

Uddybning¹ af pastor Ingvar Magne Andersens indlæg: Tre og tredive år i Mårum præstegård.

Pastor Ingvar Magne Andersen (1909-98) var præst i Mårum fra den 25. august 1946 til den 28. august 1979, i alt 33 år. Han flyttede ind i Mårum Præstegård sommeren 1946 med sin familie. Den bestod af præstefruen, Anna Andersen (1911-2003), og deres to små drenge, Johannes (1940) og Ingolf

¹ Uddybningen er baseret på avisartikler og interviews i 2008

(1941). Familien blev i Mårum forøget med Birger (1949). ”Her havde vi vort hjem i de mange år, her voksede vores tre sønner op, her var deres barndomshjem”, konstaterer pastor Andersen.

”Fra det barske Nordvestjylland havde vi søgt til blidere egne af vort land”, indleder pastor Andersen sin beretning. Præsteparret kom fra deres første embede i Vang (Thy) og skulle nu finde sig til rette i skovlandsbyen Mårum. Begge var vokset op med Indre Mission, som også Mårum sogn var præget af. Ingvar Andersen kom fra en gård i Salling og Anna Andersen fra et gartneri ved

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

Svendborg. Begge kom fra landlige forhold, så de var vokset op med nogenlunde samme baggrund som folk i Mårum sogn.

Mårum sogn

Mårum sogn er et forholdsvis lille sogn. Ordet sogn kommer af det oldnordiske ord 'sókn', der betyder 'søge'. Et sogn er et geografisk område, hvis beboere søger samme kirke. Sogneinddelingen fandt sted sidst i 1000-tallet og er opretholdt siden. For at sikre den enkelte sognepræst en rimelig indtægt har det været almindeligt, at et pastorat (præstekald) omfatter flere sogne.²

Mårum sogn var indtil 16. juni 1896 anneksogn til Græsted, hvor præstegården lå.³ Udskillelsen fandt sted, da pastor R.W. Assens døde i 1896. Den gamle pastor Assens havde i 1893 antaget en hjælpepræst, Vilhelm Kold; den senere formand for Indre Mission i Danmark. Kold oppustede en ny indre missionsk vækkelsesbølge, og det endte i en bitter strid mellem Indre Mission og Luthersk Mission, der allerede havde opført Græsted Missionshus i 1875.⁴ I det nye selvstændige Mårum sogn byggede sognebørnene nu Ejlstrup Missionshus – også i 1896.

Mårum sogn fik sin første præst i 1901, og alle præster har tilhørt Indre Mission. "Kirkelivet bar endnu præg af de åndelige vækkelser for år tilbage præget af især Indre Mission", skriver pastor Andersen. Til embedsbolig for sognets præst tilbagekøbte staten den gamle skovridergård, der siden 1901 har fungeret som Mårum Præstegård

Mårum Præstegård:

Stuehuset

"Udefra set var præstegården med de to gamle udlænger og det i og for sig

ejendommelige stuehus med bindingsværk i øverste etage den rene idyl", skriver pastor Andersen. Det pastoren kalder "ejendommelige stuehus" skyldes et kort intermezzo i ejendommens overgang fra skovridergård til præstegård. En "husaroberst fra København" havde købt den gamle skovridergård i 1898 på auktion. Han rev straks det gamle stuehus ned og lod murermester Niels Sørensen og tømrermester Egelund fra Esrum opføre en ny herskabelig hovedbygning til brug som sommerresidens.⁵ Det skulle være et landsted, der afspejlede oberstens individualitet og økonomiske formåen samt tidens ånd. Forbilledet var de tyske og alpine kursteder, borgerskabet tog til for at nyde lysets, luftens og kildevandets helbredende virkninger. Tidens ånd var Jugendstilen (tysk jugend: ungdom), også kaldet schweizerstilen. Jugendstilen var et opgør med Historicismens efterligninger og Klunketidens indelukthed. I Jugendstilen anvendte man ægte materialer og lod dem indgå i byggeriet som dekorative virkninger, f.eks. præsteboligens bindingsværk, hvor materiale, konstruktion og funktion spiller smukt sammen.⁶

"Ejendommelig – ja – og så de mange skorstene ... Der var fire i alt, og den ene stod ved siden af", fortsætter pastor Andersen. Også det nedrevne stuehus til skovridergården havde fire skorstene, så man har overført dette symbol på status og velstand til den nye bolig. Desværre var embedsboligen ikke nær så idyllisk indvendig. Den var forsømt og kold på grund af manglende isolering. I Tiden efter Anden Verdenskrig skulle man stadig spare på alt, så man fyrede ikke op i de mange kakkelovne til daglig. Ligesom andre folk måtte præstefamilien nøjes med varme fra det gamle komfur i køkkenet og kakkelovnen

2 Dansk kulturhistoriske Opslagsværk

3 Dansk Præste- og Sognehistorie, bd. 1, 1951: 490

4 Christensen: Kristelig Dagblads Kronik 20. april 1946

5 Andreasen 1964:31-32

6 Gympel 1996:80-83

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

Den vestre længe ca. 1982 før restaurering, Helsinge-Gilleleje Lokalkiv.

i dagligstuen. Til bekvemmelighederne hørte også et gammeldags ”das” i kælderen.

Nogle år efter indflytningen fik man sat gang i nogle forbedringer på præsteboligen. Først blev der indlagt vand og installeret WC med bad, derefter centralvarme (ca. 1956), og endelig blev dagligstuen udvidet mod nord. Præsteparret åbnede nemlig deres private hjem for møder med sognebørnene, ligesom kontoret blev brugt til møder og konfirmandundervisning.

Mårum Præstegård:

Den østre udlænge

Kunstneren C.L. Toft malede Mårum Præstegård i 1940. På maleriet ses præstegårdens to udlænger. Den østlige blev revet ned omkring 1960, mens den vestlige blev renoveret i 1983.

I den østre udlænge var der en megen beskeden lejlighed, nærmest et karlekammer. Over døren sad et lille skilt,

hvorpå der stod ”Nøjsomhed”, beretter pastor Magelund, der var præst i Mårum 1939-49. Magelund brugte længen til mødevirksomhed, højskole, bibelskole, stævner og lejre. Han indrettede ”en pejsestue” (ca. 30 m²) til samlingssted for militærnægtere i Gribskovlejren og en stor sovesal ovenpå, ”Hotel Høloft”. Den store græsplæne i haven blev brugt til spejdernes telte. Stævnevirksomheden kulminerede i august 1944 med et ugelangt bibelkursus med 110 deltagere, hvoraf halvdelen var indkvarteret i private hjem. ”I dag forbavses vi over, at det kunne lade sig gøre. De unge sov på ”Hotel Høloft”, de mere prominente gæster og talere i lejligheden i vestre længe og i ”Nøjsomhed” i østre længe.”, skriver Magelund⁷

Pastor Andersen brugte også længen til møder og lignende. Om sommeren blev der i mange år holdt basar i pejsestuen, vognporten og på pladsen udenfor. Der
7 Magelund 1989:148-150

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

Mårum Præstegård med den renoverede længe i 1986, Helsinge-Gilleleje Lokalarkiv.

blev opstillet skydetelte, tombolaer og boder, hvor man kunne købe forskellige ting. Præstefruen serverede traditionen tro hjemmelavet is. Basaren var meget populær, og folk kom fra hele sognet.

Den nordligste del af længen blev brugt til opbevaring af de kartofler og grønsager, som familien Andersen selv dyrkede. Allerinderst var der et mørkt rum, som blev kaldt 'fangehullet'. Der var muret lænker ind i væggen. Man mener, at lænkerne har været til tøjring af krybskytter, da gården var skovridergård. Længen var længe faldefærdig, og omkring 1960 blev den revet ned.⁸

Mårum Præstegård: Den vestre længe

Den vestre længe var også i meget dårlig stand. Den blev brugt til udhus og garage, og det har sikkert reddet den fra nedrivning i 1960'erne. I længen var der spor efter

båse til heste og køer samt stier til svin. Og så en meget sjov ting, næsten et klenodie. Der var et gammeldags 'das' med plads til 4-5 personer sikkert fra skovridertiden. Sådanne hyggelige flermands-dasser finder man ellers kun i beretninger fra de svenske skove. Ud mod Skovvej var der en lille toværelses lejlighed med køkken. Den var omkring 1950 beboet af militærnægtere fra Gribskovlejren.⁹ Det er formentlig den samme lejlighed, som Alfred Andreasens forældre flyttede ind i 1898, da de blev ansat af "husar-obersten" til at passe landstedet.

Ved novemberstormen i 1981 væltede et stort træ ned over længen. Pastor Vestrup, præst i Mårum 1980-90, skrev i kirkebladet, at længen henlå som en ruin, og menighedsrådet besluttede at jævne det hele med jorden for at opføre en helt ny konfirmandbygning.

Beslutningen om nedrivning vakte stor opstandelse i Mårum. Beboerne gjorde gældende, at "sidelængen er Mårums ældste og

⁸ Interviews 2008

⁹ Interviews 2008

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

smukkeste bygning.”... Vi har derfor fremsat det konstruktive forslag, at man i stedet benytter pengene til en gennemgribende restaurering af sidelængen, som er stærkt forfalden.” De indsamlede 126 underskrifter og skrev flere læserbreve.¹⁰ Der var virkelig tale om et hjerteanliggende! Heldigvis bar indsatsen frugt! I dag kan vi glæde os over en meget smukt renoveret længe, der benyttes til Sognestue.

Haven

”I den smukke gamle have var der mange sjældne gamle træer, ligeledes en nøddegang, som førte med til to damme forbundet med en kanal, over hvilken der gik en smuk, buet, hvid bro. Dammene var omgivet af skræpper. (...) Nede ved de to damme stod et ældgammelt æbletræ. Den halvfemsårige tækker i sognet fortalte, at da han var barn og hjalp til i haven, var dette æbletræ allerede gammelt. Det må altså være over hundrede år. Det var hult indvendig, men bar alligevel hvert år trofast en mængde æbler, flere hundrede pund.”, skriver pastor Magelund, præst i Mårum 1939-46.¹¹

Denne have var der stadig i pastor Andersens første tid, men engang i 1960’erne blev haven omlagt af Det danske Hedeselskab. Bag den østre længe lå en stor køkkenhave på ca. ½ tønde land, der forsynede familien med kartofler, grønsager og bær.¹²

Historisk rids

Troen på det tekniske fremskridts velsignelser stod på sit højeste, da Ingvard Andersen blev født i 1909. Ved Systemskiftet 1901 havde Danmark fået sin første Venstre-regering, men allerede i 1905 udskilte Det radikale Venstre sig. 1900-tallets 4-partisystem af V, K, R og S

var skabt. Systemet var groft sagt baseret på folks erhverv, idet V og K dannede overklassen og R og S underklassen i by og på land.

Det blev den radikale regering Zahle (1913-20), der stod for Grundloven 1915 (valgret til kvinder og tyende), Husmandsloven 1919 (20.000 husmandsbrug) og Genforeningen 1920 (Sønderjylland hjem til Danmark). Efter 1. Verdenskrig 1914-18 og Den russiske Revolution 1917 mistede Storbritannien sit verdensherredømme, og en helt ny verdensorden med USA og Sovjet som de to førende supermagter trådte i karakter. Også troen på fremskridtet led et knæk.

Ved børskrakket i Wall Street oktober 1929 var Ingvard Andersen 20 år gammel. Verdenskrisen ramte for alvor Danmark i årene 1931-32, og køerne af arbejdsløse blev meget lange. Kanslergadeforliget 1933 sikrede dog forholdsvis ro i Danmark, mens det rumlede faretruende i Tyskland, hvor Hitler kom til magten samtidigt. Også landbruget var i krise, og Ingvard Andersen besluttede sig for at blive præst. Da den teologiske eksamen var i hus, stod 2. Verdenskrig for døren, og der var stadigvæk stor arbejdsløshed. Ingvard Andersen var dog heldig. Han fik sit første embede i Vang i Thy efter et par år, og nu kunne han stifte familie.

Efter krigen flyttede familien Andersen til Mårum sogn. Danmark blev medlem af NATO 1949, og Marshall-hjælpen 1948-51 satte gang i udviklingen. Krigens rationeringer på dagligvarer som smør, sukker og kaffe fortsatte til midten af 1950’erne. Familieidealet var den lille kernefamilie, der bestod af far, mor og børn – forsørger-husmor-familien, og det levede familien Andersen op til.

I 1960’erne kom væksten for alvor i gang, velstanden voksede, og mange kvinder

10 Ugeposten 26./27. januar 1982

11 Magelund 1989:142-14

12 Interviews 2008

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

fik lønnet udearbejde. Dobbelt-forsørger-familien afløste lidt efter lidt forsørger-husmor-familien. Familiernes to indtægter betød blandt andet, at almindelige husholdninger fik råd til bil, køleskab og vaskemaskine, og en del familier kunne endog flytte ud i de nye parcelhuse. Historiens største byggeboom 1965-75 satte sit præg på hele landskabet.

Samtidigt voksede en helt ny ungdomskultur frem efter engelsk-amerikansk forbillede. Den manifesterede sig i anti-autoritære græsrodsbevægelser så som Ungdomsoprøret 1968, Kvindebevægelsen og Miljøbevægelsen i 1970'erne. Disse bevægelser skabte skel mellem generationerne, mellem overflodssamfundets unge og ældre med rod i man-gelsamfundet. Familien Andersen var nu kommet ind i de mere modne år, hvor børnene var flyttet hjemmefra.

Kommunalreformen i 1970 sammenlagde godt 1300 sognekommuner til 275 nye store kommuner, der bedre skulle kunne løse opgaverne lokalt. Derefter kom Danmark med i EF (EU) 1. januar 1973. Disse store omstillinger afspejlede sig i Jordskredsvalget 1973, hvor vælgerne stemte fem nye protest- og populistpartier ind i Folketinget. Oliekriserne 1974 og 1979 forværrede situationen. Danmark havnede i stagnation og inflation på samme tid (stagflation) og stor arbejdsløshed. Denne tilstand varede op igennem 1980'erne til der igen kom vækst i 1990'erne. Familien Andersen måtte sige farvel til Mårum i 1979, da pastor Andersen fyldte 70, men de nåede at opleve, væksten kom igen.¹³

Præsteembedet: juridisk og økonomisk

Ordet præst kommer af græsk 'presbyter', der betyder 'ældste', dvs. den der udfører ceremonierne og udlægger læren. I den

danske folkekirke bliver en præst kaldet af menighedsrådet, og ordineret (indsat) af biskoppen. Herefter kaldes præsten for pastor, der betyder 'hyrde'. Den gode hyrde drager omsorg for såvel hele flokken som det enkelte får.¹⁴

Juridisk er en præst ansat af Kirkeministeriet, jf. Tjenestemandsløven af 1919. Som tjenestemand har præsten pligt til at opfylde kravet om deorum, dvs. kravet om at være sømmelig og værdig til den agtelse og tillid, stillingen kræver. Ved kirkelige handlinger optræder præsten i præstekjole, altså i uniform. Arbejdet som præst er både et dagsværk og et livsværk. Man er præst hele døgnet og hele livet. Endvidere skal præsten skriftligt aflægge embeds-ed på at ville leve op til embedsmandens dyder, dvs. være trofast, loyal, samvittighedsfuld og uegennyttig udi i tjenesten samt overholde sin tavshedspligt hele livet og opfylde sit kald indtil pensionering.

Økonomisk får præsten løn af folkekirken efter det almindelig lønsystem for tjenestemænd, og på landet stilles der gerne en embedsbolig til rådighed

Fra landbyskole til præsteembede

Socialt tilhørte præsteparret de jævne selvstændige erhverv på landet. Ingvard Magne Andersen blev født den 17. august 1909 i Bjert pr. Vinderup i Salling som søn af gårdejer Peter Andersen, og hustru Ane Marie Pedersen. Både han og storebroderen (født 1901) fik en akademisk uddannelse.

Storebroderen blev landinspektør og Ingvard sognepræst. Efter sine syv år i landsbyskolen, kom Ingvard ud at tjene som karl hos bønderne. Her fik han sit 'åndelige gennembrud' og besluttede sig for at blive præst. Han blev student fra Rønde Privatskole i 1931 og teologisk

¹³ Greve 2005:30-37

¹⁴ Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

kandidat fra Københavns Universitet i 1937. Uddannelsen har krævet flid og arbejde ved siden af studierne.

Under studierne i København traf han sin kone, Anna Deborah Rosendal Jensen. Hun var født den 24. november 1911 i Svendborg som datter af handelsgartner Johannes Rosendal Jensen og hustru Anna Jensen. Efter studierne var Ingvard Andersen KFUM-sekretær i Herning, indtil han fik han et fast embede i Vang i Thy. Nu kunne de gifte sig og stifte familie, henholdsvis 30 og 28 år gamle. Præsteparret var i Vang i krigsårene 1939-46, og der fik de deres 2 ældste sønner.¹⁵

Et landligt præstehjem

Kulturelt adskilte præstehjemmet sig ikke væsentligt fra andre hjem i Mårum sogn. Den daglige rytme lignede disse hjem, bortset fra at præsten plejede menigheden i stedet for dyrene og marken.

Om morgenen stod præsteparret tidligt op, spiste havregrød eller havregryn og drak en kop kaffe. Herefter gik man til dagens arbejde. Ingvard Andersen gik gerne i gang inde på kontoret, mens Anna ordnede huset og forberedte middagen.

Til middag stod den på varm mad – en forret, en kødret og evt. grød til efterret – alt efter årstiden i familiens selvforsyningshusholdning. Jævnt og beskedent som i de fleste andre hjem i Mårum. Derefter tog præsteparret sig en middagslur, og vågnede ved en kop kaffe.

Til aften spiste man kold mad - rugbrød med pålæg. I de lange aftener før fjernsynets tid læste og hyggede man sig inden døre, hvis ikke der var møder.

Det store hus blev bestyret af præstefruen uden hjælp udefra. I stuerne kunne man se hendes håndsnyede ryatæpper og resultaterne fra hendes interesse for porcelænsmalning.

Desuden passede præstefruen embedet, når pastoren ikke var hjemme.¹⁶

Præstegerningen i Mårum

Pastor I. M. Andersen formulerer selv sin gerning således: ”I gennem en menneskealder nåede man næsten at lære de fleste hjem at kende. Det knob lidt med de sidste tilflyttere, men ellers fik jeg nok aflagt besøgt i de fleste hjem, hvis de da ikke åbenlyst helst ville være fri.” Pastor Andersen var præst i så mange år, at mange sognebørn, der både var døbt, konfirmeret og gift af ham også ønskede at få deres egne børn døbt af ham. Dertil kom, at mange løste sognebånd, så op mod halvdelen af de døbte kom fra andre sogne.

Pastor I.M. Andersen får gode skudsmål: ”Han var en ægte jyde, han tog det roligt”. ”Han kunne godt lide folk, og han kunne specielt godt lide folk, der var, som de er ... De måtte godt både sige sgu og fanden. Han havde den der jyske humor ... kunne godt lide at lave lidt sjov og grine”.¹⁷ Skudsmålene vidner om præstens jovialitet og evne til at skabe en god stemning. Blandt folk på landet, der ikke er af store ord, er små drillerier ofte den bedste anerkendelse. Lidt drilsk blev pastor I.M. Andersen kaldt for Indre Mission Andersen, da bogstaverne og IM også står for Indre Mission.

Altid til rådighed

Præstegårdens kontor lå i tilbygningen ved hovedindgangen. Der var ingen fast kontortid. Folk kom på alle tider af døgnet. Ærindet kunne være en snak om dåb, konfirmation eller begravelse, men også om personlige eller ægteskabelige problemer. Sådanne besøg kunne derefter give anledning til et eller flere hjemmebesøg.

Med sin baggrund på landet havde pastor I.M. Andersen gode forudsætninger for at

¹⁶ Ugeposten 14./15. aug. 1979 + interviews 2008

¹⁷ Interviews 2008

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

Familien Andersen med to børnebørn i august 1979, Helsingø-Gilleleje Lokalarbiv.

forstå hver enkelt person og de problemer, der kunne opstå i Mårum. Kom man til hans dør, kunne man finde ham i arbejdstøj – en situation man kendte fra sig selv – i gang med at ordne et eller andet i den store have. De fleste ved af erfaring, at man tænker og reflekterer godt ved det langsommelige fysiske havearbejde. Her i kontakt med naturen forberedte præsten sig mentalt til næste aftenmøde eller næste prædiken.

Som nævnt gik pastoren gerne i gang fra morgenstunden med dagens kontorarbejde; førte kirkebøger, udstedte attester, forberedte taler og møder mv. Hver søndag skulle der prædikenes over et fast emne. Prædikenen blev gerne påbegyndt fredag aften og var som regel færdig i løbet af lørdagen.

Menighedsrådet holdt møde cirka en gang i kvartalet. Præsten var formand og ordnede alt fra budget til diverse arrangementer. Menighedsrådet bistod med gode ideer og praktisk hjælp – bagte kage, lavede kaffe osv. Ligeledes kunne der være arrangementer til jul, påske og pinse, hvor der skulle serveres kaffe og hjemmebagt kage.

En fælles gerning

Menighedsarbejdet indebar møder i de indre missionske kredse om aftenen. Blev møderne holdt i præstegården, stillede præ-

trefruen med kaffe og hjemmebag, og præsten sørgede med sin jyske humor for en fornøjelig stemning. Præsteboligen var ikke blot familiens hjem, men også det hyggelige samlingssted for menigheden, konfirmander og besøgende – både stuerne og kontoret. "Det gav naturligvis ekstra arbejde for en husmoder. Det gør en præstekone med glæde, når det gavner vor fælles gerning, at bringe kirkens budskab ud til så mange som muligt. Det var jo det, vi var ansat til. Vi havde mange gode og lykkelige år i Mårum", skriver pastor Andersen. Det er bemærkelsesværdigt, at pastoren skriver "vi". Præstegerningen var et fælles anliggende for præsteparret.

Blev møderne holdt i missionshusene i Ejlstrop og Kagerup, i private hjem eller andre steder, måtte pastoren af sted på cykel. Senere blev det lettere, da han fik råd til en folkevogn i 1959.

Indre Mission havde nok flest aktiviteter i de første år efter krigen – søndagsskole, KFUM & K, ungdoms- og ældrekredse. I efterkrigstiden forsvandt ungdommen på landet, og kvinderne begyndte at få udearbejde. Forudsætningerne for foreningslivet forandrede sig, og Indre Missions kredsarbejde svandt ind eller tog nye former.

Uddybning af Ingvard Andersens beretning

Pastor Ingvard Magne Andersen i januar 1979, Helsinge-Gilleleje Lokalarliv.

Ferier var der ikke noget der hed i præstefamilien, hvilket er typisk for de små selvstændige erhverv på landet, som familien er rundet af. Det kunne blive til en tur på familiebesøg i Jylland. Embedet og præstegården skulle jo passes, og helst passes godt hver dag. Embede og hverdagsliv gik op i en højere enhed. Sådan var det lige til pastor Andersen fyldte 70 år i august 1979, hvor han måtte overgå til at være pastor emeritus.

Præstefamilien tilbragte deres sidste år i Græsted. Ingvard Magne Andersen levede til den 14. februar 1998 og Anna Andersen til den 3. oktober 2003. Begge ligger begravet på Græsted kirkegård.

Kilder:

Andersen, Ingvard Magne: Tre og tredive år i Mårum præstegård, i: Mårum Kirke 650 år, Mårum Sogns Menighedsråd s. 7-8, 1989

Andreasen, Alfred: En skildring fra Mårum og Græsted sogne, Frederiksborg Amts Avis Bogtrykkeri, 1964

Christensen, Villads: Pastor R.W. Assens og Vækkelserne i Græsted og Maarum Kristelig Dagblads Kronik 20. april 1946

Greve, Gerda Moth: Plan og Reform, Landbo-reform 1788 -Kommunalreform 1970 og 2007 – Planreform 1969-75 i Helsinge Kommune mellem land og by. Magisterafhandling Københavns Universitet 2005

Gympel, Jan: Arkitektens historie, Fra antikken til i dag, Könemann, 1996

Tidsskrifter, opslagsværker mv.:

Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, Dansk Historisk Fællesforening, 1991

Dansk Præste- og Sognehistorie, bd. 1, 1951: 490

Den store Danske Encyklopædi, Gyldendal 1994-2002 - Encyklopædien

Interview 2008

Nudansk ordbog, 13. udgave, Politikens Forlag, 1987

Ugeposten 14./15. aug. 1979: Vi har haft vor bedste tid i Mårum

Ugeposten 26./27. januar 1982

Før og nu

Mårum Brugsforening med indgang på hjørnet, fotograferet omkring 1920.

Til højre OK Plus - købmandsforretning og benzintank (juni 2009).

Nu og før

Trafik på
Gilleleje
Hovedgade
den
22. december
1915
- og i
juni
2009.
Huset
til
venstre er
nr. 42.

Før og nu

Andelsmejeriet i Skærød, Skærødvej 15. Oprindeligt bygget 1890, men ombygget i 1915. Fotografi fra 1927 herover - og bygningen som den ser ud juni 2009.

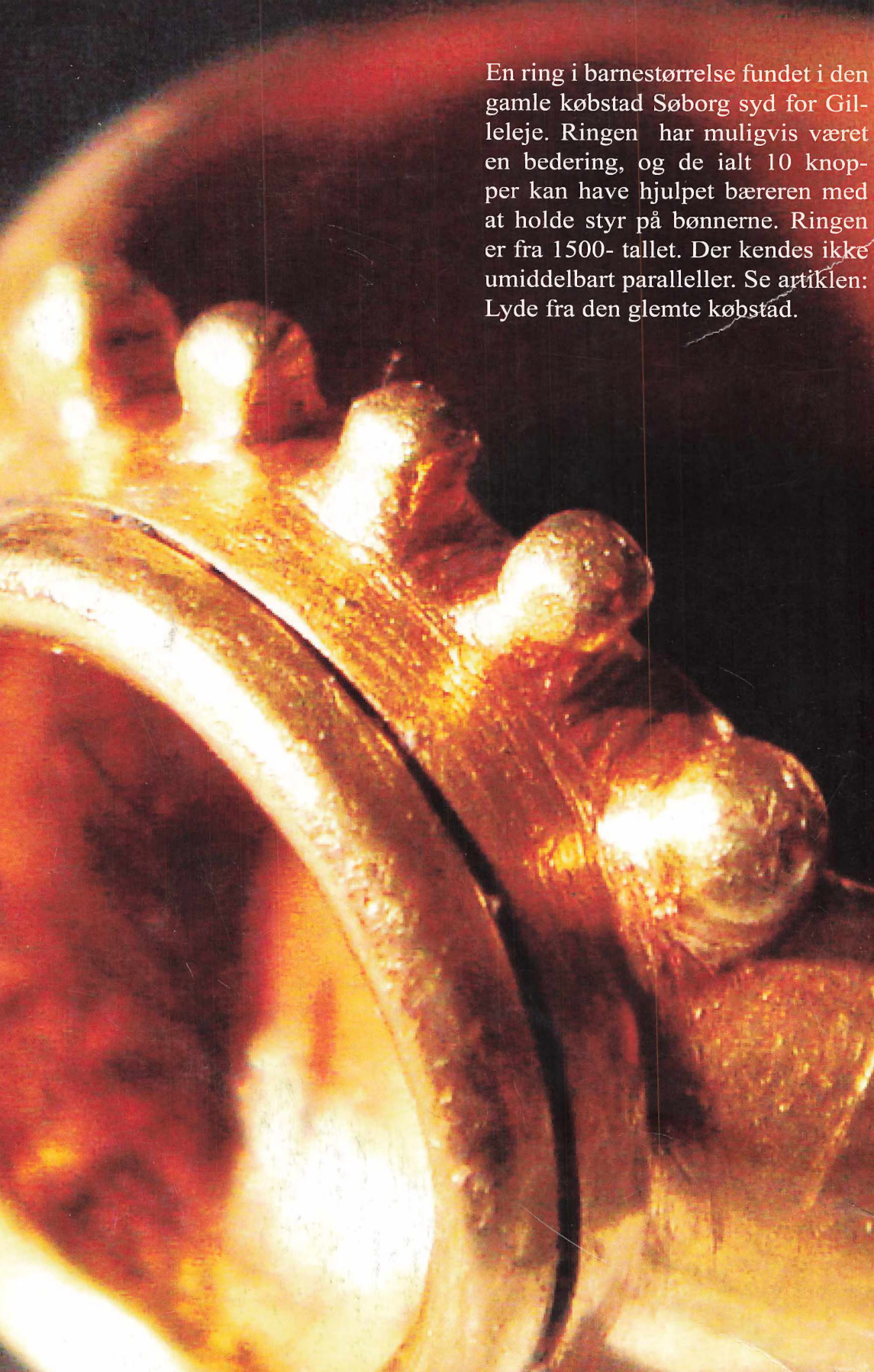

Nu og før

*Herover
Sankt Helenes grav
ved
Sankt Helenevej
i Tisvildeleje
fotograferet
omkring 1930 -
og
til højre
samme motiv
i juni
2009.*

A close-up photograph of a golden ring, likely made of brass or a similar alloy. The ring is shown in profile, highlighting its thick, textured band. Along the top edge of the band, there are ten small, rounded knobs or beads, evenly spaced. The lighting is dramatic, coming from the side, which creates bright highlights on the raised surfaces of the knobs and deep shadows in the recesses of the band, emphasizing its three-dimensional form and metallic texture. The background is dark and out of focus.

En ring i barnestørrelse fundet i den gamle købstad Søborg syd for Gilleleje. Ringen har muligvis været en bedering, og de ialt 10 knopper kan have hjulpet bæreren med at holde styr på bønnerne. Ringen er fra 1500-tallet. Der kendes ikke umiddelbart paralleller. Se artiklen: Lyde fra den glemte købstad.